

24e jaargang no. 1
januari 1974

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

DE MUNTMEESTERTEKENS TIJDENS DE REPUBLIEK

Toen Verkade in 1848 zijn handboek over de Nederlandse munten van 1576-1848 schreef, wijdde hij geen woord aan de muntmeestertekens. Zijn tekenaar heeft er echter vele goed herkenbaar afgebeeld. In 1874 publiceerde De Voogt het eerste (en helaas laatste) deel van de Geschiedenis van het Muntwezen der Verenigde Nederlanden, waar de Gelderse munten uitstekend beschreven werden. Hij bestudeerde archivalia, geeft de namen van de muntmeesters, beschrijft meestal de muntmeestertekens, maar noemt ze munttekens. Pas in 1890 geeft Besier (De muntmeesters en hun muntslag in de Provinciale en Stedelijke Munthuizen) een vrij volledige lijst van hun tekens, hij verwacht echter nog ettelijke malen munt- en muntmeester-tekens. Pas later wordt goed onderscheid aangegeven tussen munttekens (kenmerk van het Munthuis) en muntmeester-tekens, die door de muntmeester werden bedacht en als zijn eigen teken golden. Dit gebruik was niet overal in zwang. Op de munten van Holland en Zeeland komen geen muntmeestertekens voor, op die van Utrecht alleen tussen de jaren 1674-1738, in Friesland heeft alleen H. Marinus (1704-1719) een eigen teken gebruikt en de Groningse muntmeesters H. Velthuysen (1579-1584) en A. Vosdink zijn de enigen in die provincie geweest die een eigen teken voerden.

Het heeft mij geïntrigeerd waarom deze tekens nu juist in deze vorm gekozen werden. Het viel op dat vele muntmeesters uit het geslacht van Romond, zowel in West-Friesland, als ook in Utrecht, Overijssel en Zwolle, steeds hetzelfde teken, een vijfbladige rozet gebruikten, en die uit het geslacht Weyntges een lelie. Ber-

vervolg op pagina 3

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

LOSSE ABONNEE Bespaar uzelf en ons
kosten door tijdige betaling van uw
abonnementsbijdrage voor 1974 à f 7,50
Betaal omgaand a.u.b. via postgiro 260629
t.n.v. De Geuzenpenning te Amsterdam

VAN DE REDACTIE

Als antwoord op enkele reacties wil de redac-
tie op deze wijze nog eens duidelijk stellen,
dat zij geen enkele verantwoordelijkheid op
zich kan nemen voor materiaal dat door ad-
verteerders van De Geuzenpenning wordt aan-
geboden. Anderzijds is het wel zo, dat de
Redactie zich het recht voorbehoudt adver-
tenties te weigeren zonder opgave van rede-
nen.

Redactie

IN MEMORIAM

H. H. ZWAGER

Op donderdag 1 november is dr H. H. Zwager
in zijn slaap overleden.

Een bericht dat allen die hem kenden ontzet-
tend getroffen heeft. Hij behoorde tot de meest
geziene mensen in onze kringen. Allen hebben
hem bijzonder gewaardeerd om zijn scherpe
geest, zijn humor, zijn grote kennis op het
gebied van de historische en literaire weten-
schappen, zijn warme belangstelling voor de
numismatiek. In een betrekkelijk korte tijd
heeft hij een verzameling Griekse en Romeinse
munten bij elkaar gebracht van grote weten-
schappelijke waarde en van verfijnde samen-
stelling. Vele malen heeft hij in de numismati-
sche kringen een voordracht gehouden en altijd
weer schitterde zijn verhaal door een flitsende
humor, die nooit kwetsend was en geen af-
breuk deed aan de wetenschappelijke waarde
van zijn voordracht. Hij heeft aan 'De Geu-
zenpenning' veel werk verzet en veel tijd be-
steed. Maar ver boven dit alles staat dat hij
een goed en integer mens was.

Wij zullen hem heel erg missen, maar niet zo
erg als zijn Moeder, wier steun en toeverlaat
hij was. Op dinsdag 6 november hebben wij,
onder een ongekende belangstelling, afscheid
van hem genomen op Westerveld, troost put-
tende uit de gedachte dat zijn geest in en door
zijn werk bij ons blijft leven en dat het ons
gegeven was een zo bijzonder mens te hebben
leren kennen.

B. v. L. S.

VAN BRIENEN

VAN ROMONDT

nard, Johan en Coenraad Hendrik Cramer kozen een kraanvogel, vader en zoon Ridder een ruiter, Johan en Gerrit van Harn een morenkop.

Een relatie met de naam, het geslacht, ligt dus voor de hand. Het vosje van A. Vosdink, de haringbuis van de 2 muntmeesters Buysken en het boompje van Hendrik Maurits Eyk zouden nog regelrechte toespelingen op de familienaam kunnen zijn, zoals het visje van 's Rijks Muntmeester van Hengel, maar in het licht van de overige gegevens lag het meer voor de hand dat de tekens aan het familiewapen ontleend zouden zijn. De heraldiek leert ons dat deze wapens eerst een persoonlijk wapen van een ridder waren, later als kenteken van een adelijk geslacht golden en tenslotte door voor-aanstaande burgers zelf werden aangenomen als statussymbool. Van deze latere wapens zijn er veel 'sprekend', ze geven een uitbeelding van de familienaam. Ik ging dus zoeken naar de familiewapens.

Dit begint al in de zestiende eeuw. Jonkheer Johan van Brienen, de Gelderse muntmeester, bleek inderdaad zijn eenhoorn te ontleenen aan zijn familiewapen (in rood een zilveren gaande eenhoorn naar rechts, d.w.z. heraldisch naar rechts, voor de toeschouwer naar links).

Op een acte van 26-2-1628, waarbij Johannes van Romond(e), burgemeester van Doetinchem, beleend wordt met de Aldemate, een stuk land onder Angelo, vond ik het familiewapen van Van Romond: op een zilveren veld drie rode rozen (2-1) gescheiden door een rode faas (= dwarsbalk). Deze Johan van Romond bleek bij genealogisch onderzoek uit hetzelfde geslacht te stammen als de vele muntmeesters van die naam. De rozet is dus ook afkomstig uit het familiewapen.

De heer Wittop Koning verschaftte mij een foto van het lakstempel van de Gelderse muntmeester Coenraad Hendrik Cramer; de rechter helft vertoont een kraanvogel. Het cachet van de Gelderse muntmeester Johan Hensbergen laat een sprekend wapen zien, een over een bergje springende hengst.

Het familiewapen van het muntmeestersgeslacht Weyntges werd, met een uitgebreide genealogie, beschreven in 'de Nederlandse Leeuw'. Het toont een Franse lelie in goud op een rood veld.

Ook het lakstempel van Novisadi werd gevonden. Het vertoont een afgeknotte boom, waaruit een nieuwe loot ontspringt; rond de voet van de boom ligt een parelketting. De broeders Carel Christiaan en Johan Christof-

NOVISADI

EYK

VAN SONSBEECK

VAN HARN

fel Novisadi waren uit Pommeren naar Nederland geïmmigreerd; hun vader was goudsmid en juwelier van de Zweedse koning. Het meesterteken 'boompje' komt ook al weer uit het familiewapen. In het 'Nederlandsch Patriciaat' vond ik de genealogie en het wapen van de Utrechtse muntmeester Hendrik Mauritsz. Eyk: het bovenste derde deel van het veld vertoont drie naast elkaar gestelde sterren; het onderste twee-derde laat drie bomen zien. Op de Utrechtse dukaten van 1732 en 1733, en op de dukaton van 1732 zien we als muntmeesterteken precies zo'n boompje. Paulus Sluysken (Gelderland 1652-1687), Willem Sluysken (Deventer 1664-1670) en Pieter Sluysken (Deventer 1682-1711), een vader en twee zoons, gebruikten als muntmeesterteken een zittend hondje.

Ik vond hun familiewapen in Deventer op een zegel: een naar rechts gekeerde zittende brak. De haan van de muntmeester Kist is ook thuisgebracht; de heraldicus Kleyn was zo vriendelijk mij te berichten dat de Westfriese familie Kist een haan in haar wapen voerde. Het afgebeelde wapen van de Overijsselse muntmeester Rudolf van Sonsbeek laat duidelijk zien waarom hij een zon als teken koos. Op zoek naar het wapen van Van Harn ondervond ik eerst een teleurstelling: in goud een dwarsbalk van vair. Maar een wapenafdruk gaf de oplossing. Het helmteken was een morenkop. Het verhaal wordt eentonig, de Utrechtse muntmeester Adriaan van der Heyden blijkt te stammen uit een familie die in haar wapen het Paaslam voert, zodat het muntmeesterteken 'lam met vaandel' verklaard is.

De haringbuis komt uit het familiewapen van Buysken, een typisch sprekend wapen. De Geldere muntmeester Martinus Holtzhey gebruikt een teken dat Besier een valkenier noemt. Wap (Astrea 1856 p. 21) beschrijft het

familiewapen als een veld waarop een ten halve lijve staande jongeman, die in beide armen een struik draagt en om het hoofd een krans van wijnruit. Het zijn wijnruit-struiken. Zie de afgebeelde duit van 1752. Dit wapen werd, volgens het diploma dat Wap zag bij de weduwe Holtzhey, in 1559 aan een Holthay verleend door Ferdinand I, en de muntmeesters pretendeerden van deze Holthay af te stammen. De benaming valkenier is dus onjuist. Het muntmeesterteken van Egbert Marinus, eerst essayeur in Nijmegen, later stadsmuntmeester in Groningen (1690-1693) en in Friesland (1704-1719) is een meerman en blijkt eveneens aan zijn familiewapen ontleend.

De Westfriese muntmeester Jan Knol (1715-1741) en de Nijmeegse muntmeester Reinier

Lakstempel van Coenraad Hendrik Cramer met kraanvogel

1

2

3

4

5

6

7

Hansen, zoon van Johan Knol, zijn vermoedelijk familieleden. Het muntmeesterteken Knol is zonder twijfel ontleend aan het familiewapen waarop in een rood veld drie knolrapen staan (1-2), gescheiden door een zilveren faas beladen met drie klaverbladen.

Er blijven nog een aantal vraagtekens. De lelie op de munten van Hendrik Velthuysen, van de Groningse Ommelanden, het klaverblad van Claas Meynaarts op de Deventer munten van 1617-1626, de korenaar van Lohse (1782-1803) op de Gelderse munten, en de vos van Jacobus de Vos op die van 1730 en 1731, en de arend van Wonneman (Deventer 1763-1796) zijn nog niet verklaard; de munthaken van de Groninger Ritsema evenmin.

De vierbladige bloem op enkele Utrechtse zilveren munten, geslagen tijdens het muntmeesterschap van Gerobulus, beschouw ik niet als een muntmeesterteken, zoals Besier deed, maar als een versiering. (Het familiewapen vertoont een molenrad, dit teken komt wel voor op zilverwerk van Gerobulus). Eveneens als versiering aan te merken zijn de vierbladige bloem van Caspar Boom (Groningen 1673-1678) en de rozet op enkele munten van David Hagenet (Groningen 1681-1688). De zuil op de Ommelandse munten van Hendrick Craeyvanger is niet zijn teken, maar het muntteken van Culemburg, waar de stukken zijn geslagen.

Wel een muntmeesterteken is het gewei op de munten van Zutphen. De muntmeester was Herman van Bayen (1686-1692). Een wapen

met 2 gewei-stangen wordt gevoerd door het geslacht Von Mirbach, en het slot van die familie staat (althans stond) in Bayental in het Keulse. Zou de muntmeester uit Bayental komen? Het zou ook interessant zijn om te weten of het ontlenen van muntmeestertekens aan de familiewapens een speciaal Nederlands gebruik is geweest. Onder het koninkrijk is met deze gewoonte gebroken.

Ik hoop dat deze gegevens anderen mogen aansporen de lacunes te helpen opvullen.

H. J. van der Wiel

Een overzicht van de muntmeestertekens is te vinden in het boek van L. W. H. Besier, *De muntmeesters en hun muntslag, 1574-1813*, herdruk 1972.

Bij de afbeeldingen:

voorpagina boven: zilveren rijder van Utrecht met boompje

voorpagina onder: zilveren rijder van Deventer met hondje

1. zilveren rijder van Deventer met morenkop
2. gouden dukaat van Utrecht met paaslam
3. zilveren rijder van Gelderland met boom (ander type)
4. gouden rijder van West-Friesland met schip/buis
5. duit van Overijssel met kraanvogel
6. duit van Gelderland met man met wijnruitstruiken
7. gouden rijder van West-Friesland met haan

HET NEDERLANDSE f 10.- STUK

De eerste gouden f 10,- stukken zijn in ons land geslagen in 1808 en 1810 onder Lodewijk Napoleon. Hun zeldzaamheid doet vermoeden, dat deze munten meer uit representatief oogmerk zijn aangemunt (evenals het 50-stuiverstuk van 1807), dan dat daarbij aan een wezenlijke functie in het betalingsverkeer is gedacht. Een munt heeft nl. van oudsher een functie als *betaalmiddel*, doch daarnaast tevens die van *'representatie'* (in de vorm van 'piedforts', op gepolijste stempel geslagen exemplaren, of 'proefstukken', geslagen in een hoger of lager gewaardeerd metaal), voorts als *sieraad*, als *eerbewijs* (gedenkmunten) en als *geschenk*, waarbij – naast de metaalwaarde – in het bijzonder het jaartal bij munten als nieuwjaars-, geboorte-, huwelijks- of verjaarsgeschenk, voor gever of ontvanger zinvol is.

Afgezien van de aanmunting in 1818 van enkele proefstukken, dateert ons 'gouden tientje' van 1819. Het laatste jaar, waarin deze munten werden geslagen, valt in 1933 onder de regering van Koningin Wilhelmina. Naast de gouden tientjes werden op grond van de wet van 18 dec. 1845 door de Staat *muntbiljetten* van f 10,- uitgegeven. In 1904 verschenen de eerste *bankbiljetten* van die waarde, uitgegeven door De Nederlandsche Bank, die in het betalingsverkeer een steeds belangrijker plaats innamen.

Het eerste zilveren f 10,- stuk verscheen in 1970 als *gedenkmunt* ter gelegenheid van de herdenking onzer 25-jarige bevrijding, gevolgd in 1973 door een gedenkmunt ter ere van het 25-jarig regeringsjubileum van H.M. Koningin Juliana. Aan deze uitgiften is wel het een en ander voorafgegaan. Zo werd al in een artikel 'Naar nieuwe munten' in 'Economisch Statistische Berichten' van 9 september 1964 door schrijver dezes de suggestie geopperd tot uitgifte van een (zilveren) f 5,- of f 10,- stuk als gedenkmunt over te gaan. Dit werd nader gedocumenteerd in hetzelfde tijdschrift van 10 okt. d.a.v. onder de titel 'Munt-evolutie'.

Beide artikelen werden bij schrijven d.d. 6 nov. 1964 ter kennis gebracht van het Kabinet van de Minister President en de Minister van Financiën. Het zou binnen het kader en de opzet van dit artikel te ver voeren, in te gaan op de weerstand die aanvankelijk in deze kwestie van de zijde der toenmalige directeu-

ren van Binnenlands Geldwezen werd gevonden. Nog op 20 mei 1970 verscheen het rapport van de ad hoc ingestelde 'Muntcommissie 1968' (uitvoerig besproken en gekritiseerd in een artikel in het tijdschrift 'Economie' van nov. 1971) waarin de commissie in aanbeveling 13 nog steeds volhardde bij de argumenten van 'Financiën' tegen de uitgifte van gedenkmunten met de formulering: 'Gedenkmunten hebben naar het oordeel van de commissie, tegenover enkele voordelen van ideële aard, een aantal overwegende praktische bezwaren, waarvan de voornaamste is, dat gedenkmunten een wezensvreemd (!) en verwarrend (!) element in het muntwezen introduceren', daarbij voorbijgaand o.m. aan het feit, dat al in de Romeinse Keizertijd en sedert de Renaissance gedenkmunten geslagen werden en alléén Spanje, Frankrijk en ons land (tot in 1970) deze traditie niet volgden. Wel stond de commissie principieel niet afwijzend tegenover de uitgifte van een f 10,- stuk als circulatiemunt, 'wanneer daaraan in het verkeer behoefte zou ontstaan', zulks nadat reeds op 29 aug. 1967 de Nederlandse Spoorwegen in een uitvoerig schrijven aan de Minister van Financiën hierop hadden aangedrongen in verband met de noodzakelijke besparingen bij de verkoop van spoorkaartjes en de nodige efficiency-verbetering. In januari 1968 is daarbij nogmaals in deze dringend om medewerking verzocht bij de Minister van Verkeer, een aandrang die klaarblijkelijk niet tot het gewenste resultaat heeft geleid. De Staat past immers toch het verlies van de Spoorwegen bij!

Overigens 'berekende' de commissie wel het tijdstip (1990!), waarop in verband met een voortschrijdende inflatie de uitgifte van een f 10,- stuk actueel zou worden – zonder dat rekening werd gehouden met de ontwikkeling van het automatengebruik en de inmiddels reeds gepubliceerde planning tot vervanging van de nationale munten binnen de E.E.G. door Europese munten.

Een en ander adstrueert m.i., dat er in ons land (evenzeer als nu reeds in de E.E.G. in verband met de voorbereiding van een Europese muntslag!) een duidelijke lacune in het muntbeleid valt te constateren door het ontbreken van een werkelijk deskundige en daarmee gezaghebbende, op brede basis samengestelde permanente muntadviescommissie. Hierop werd reeds in een nota d.d. 24 dec. 1969,

gericht aan de leden van de vaste Commissie van Financiën uit de beide Kamers der Staten-Generaal door schrijver dezes gewag gemaakt. In een dergelijke muntraad zouden, naast vertegenwoordigers van het Ministerie van Financiën en De Nederlandsche Bank NV ook opgenomen dienen te worden: de directeur van het Koninklijk Penningkabinet, vertegenwoordiger(s) van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, van de Kamers van Koophandel en van automatensdeskundigen (van de P.T.T. en de Spoorwegen). Adviezen van deze in te stellen commissie of muntraad zijn met name ook noodzakelijk in verband met een zinvolle planning van toekomstige uitgaven van gedenkmunten, waarbij op korte termijn (n.l. resp. in 1974 en 1977) in aanmerking komen: een gedenkmunt met de beeldenaar van Willem de Zwijger, ter gelegenheid van de 400-jarige herdenking van de stichting der Leidse universiteit in 1575 en die ter gedachtenis aan Spinoza, overleden in 1677. Later zouden ook andere kopstukken met internationale faam aan bod moeten komen, als Hugo de Groot, Rembrandt en v. Gogh. De onvoorstelbare kortzichtigheid van degenen die binnen het Ministerie van Financiën in feite de beleidsbeslissingen in deze tot nu toe in handen hebben, blijkt niet alleen daaruit, dat men zich bij voortdurend niets aantrekt van tijdige goede raad en waarschuwingen, maar ook uit het feit, dat men klaarblijkelijk geen prijs stelt op instelling van een voorlichtende en kritische instantie, waardoor kostbare 'vergissingen' kunnen worden voorkomen. Wij doelen hierbij o.m. op het feit, dat er in 1971 en 1972 nog 8 resp. 20 miljoen nikkelen rijksdaalders zijn geslagen, die nog altijd niet in omloop zijn gebracht, omdat het indertijd onjuist gekozen formaat verwarring met de gulden uitlokt en het publiek zich van de in het verkeer ontvangen munten snel weer ontdoet. Omdat deze munten zo nodig geslagen moesten worden (dit stond immers via de Rijksbegroting op het muntprogramma!) – ondanks het feit, dat men al lang kon weten, dat aan nog meer rijksdaalders geen behoefte meer was – was er 'wegens het reeds overbezette muntprogramma' in 1972 geen ruimte voor het slaan van een gedenkmunt (n.b. met een beperkte oplage van ± 2 miljoen stuks, latende een muntwinst van $\pm f 8$ miljoen!) met de beeldenaar van Erasmus. Deze had kunnen verschijnen ter gelegenheid van de her-

denking van het feit, dat het toen 700 jaar geleden was, dat Gouda (vaderstad van Erasmus!) in 1272 stadsrechten ontving, dit mede gekoppeld aan de voorgenomen stichting der Erasmus Universiteit in Rotterdam. Nu zal het eerst in 2036, bij de herdenking van Erasmus' 500e sterfdag mogelijk zijn, dat het aan Erasmus als eerste toekomstige eerbewijs hem zal worden verleend. Nederland liet deze kans ook al in 1969, oh schande, ten tweede male voorbijgaan.

Wij komen nu terug op de vraag, hoe het thans staat met de behoefte aan een $f 10,-$ stuk (van nikkel!) als circulatiemunt, in de eerste plaats bestemd voor automatengebruik. De stijging der lonen en de dreigende benzineschaarste maken ook de exploitatie van benzinepompen steeds minder lonend. Er zijn nu wel automaten voor bankpapier, doch de kosten daarvan bedragen bijna het tienvoudige van die van muntautomaten en ze zijn met name juist voor kleine pomphouders te kostbaar. Bovendien drukken hoge afschrijvingen de belastbare winsten, waardoor de fiscus belangrijke inkomsten derft. Er zal echter eerst een munt moeten komen vóór dat automaten daarvoor gemaakt kunnen worden!

Bij de voorbereiding doen zich o.m. de volgende problemen voor:

1. Het *muntformaat*. Zou in onze muntreeks de rijksdaalder gehandhaafd worden (middellijn 29 mm), dan zou, om verwarring te voorkomen, de hogere denominatie (of dit nu een $f 5,-$ of $f 10,-$ stuk zou zijn) ten minste een middellijn van 35 mm en de daarop volgende zelfs een van méér dan 40 mm moeten hebben: een te grote en te zware munt voor onze portemonnaie! Aan invoering van munten ad $f 5,-$ en $f 10,-$ valt derhalve niet te denken. Trouwens de middellijn van 35 mm levert ook al moeilijkheden op. Er zit dus niet veel anders op dan een zo snel mogelijke intrekking van de onpopulaire rijksdaalder om de nodige ruimte te bieden aan de invoering van een $f 10,-$ stuk. Trouwens, de denominatie van $f 2,50$ zal zeker niet in een toekomstige Europese muntenreeks voorkomen! Is de marge tussen gulden (25 mm) en rijksdaalder (29 mm) te klein, dan zal het formaat van een $f 10,-$ stuk zeker op ± 31 mm moeten worden gebracht.

2. *Intrekking* (op zéér korte termijn!) van de *nikkelen rijksdaalder*, al dan niet inwisselbaar tegen muntbiljetten ad $f 2,50$.

3. Publikatie op korte termijn van het te kiezen formaat en gewicht voor het f 10,- stuk. Dit maakt het automatenfabrikanten mogelijk hun productie hierop in te stellen, zodat mogelijk de levering gelijktijdig kan plaatsvinden met de in omloopstelling van de inmiddels gereedgekomen munten.

4. Er is geen bezwaar het nikkel en f 10,- ook in zilver beschikbaar te stellen, gelijk dit ook in de U.S.A. met de nieuwe dollars gebeurd is. Deze munt kan dan voorzien in de andere, eerder geciteerde munt-functie, als geschenk, sieraad e.d. Voorts zit daar dan nog een aardige winstmarge in, wanneer de stukken tegen b.v. f 15,- of f 20,- (voor een exemplaar op gepolijste stempel geslagen) verkrijgbaar worden gesteld. Gevaar voor 'verwarring' behoeft niet te worden gevreesd, daar wel niemand de (duurdere) zilveren munten die prompt in collecties, naar de handel en het buitenland verdwijnen, voor f 10,- in een automaat zal stoppen, die daar bovendien niet op zou reageren!

5. Een prijsvraag voor een nieuwe keerzijde zou er wellicht toe bijdragen, dat de vormgeving ook uit artistiek oogpunt optimaal wordt. Evenals dit in het buitenland het geval is, kan de beoordeling door de te benoemen muntcommissie geschieden.

6. Inmiddels kunnen dan ook de aanvulling c.q. wijziging van de muntwet worden voorbereid.

7. *Slotopmerking.* Het lijkt niet noodzakelijk dat op alle munten de beeldenaar van onze Koningin voorkomt. Bij vele gedenkmunten is dit ook esthetisch niet te verdedigen. Het is ook denkbaar, dat in bepaalde jaren ook het nikkel en f 10,- stuk als gedenkmunt fungeert, dus als 'echte' omloopmunt. Muntverwarring levert dit niet op, daar formaat en gewicht dezelfde blijven. Deze gedenkmunten, die in formaat dus afwijken van het Crown-formaat (38 mm), zouden zeker óók in zilver in omloop moeten komen, uiteraard in beperkte mate, hetgeen, zoals hiervoor al is gememoreerd, de Staat een extraatje bezorgt.

Lod. S. Beuth

1a

EXPOSITIES VAN PENNINGEN TE HILVERSUM EN DEN HAAG

In het afgelopen najaar werd in het kader van de toekenning van de 'Penningkunstprijs 1973' een tweetal belangrijke penningtentoonstellingen georganiseerd: in september j.l. in het expositiecentrum 'De Vaart' te Hilversum en aansluitend in oktober in de galerie van de Haagse Kunstkring aan de Denneweg te Den Haag. Door de grote deelname van vele medailleurs en de aankondigingen en recensies in de pers, kreeg de penningkunst en de bijzondere mogelijkheden die deze vorm van beeldhouwkunst biedt, een grotere algemene bekendheid. Het initiatief van de Vereniging voor Penningkunst werd, dank zij de medewerking van de beide kunstcentra tot een succes en vormde, mede door het niveau van de inzendingen, een goede propaganda voor de hedendaagse penningkunst. De belangstelling en de waardering van de zijde van het publiek en van de pers waren groot en door de aankoopmogelijkheid werden particuliere collecties met nieuwe aanwinsten verrijkt.

Onderstaand enige reacties uit de dagbladpers: DE GOOI- EN EEMLANDER noemt in haar rubriek 'Kunst op zicht' het evenement 'een grandioze expositie van kleinodiën van de beeldhouwkunst' en vervolgt: 'Deze mini-kleinplastieken kunnen een start betekenen voor de 'kleine' of beginnende verzamelaar. — Deze 'Klein'-kunst van het beeldhouwen is een volwaardige tak van het bedrijf. Voorbeelden op een rij. Kennen is liefhebben en dan zijn er legio aanleidingen om een gebeurtenis op een penning vorstelijk te laten vastleggen. Verenigingsbesturen die nu nog van de cliché-medailles gebruik maken kunnen het ook artistieker aanpakken en een penning laten gieten.' Het VELUWS DAGBLAD vestigt onder een

1b

driekoloms-kop: 'In De Vaart een keur aan penningen' de aandacht op de penningkunst en noemt na een inleiding het werk van deelnemers uit eigen regio: 'Inka Klinckhard uit Appel bij Nijkerk - zeer actueel maar ook mooi is de penning Opletten milieuvervuiling -; Gerard Overeem uit Voorthuizen - de penning Masker is een waarachtige uiting van zijn vakmanschap. Hij raakt ermee een nieuwe uitingsvorm in de penningkunst -; de oud-Amersfoortse Jet Schepp - zeker ontworpen ter ere van het herdenkingsjaar van de componist Josquin dez Prez schiep zij een verrassend goede portretpenning.'

HET PAROOL kondigt in haar rubiek 'Keus' de expositie aan en noemt evenals de voorgenomde bladen, de portretpenningen van Christl Seth-Höfner.

De HAAGSCHE COURANT meldt onder de kop 'Zakplasticjes': 'Wie als kijker naar de penningexpositie in de Kunstkring gaat wordt misschien onverhoeds koper. Op deze grote expositie (een prachtig overzicht van de levende penningkunst in ons land) kan men namelijk ontdekken, dat menig als penning gepresenteerd stuk feitelijk een reliëfje is (van Carasso, Bemelmans, Molenaar, Overeem, de Kruif of een andere beeldhouwer, die soms in zulk werk op zijn best is). Andere zijn dik als antieke horloges, fijn om bij zich te dragen (Vree, Zijlstra) of om er stiekum een broche van te laten maken: J. Hollanders bijvoorbeeld: 'Speelpenning'.

Er zijn 'klassieke' penningen bij (Pol Dom), stukken met een mooie lettering (Frank Letterie, Niel Steenbergen), kostelijke portretjes, soms als in een vernieuwde Art Nouveau-trant (Christina Nijland) en verfijnde abstracties (Reny de Graaf, Inka Klinckhard). De notie 'penning' wordt soms met succes, soms abu-

sievelijk erg elastisch opgevat. Minder smaakvolle en ook vervelende producten komen wel voor, maar het gemiddelde niveau is opmerkelijk goed. Het aanleggen van een verzameling vergt aan ruimte en geld nauwelijks zoveel als een grafiek-collectie.'

Naast de in de recensies genoemde medailleurs was er werk te zien van 'bekenden' zoals o.m.: Ruth Brouwer, Eric Claus, Henk Dannenburg, Floyd Dewitt, Nynke Jelles, Louise Metz, Wilfried Put en van de 'jongste generatie in de penningkunst': Geer Steyn, Fien Volders, Guus Hellegers en Marianne Letterie. De drie laatstgenoemden waren reeds een of meer malen in het buitenland vertegenwoordigd op de tweejaarlijkse Fidententoonstellingen, doch nog niet op een groepstentoonstelling in ons land.

De Haagse Kunstkring toonde in een aparte vitrine de Maecenaspenningen van Pulchri Studio en penningen van Albert Termote. Een hommage aan de thans 86-jarige beeldhouwer-medailleur; van de vele tientallen penningen die Termote vervaardigde, koos hij er zelf veertien uit die representatief zijn voor zijn eigen oeuvre. De foto's tonen penningen van:

6

2

3

8

10

5

7

4a

1. Fons Bemelmans – Ruiter. Ø 56 × 60 mm
2. Ruth Brouwer – Zadok Eitje. Ø 58 mm
3. Eric Claus – Architectenpenning. Ø 72 mm
4. Inka Klinckhard – Mens sana in corpore sano. Ø 88 mm
5. Marianne Letterie – Parelhoen. Ø 73 mm
6. Gerard Overeem – Masker. Ø 58 mm
7. Guus Hellegers – Kleine kinderen, grote zorgen. Ø 44 mm
8. Geer Steijn – Titia. Ø 72 mm
9. Josephine Volders – Françoise. Ø 57 mm
10. Ger Zijlstra – Brak. Ø 67 mm

de K.

INTERNATIONAL NUMISMATIC CONGRESS 1973

Van 10 tot en met 16 september 1973 werd in de Verenigde Staten het International Numismatic Congress gehouden. Dit Congres, dat meestal om de zes jaar wordt gehouden, vond deze keer plaats in twee steden, New York en Washington. De organisatie was in handen van de American Numismatic Society in New York en het Smithsonian Institution te Washington. Meer dan 300 deelnemers uit ruim 30 landen waren aanwezig; speciaal vermeldenswaardig is het feit, dat ook vele collega's uit Oost-Europa aan de uitnodiging van de American Numismatic Society gevolg hadden kunnen geven, zodat ook landen als Rusland, Polen, Roemenië en Tsjechoslowakije door een of meer personen vertegenwoordigd waren.

Een zeer groot aantal lezingen over velerlei onderwerpen stond op het programma. Daar-

4b

om had men de lezingen ingedeeld in drie groepen, waarbij Romeins-Grieks en Middeleeuws twee hoofdgroepen vormden en in groep drie allerlei andere onderwerpen aan de orde kwamen. Dit systeem had als voordeel, dat de vele deelnemers werden gespreid over drie zalen, waar ieder iets kon vinden wat hem interesseerde; een nadeel is dat er soms een keuze moet worden gemaakt tussen twee interessante onderwerpen. Dat de antieke munten ook op dit congres weer het meest in de belangstelling stonden, zal niemand verbazen; op voorgaande congressen deed dit verschijnsel zich ook al voor.

Van groot belang is op een internationaal congres het contact tussen de verschillende deelnemers. Hiervoor was ruimschoots gelegenheid, niet alleen tussen of tijdens de voordrachten, maar ook op de verschillende ontvangsten, welke tijdens het congres werden gehouden. Vele numismaten die elkaar slechts van een contact per brief kenden, waren in de gelegenheid nu persoonlijk kennis te maken en over allerlei problemen van gedachten te wisselen. Op die manier was het mogelijk enig idee te krijgen van de onderwerpen waarmee

men zich in andere landen bezig houdt en de wijze waarop men daar bepaalde problemen aanpakt.

Na drie dagen vergaderen in New York werden alle deelnemers per bus vervoerd naar Washington, waar het congres werd voortgezet. Tijdens deze rit werd een bezoek gebracht aan Evergreen House in Baltimore, waarover zo aanstonds nog wat meer zal worden gezegd. Ook in Washington bestond het programma uit een groot aantal lezingen en enkele recepties. Bijzonder interessant was de Session for General Discussion of Numismatic Problems. Hier kwamen onderwerpen aan de orde als: toekomstige congrespublicaties, inventarisatie van collecties antieke munten, reproducties en imitaties of vervalsingen, herdruk van oude, reeds lang uitverkochte numismatische publicaties, een plan om te komen tot een goede indeling en beschrijving van de z.g. Greek Imperials (munten welke in de Romeinse keizertijd in het Griekse Oosten door vele steden zijn geslagen) e.a.

Ter gelegenheid van dit congres had men op verschillende plaatsen speciale tentoonstellingen van munten ingericht.

De American Numismatic Society toonde 'Coinage of the Americas',¹ waarbij de nadruk viel op enerzijds de invloed van Europa op de munten van de Nieuwe Wereld en anderzijds de eigen Amerikaanse creaties. In Baltimore was een deel van de prachtige John Work Garrett Collection te zien. Deze rijke Amerikaan, ambassadeur van zijn land in verschillende Europese landen (waaronder ook Nederland) bouwde in de loop van zijn leven een fraaie collectie munten op, evenals een schitterende bibliotheek. Beide waren voor een deel te bewonderen in Evergreen House, het in een park gelegen landhuis van de familie Garrett even buiten Baltimore.

In het Smithsonian Institution te Washington legde men de nadruk op penningen en munten uit de tijd van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog.² Tevens was er een schitterende collectie

gouden munten van allerlei landen te bewonderen. Alleen al van Nederland voor 1795 telde ik ruim 60 prachtige goudstukken, alle van uitnemende kwaliteit en vele – zoals enkele stukken van Batenburg of Thorn – van grote zeldzaamheid.

Iets heel bijzonders was de expositie van een deel van de ongelooflijk rijke collectie Byzantijnse munten in het Dumbarton Oaks Research Center. Deze collectie wordt nooit tentoongesteld, maar voor deze keer had men een uitzondering willen maken.³ Ook hier waren dus vele topstukken en unica te zien.

Aan het eind van het congres werd de Plenary Session of the International Numismatic Commission gehouden. Hier werd niet alleen gesproken over enige statutenwijzigingen, maar ook werden de nieuwe leden gekozen voor het Bureau van de International Numismatic Commission. Tevens werden als plaats voor het volgende congres (in 1979) aangewezen de steden Bern en Fribourg in Zwitserland. Het is te hopen, dat de Nederlandse afvaardiging, die ditmaal uit slechts één persoon bestond, de volgende maal groter zal zijn. Vanzelfsprekend heeft de grote afstand hier een sterk remmende werking uitgeoefend, maar anderzijds moest ik toch vaststellen, dat meerdere verzamelaars uit Frankrijk, Duitsland en de Scandinavische landen de oversteek over de oceaan toch wel hadden aangedurfd!

Zoals bij ieder congres was er ook hier een excursie. Deze leidde de staat Virginia in. In Charlottesville werd een bezoek gebracht aan de university of Virginia, een universiteit ontworpen en ook gebouwd door Thomas Jefferson. Daarna volgde een bezichtiging van Monticello, het hoog op de heuvelen boven Charlottesville gebouwde landhuis van president Thomas Jefferson. Een afbeelding van dit fraaie, in klassicistische stijl gebouwde landhuis, is te vinden op de Amerikaanse 5 dollarcent, terwijl het portret van de bouwer en eigenaar de andere zijde van deze munt beslaat.

Aan het eind van deze beschouwing rest mij nog een woord van dank jegens de organisatoren. Vaak zijn er bij grote internationale congressen vele zaken, die verkeerd gaan. Hier daarentegen verliep alles met de meest grote soepelheid en dit is vooral te danken aan de voortreffelijke organisatie, welke werd mogelijk gemaakt door het vele werk en de grote extra-inspanning van al onze Amerikaanse collega's.

J. P. A. van der Vin

¹ Th. V. Buttrey, Jr., *Coinage of the Americas*, New York, 1973.

² V. en E. Clain-Stefanelli, *Medals Commemorating Battles of the American Revolution*, Washington, 1973.

³ *Byzantine Coinage, Exhibition at Dumbarton Oaks*, (Ph. Grierson), Washington, 1973.

Bij gelegenheid van dit congres verschenen eveneens:

- A Survey of Numismatic Research, 1966-1971, in 3 delen.

- M. Thompson, O. Mørkholm, C. Kraay, *An Inventory of Greek Coins Hoards*, New York, 1973.

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

Zaterdag, 20 oktober 1973, hield het Genootschap zijn najaarsvergadering te Breda. Aanwezig waren ruim 60 leden. Na het huishoudelijk gedeelte der ledenvergadering hield Mevrouw prof. dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, oud-directrice van het Tsjechische nationale museum te Praag, een inleiding over de geschiedenis van de thans in een aantal musea ondergebrachte Tsjechische openbare muntverzamelingen.

Vervolgens deed een vijftigtal leden zich te goed aan een uitgebreide Brabantse koffietafel.

De middag was gereserveerd voor een bezoek

aan het Stedelijk en Bisschoppelijk Museum, welks directeur, de heer F. J. Kimmel na de geschiedenis van het museumgebouw en van de verzamelingen te hebben verteld het gezelschap langs het geëxposeerde rondleidde.

Voor hen, die hierna nog tijd beschikbaar hadden stond de gelegenheid open een bezoek te brengen aan het onlangs gerestaureerde Volkenkundig Museum 'Justinus van Nassau'.

IN MEMORIAM N. L. RASMUSSEN

Op 26 november 1973 overleed ons erelid Dr. Nils Ludvig Rasmusson, oud-directeur van het Kungliga Myntkabinett te Stockholm. Hij is de voornaamste initiatiefnemer en leider geweest van de wetenschappelijke bewerking van de vele Zweedse muntvondsten uit de 9e tot begin 12e eeuw (de z.g. Vikingvondsten), die ook voor de Nederlandse numismatiek van zeer groot belang is. Het internationaal samengestelde team van numismatici, dat hieraan nog steeds werkt, heeft veel aan hem te danken. Altijd was hij bereid hen met zijn encyclopedische kennis van de numismatiek en de numismatische literatuur te helpen. Met zijn vriendschap en gastvrijheid schiep hij een klimaat, waarin dit team tot zijn beste prestaties kon komen. Zijn publikaties op het gebied van munt- en penningkunde, heraldiek, symboliek en zegelkunde, bestrijken een zeer uitgebreid gebied, zowel chronologisch als geografisch. Een pas in het Medlemsblad verschenen bibliografie omvat 468 nummers! De meeste artikelen bewegen zich op het terrein van de Skandinavische numismatiek, maar er bevinden zich ook artikelen onder die voor de Nederlandse numismatiek van belang zijn. Ook na zijn pensionering in 1971 is hij blijven studeren en publiceren, totdat een ernstige ziekte het hem onmogelijk maakte. Hij was een van de grootste numismaten die Zweden ooit gehad heeft. Zijn heengaan wordt door zijn vele vrienden en collega's in binnen- en buitenland zeer betreurd.

G. van der Meer

BUITENLANDS NIEUWS

Om het Engelse publiek bekend te maken met moderne penningkunst (in Engeland zelf een onderontwikkeld gebied) heeft de Worshipful Company of Goldsmiths, samen met de Royal Mint, in juli een tentoonstelling gehouden in Goldsmiths' Hall in Londen. Behalve Engelse penningen, de meeste speciaal gemaakt voor deze tentoonstelling, waren er inzendingen te zien uit een achttal landen, waaronder Nederland. De organisatoren hadden werk uitgekozen van de kunstenaars Rudy Augustinus, Ruth Brouwer, Eric Claus, Prof. Esser, Louise Metz en Bert van Zanten. Het schijnt dat de tentoonstelling een grote populariteit genoten heeft. De Aberdeen Gallery is er in geslaagd om de penningen tot 29 september binnen zijn poorten te krijgen. Nu zijn zij te zien in het Leeds City Museum en ook nog andere musea hebben belangstelling getoond. Ter gelegenheid van de Londense tentoonstelling is een zeer smaakvol catalogusje uitgegeven.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Groningen

153e bijeenkomst op 28 september 1973 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit Amsterdam sprak naar aanleiding van het Regeringsjubileum van H.M. de Koningin in september over het leven van Koningin Juliana op penningen.

154e bijeenkomst op 19 oktober 1973 — Ds. de Haan uit Oegstgeest sprak op zeer boeiende wijze over Godsdienstige spreuken op munten.

155e bijeenkomst op 16 november 1973 — De Heer Kappelhoff uit Emden sprak over het interessante onderwerp Numismatische Betrekkingen zwischen Ost-Friesland und Groningen.

Kring Twente

(Secr.: Weverstraat 27, Overdinkel)

61e bijeenkomst op 13 september 1973 — Het numismatische seizoen werd geopend met de bekendmaking van het voorlopige programma voor het nieuwe seizoen. Vervolgens werd een interne veiling gehouden.

62e bijeenkomst op 18 oktober 1973 — De heer J. Berkman uit Amsterdam exposeerde op deze avond zijn verzameling koninkrijksmunten en munten van Nederlands-Indië.

63e bijeenkomst op 9 november 1973 — De heer A. Puister hield als vervolg op de cursus 'het leren lezen van Middeleeuwse munten' gegeven door de heer J. Koning een causerie over de middeleeuwse muntslag in Holland.

64e bijeenkomst op 22 november 1973 — Deze avond was bedoeld als introductieavond voor nieuwe leden. Zij werden op de hoogte gebracht van de activiteiten van de kring, en andere numismatische activiteiten in Nederland.

65e bijeenkomst op 13 december 1973 — Deze avond was er een huiskamerbijeenkomst bij onze voorzitter, de heer Koning, in Delden.

Kring Utrecht

(Secr.: Johan Wagenaarkade 71 I)

3e bijeenkomst op 20 maart 1973 — De heer J. Vinkenburg sprak over: Het vervaardigen van penningen. De heer J. ter Avest over: Over beeldenaars en muntgewichten. De heer J. F. Nijenhuis over: Het wapen op de Gelderse munten.

4e bijeenkomst op 2 mei 1973 — De heer Dr. Ir. M. van den Brandhof sprak over: De waardevermindering van de gulden in de loop der eeuwen. De heer W. van Dommelen over: Romeinse keizersmunten.

5e bijeenkomst op 6 juni 1973 — Bezichtiging van de muntencollectie in het kabinet van 's Rijks Munt.

6e bijeenkomst op 19 september 1973 — De heer Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus sprak over: De penningen van Koningin Juliana.

7e bijeenkomst op 7 november 1973 — De heer D. de Vries sprak over: De munten bij het begin van het Bourgondische rijk. De heer B. Jansma sprak over: Friese munten uit de elfde eeuw.

8e bijeenkomst op 28 november 1973 — De heer W. K. de Bruijn sprak over: Nederlandse florijnen.

Kring Kampen

(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

56e bijeenkomst op 18 juni 1973 — Deze vergadering droeg een feestelijk karakter, daar ze de afsluiting vormde van het seizoen. Er werd een quiz gehouden met als prijzen fraaie munten. De tractatie liet niets te wensen over.

57e bijeenkomst op 10 september 1973 — De opkomst op deze vergadering in het nieuwe seizoen viel tegen. Er werd een onderlinge veiling gehouden.

58e bijeenkomst op 8 oktober 1973 — Mej. v. d. Meer uit Den Haag hield een interessante lezing over: 'De vondst van munten uit de Vikingtijd'. Daarna werden nog verschillende huishoudelijke zaken besproken.

59e bijeenkomst op 12 november 1973 — Drie leden spraken elf minuten over een door hen zelf gekozen onderwerp. Stuk voor stuk waren het interessante onderwerpen.

Veel stof tot spreken leverde de vraag op: Mag men bij het kopen van munten misbruik maken van de onwetendheid der verkoper op dit gebied? P.S. Ir. Koning uit Delden geeft deze winter twee cursusavonden over het lezen van opschriften op middeleeuwse munten. De eerste avond heeft plaats gehad op 26 november 1973.

Kring Noordoostpolder

(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

28e bijeenkomst op 18 oktober 1973 — In het kader 'iets laten zien buiten koninkrijk verzamelen', spraken de heren J. Brinksma te Zwartsluis en O. Otto te Wolvega over geschiedenis en munten van resp. de Baltische landen en de Balkanstaten, in bijzonder Bulgarije. Als illustratiemateriaal ontvingen de aanwezige leden een Litouwse Kupferschilling uit de tijd van Johann Casimir.

Kring Limburg

(Secr.: Hubertuslaan 25, Maastricht)

125e bijeenkomst op 23 februari 1973 — Mej. Drs. G. van der Meer hield een interessante voordracht met lichtbeelden over Vinkmunten en hun belang voor de Nederlandse numismatiek. Jammer genoeg was er weinig belangstelling.

126e bijeenkomst op 22 maart 1973 — Op deze bijeenkomst bracht de Secretaris verslag uit van het wel en wee van de Kring over 1972. Dit was niet bepaald geestdriftig gestemd.

127e bijeenkomst op 27 april 1973 — De Heer Dr. H. van der Wiel hield een belangrijke lezing

over de munten van het Prinsdom Oranje toegelicht met munten uit zijn eigen verzameling. Ze werd met grote aandacht gevolgd door de vaste kern van de Kring.

128e bijeenkomst op 24 mei 1973 — De Heer L. Beuth behandelde de penningen over de vrijheidstrijd der Nederlanden waarover een leerzame discussie ontstond.

129e bijeenkomst op 27 september 1973 — Deze had plaats in het Jeugdcentrum aan de Minderbroedersingel te Roermond. De Heren van Pol en van Rijt vertoonden een film getiteld: Een tochtje langs de verschillende muntplaatsen, die gelegen waren op het tegenwoordige gebied van Nederlands-Limburg. Hiervoor bestond een grote belangstelling, aangezien er ook introducees aanwezig waren.

130e bijeenkomst op 25 oktober 1973 — Dr. J. Sprenger hield een voordracht met lichtbeelden over een merkwaardige afbeelding van Sint Lambertus op een 11e eeuwse Luikse munt, die met grote aandacht werd gevolgd.

131e bijeenkomst op 22 november 1973 — Op deze bijeenkomst had een ruilbeurs plaats.

Kring Hoogeveen

(Secr.: Dahliastraat 22, Hoogeveen)

38e bijeenkomst op 13 juni 1973 — Voor de pauze hield onze voorzitter een praatje over zijn speciale hobby, de penningen. Een ruime keuze uit zijn verzameling was hierbij aanwezig. Na de pauze kwam ons kringlid de heer Brands aan het woord. Hij hield een lezing over Numismatisch allerlei. Tijdens deze lezing liet de heer Brands zich de zinsnede 'Luctor et Emergo' ontvallen, wat betekent: ik worstel en kom boven. Het was inderdaad: ik kom boven, maar zonder te worstelen, want de lezing was qua inhoud en presentatie van prima gehalte. Proficiat meneer Brands. De opkomst was redelijk goed.

39e bijeenkomst op 12 september 1973 — Deze avond hield de heer Koning uit Delden een boeiende en leerzame lezing over de Engelse Penny. Na afloop was er nog gelegenheid voor onderlinge ruil. De opkomst was matig.

40e bijeenkomst op 17 oktober 1973 — Deze avond werden wij vereerd met een bezoek van Mej. Drs. v. d. Meer. Zij hield voor ons een mooie lezing, met lichtbeelden, over Vikingschatten en zij vertelde ook over haar bezoeken aan deze landen. Er werd haar een typisch Drentsch geschenk aangeboden. De opkomst was goed.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

230ste bijeenkomst op 14 maart 1973 — Mej. Drs. G. van der Meer van Het Koninklijk Penningkabinet sprak over 'Vikingschatten' (geïllustreerd met lichtbeelden).

231ste bijeenkomst op 17 april 1973 — De heer Dr. H. H. Zwager uit Amsterdam hield een lezing over 'Munten van de Syrische Koningen' (Seleuciden).

232ste bijeenkomst op 16 mei 1973 — Verschillende leden spraken over door hen meegebrachte stukken uit hun respectievelijke verzamelingen.

233e bijeenkomst op 10 oktober 1973 — De heer Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus hield een lezing over 'De Penningen op Koningin Juliana'.

234e bijeenkomst op 14 november 1973 — De Heer J. P. A. van der Vin sprak over 'De Goden der Romeinen'. Deze lezing werd geïllustreerd met lichtbeelden.

235e bijeenkomst op 12 december 1973 — De Heer P. J. M. van Poppel hield een lezing over 'De Muntslag van Leuven'.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

227e bijeenkomst op 28 februari 1973 — Mr. B. Rogmans sprak over 'Aluminium in de numismatiek'; hij gaf een overzicht van het gebruik van aluminium en aluminium-legeringen als muntmateriaal, dat vooral in deze eeuw een grote vlucht genomen heeft.

228e bijeenkomst op 15 maart 1973 — Mevrouw dr. J. Lallemand, conservatrice aan het Penningkabinet te Brussel, hield een voordracht met lichtbeelden over 'De eerste uitgaven van Valerianus en Gallienus te Viminacium en te Rome'.

229e bijeenkomst op 18 april 1973 — Na een causerie over betrekkingen tussen Nederlandse en buitenlandse munten hield de heer J. Schulman een interne veiling voor de leden van de Kring.

230e bijeenkomst op 24 mei 1973 — Ir. F. A. Nelmans sprak over: 'Heraldiek en Numismatiek' en toonde daarbij een aantal stukken uit zijn collectie.
231e bijeenkomst op 26 september 1973 — De heer R. R. Barnhoorn hield met fraaie door hemzelf gemaakte kleurendia's een causerie over 'Sasanidische munten'.

232e bijeenkomst op 24 oktober 1973 — Bezocht werd de tentoonstelling 'Kruis en munt — 500 penningen' die in samenwerking met de Vereniging

voor Penningkunst in de expositiezaal van de Haagse Kunstkring was ingericht. De heer A. J. de Koning hield een inleiding over geschiedenis en werk van de Vereniging.

NUMISMATISCHE
JEUGDCLUB

In 1969 is in Den Haag een club opgericht voor jonge verzamelaars van munten en penningen. Deze club wil de jeugd stimuleren in het verzamelen en tevens de kennis van de numismatiek bevorderen. Daartoe worden allerlei activiteiten ondernomen, zoals die ook in de Numismatische Kringen plaats vinden: lezingen, exkursies, veilingen, etc. Ook het ruilen onderling is natuurlijk een niet te verwaarlozen onderdeel van de bijeenkomsten, die eens per maand in het Kon. Penningkabinet gehouden worden. Daarnaast beschikt de club over een eigen club-orgaan, nl. 'Munt-69'. Hierin worden o.a. wetenswaardigheden, club-nieuws en inleidende artikelen over allerlei onderwerpen in de numismatiek (geschreven door zowel leden als niet-leden) opgenomen. Zo verscheen in de afgelopen jaren een bijzonder aardige serie over de Engelse munt-geschiedenis en een aantal uitgebreide artikelen over vervalsingen. Kopij is overigens altijd welkom.

Het blad, dat 4 x per jaar verschijnt, kan door een jeugdclub alleen natuurlijk niet worden uitgegeven. Om dit toch te kunnen doen ontvangt zij dan ook steun van het Kon. Penningkabinet, terwijl de donaties een andere belangrijke bron van inkomsten vormen. Door minimaal f 3,50 over te schrijven op giro 2333756 t.n.v. NJC te Den Haag, wordt men donateur, waarvoor men dan als tegenprestatie het blad ontvangt. Uitbreiding van het aantal donateurs is zeer gewenst om het voortbestaan van het blad te verzekeren. Ook nieuwe leden (tussen 12 en 21 jaar; contributie f 5,—) zijn van harte welkom; zij kunnen zich opgeven door een kaartje te sturen aan het korrespondentie-adres: Melis Stokelaan 1062, Den Haag. Ook zij ontvangen het blad dan gratis.

Zoals in de al lang bestaande rubriek van de Numismatische Kringen, willen wij in deze nieuwe rubriek verslag uitbrengen van onze toekomstige activiteiten.

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Mauritslaan 61
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

ISRAËL 25 jaar
Uitgave L. METZ
ROTTERDAM
Bovenstraat 149
Tel.: 010-194714

In brons 10 cm Ø
f 180,- incl. BTW
In zilver 10 cm Ø 500 gr.
f 400,- incl. BTW

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9^e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekennen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES

JETONS — DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGS-AUFTRÄGE
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/I
TELEFON 08 11 / 29 90 70

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

TER GELEGENHEID VAN HET REGERINGSJUBILEUM VAN
KONINGIN JULIANA

Uitgave L. METZ

Bovenstraat 149, Rotterdam

Vz PORTRET: (keerzijde van beide penningen gelijk)

in goud: (dukaten goud), gehalte 0,983, 29,9 mm Ø, 53 gr.	f 975,- excl. BTW
idem, kleur wit, gehalte 0,595, 18 gr.	f 500,- excl. BTW
in zilver: 29,9 mm Ø	f 150,- excl. BTW
in brons: 60 mm Ø	f 150,- excl. BTW

Vz AMAZONE:

in goud: kleur wit, gehalte 0,585, 29,9 mm Ø, 18 gr.	f 250,- excl. BTW
in zilver: 29,9 mm Ø	f 125,- incl. BTW
in brons: 60 mm Ø	f 125,- incl. BTW

NUMISMAAT & KUNSTHANDEL
„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT.
AMSTERDAM

UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990
Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

UTRECHTSESTRAAT 115

tel. 238968
Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA
Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Schadowstrasse 71
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 36 38 26

MUNZEN

MEDAILLEN

RIDDERORDEN, EERETEEKENEN, DRAAGTEEKENS EN PENNINGEN,

betreffende de Weermacht van Nederland
en Koloniën (1813-heden)

door

W. F. BAX

Integrale herdruk 1973 uit de Jaarboeken 1932, 1933, 1934, 1936
en 1940, met toestemming van het Koninklijk Nederlands Genootschap
voor Munt- en Penningkunde.
(246 pagina's)

Te bestellen bij:

A. G. VAN DER DUSSEN B.V. – MAASTRICHT
(Munten, Penningen, Eretekenen en
Numismatische Boeken)

door overschrijving van f 38,- op giro 1538597
t.n.v. A. G. van der Dussen b.v.,
Hondstraat 5, Maastricht 5001.

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

'SCHILDERSSERIE'

PABLO PICASSO

Modelé: André Bartels
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

REMBRANDT EN SASKIA

Modelé: Pol Dom
Afm.: 100 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 75,—

P. P. RUBENS

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

FRANCISCO DE GOYA

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

VINCENT VAN GOGH

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

Prijzen zijn incl. BTW
Leden van de Vereniging voor
Penningkunst ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten
Telefoon 01717-4500

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

UILEN VAN ATHENE

Toen de Atheners omstreeks 600 jaar voor onze jaartelling hun eerste munten sloegen, maakten ze nog niet onmiddellijk gebruik van één bepaald, voor hun stad kenmerkend motief. De eerste emissies vertonen een grote variëteit aan voorstellingen, bijvoorbeeld de amfoor, het rad, het achter- of voorstuk van een paard of een Gorgo-kop (afb. 1 en 2). Deze munten waren – zoals vrijwel alle vroeg-Griekse munten – alleen aan de voorzijde van een voorstelling voorzien. De keerzijde bleef onbewerkt en vertoonde slechts de sporen van de dreveld, die bij het slaan gebruikt werd om het muntplaatje op het aambeeld vast te houden.

In de numismatische literatuur worden deze vroegste munten van Athene meestal aangeduid als 'Wappenmünzen'. Deze term is gebaseerd op de hypothese van de Engelse numismaat Selman, die al deze voorstellingen beschouwde als familiewapens van leden van de oude Atheense adel. Hij ging zelfs zo ver in zijn hypothese, dat hij bepaalde voorstellingen toeschreef aan bepaalde families, bijvoorbeeld het rad aan de machtige familie der Alcmaeoniden.

Omstreeks 560 v. Chr. ondergaat het Atheense muntstelsel een grote verandering onder de tiran Pisistratos. Allereerst krijgen de munten in Athene vanaf de tijd van Pisistratos ($\pm$ 570-546 v. Chr.) een voorstelling op *beide* zijden. Waren de Wappenmünzen nog min of meer te beschouwen als producten van een mogelijk particuliere muntslag, nu wordt de muntslag duidelijk een aangelegenheid van de Atheense *stadstaat*. Zo wordt het gebruikelijk door de letters AΘE de naam van de plaats in afkorting aan te geven. De belangrijkste vernieuwing is echter gelegen in de keuze van nieuwe motieven voor de Atheense munten. Een Athenakop

Vervolg op pagina 26

afb. 1

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

LOSSE ABONNEE Bespaar uzelf en ons
kosten door tijdige betaling van uw
abonnementsbijdrage voor 1974 à f 7,50
Betaal omgaand a.u.b. via postgiro 260629
t.n.v. De Geuzenpenning te Amsterdam

zal vanaf het midden van de 6e eeuw v. Chr. de
voorzijde van Atheense munten sieren en dit
motief zal in Athene gehandhaafd blijven tot
na het midden van de 3e eeuw na Christus.

Voor de keerzijde koos men de uil, de speciaal
aan de godin Athena toegewijde vogel, en de
olijftak, een nauw met deze godin verbonden
symbool.

De Griekse mythologie vertelt ons hoe de go-
din Athena patrones van de stad Athene werd.
Poseidon, de god van de zee, en Athena wilden
beiden beschermgod van Athene worden en ze
besloten de burgers van die stad te laten kiezen.
Beiden zouden de Atheners een geschenk geven
en de gever van het meest gewaardeerde ge-
schenk zou dan de beschermgod van de stad
worden. Poseidon sloeg met zijn drietand op de
harde rotsen en liet een bron ontspringen;
Athena schonk de bewoners van Attica de olijf-
boom. Het laatste geschenk werd door de be-
volking als het meest waardevolle beschouwd
en zo werd Athena – volgens de mythe – be-
schermgodin van de stad.

Het was een zeer verstandig idee van Pisistra-
tos om als motief de Athenakop te kiezen. De
verering van deze godin nam in zijn tijd juist
sterk toe, een ontwikkeling, die overigens door
de tiran sterk werd gestimuleerd, o.a. door het
instellen van de Panathenaeïsche Spelen. In de
Athena-voorstelling had men nu – in tegenstel-
ling tot de vele familie-gebonden motieven
van de periode daarvoor – een motief waarop
iedere burger van hoog tot laag trots kon zijn.
Hoe trots de Atheners op hun munten waren,
leert ons de schrijver Aristophanes in zijn in
403 v. Chr. voor de eerste maal opgevoerde
komedie de *Batrachoi* (de Kikkers): *Batrachoi*
718-726:

*Vaak al meenden wij te merken dat in deze
stad van ons de verdienstelijke burgers even
slecht behandeld zijn als men met de oude mun-
ten en het nieuwe goudgeld deed. Want het
geld, dat onvervalst is en het allermooiste is
naar het lijkt, van alle soorten, hier in Grieken-
land, maar ook overal in andre landen; dat
terecht geslagen is – wat niet geldt voor andre*

afb. 2

munten! – en dat zuiver is van klank, wel, dat geld is niet in omloop, wel dat laffe kopergeld, dat pas gistren of eergistren hoogst onkundig werd gemunt.

vertaling M. d'Hane-Scheltema

[Aristophanes vergelijkt hier de mooie zilveren munten van goede kwaliteit, met het aan het einde van de Peloponnesische oorlog geslagen geplateerde goudgeld. De kern van dit geld was van koper, waarover een dun laagje goud werd aangebracht.]

Vanaf Pisistratos zal de Atheense munt in steeds grotere aantallen 'uilen' gaan produceren. Aan zilver had men nooit gebrek; de stad had het grote geluk, dat bij Laurion in de bergen van Zuid-Attica op geringe diepte grote zilveraders aanwezig waren. Deze zilvervoorraad was de ene pijler van Athenes rijkdom. De andere werd gevormd door de Attische olijfgaarden. De godin Athena had een goed geschenk gekozen! Olijfolie werd het voornaamste uitvoerprodukt van Athene. Tienduizenden liters moeten er per jaar verscheept zijn, eerst alleen binnen Griekenland, in later tijd naar alle delen van het oostelijk bekken van de Middellandse Zee. Op die manier werd Athene de rijkste en machtigste stad van het oude Griekenland. De Atheners konden alle produkten kopen die ze maar begeerden, in ruil voor hun zilveren munten en/of hun olijfolie.

Vanzelfsprekend bleven de Atheense munten in de vele eeuwen dat ze in gebruik waren niet een volstrekt identiek uiterlijk behouden. De veranderingen in de stijl, die we in allerlei kunstuitingen aantreffen, gingen niet aan de muntproductie voorbij. Laten we daarom enkele stukken uit verschillende perioden naast elkaar leggen en enkele kenmerkende elementen ervan bezien.

a. tetradrachme uit de 6e eeuw (afb. 3). De helm van Athena is nog niet met olijfladeren versierd. De helmkam vertoont een decoratiepatroon van punten en lijnen. Het oog is tamelijk rond van vorm en wordt en face afgebeeld, terwijl de kop en profiel naar rechts is gericht.

Het haar is in een aantal evenwijdige strengen naar voren gekamd.

De keerzijde vertoont een grote, tamelijk dikke uil met een kort staartje. Deze vogel staat op zijn twee dicht bij elkaar geplaatste pootjes naar de toeschouwer gericht. De letters AΘE zijn rechts tamelijk willekeurig over de zijkant verdeeld. Een olijftakje met twee blaadjes en één besje hangt links naar beneden.

3

4

5

afb. 3. tetradrachme 6e eeuw

afb. 4. tetradrachme 5e eeuw

afb. 5. tetradrachme 4e/3e eeuw

afb. 6

b. tetradrachme uit de 5e eeuw (afb. 4). De helm van de godin is nu met drie olijfladeren versierd. De helmkam vertoont geen decoratie meer, maar de helm wordt achter het oor met een fraai spiraalmotief getooid. Het oog heeft een ovale vorm gekregen, terwijl het haar in enkele slagen over het voorhoofd opzij naar beneden wordt gekamd. Ook de keerzijde heeft een wat ander uiterlijk gekregen. De uil heeft nu een langere staart en zijn pootjes staan wat verder uit elkaar. De letters AΘE worden in deze eeuw in een regelmatig schrift rechts van de uil geschreven. De olijftak wordt in de linkerbovenhoek zo afgebeeld, dat de 2 blaadjes een hoek van 90° maken en het besje daar tussenin hangt. Nieuw is de toevoeging van een halve maan achter de nek van de uil. Om dit maansikkeltje te verklaren heeft men een fraaie theorie bedacht, en ook weer verworpen! Deze maan zou te maken hebben met de slag bij Marathon, die in het 'eerste kwartier' zou zijn geleverd. Dit idee berust echter op niets, zodat we moeten accepteren dat we de eigenlijke betekenis van dit maantje niet weten. Mogelijk was het alleen maar bedoeld als een decoratief element.

c. tetradrachme uit de 4e/3e eeuw. (afb. 5) De volkomen andere stijl van deze munt zal iedereen direct opvallen. Het oog staat nu evenals de kop en profil, terwijl de behandeling van haar en helmdecoratie anders wordt. Ook de keerzijde krijgt met hetzelfde motief toch een ander uiterlijk. De staart van de uil wordt meer horizontaal naar links gericht, de poten worden dikker getekend en komen verder uit elkaar te staan. De halve maan wordt ergens tussen uil en olijftak aangebracht. De regelmatige en slanke letters AΘE worden vervangen door dikke, vaak nogal slordige lettervormen.

Wellicht ten overvloede wil ik er op wijzen dat met deze weinige gegevens zeker niet de stilistische ontwikkeling van de Atheense tetradrachmen tussen 600 en de derde eeuw is weergegeven. Deze gegevens zijn uitsluitend bedoeld om de lezer het idee te geven, dat er een stilis-

tische ontwikkeling plaats vond en tevens kunnen ze dienen als hulpmiddel voor een niet al te nauwkeurige datering van een bepaald stuk. Wanneer Athene omstreeks 338 onder de heerschappij komt van Philippos II van Macedonie en later van diens zoon Alexander III de Grote, betekent dat niet het einde van de eigen muntslag.

Ook in de derde eeuw vinden we nog munten van hetzelfde type als de vierde-eeuwse stukken. Dat de Atheense munten niet werden ingetrokken door Alexander, zoals met de munten van vele andere steden het geval was, begrijpen we volkomen, wanneer we ons realiseren dat de tetradrachmen van Athene vanaf ongeveer 400 v. Chr. dé internationale handelsmunt bij uitstek vormden. Overal in het oosten (Syrië-Perzië) werd met Atheens zilvergeld betaald. Dit verklaart ook het feit dat zo enorm veel Atheense munten in schatvondsten uit de 5e en 4e eeuw ergens ver weg in het oosten worden gevonden, bijv. in Syrië, Arabië (o.a. op het eiland Bahrain), in Perzië en zelfs in Afghanistan.

Soms werden de munten in die streken geklopt, zoals bij het als afbeelding 6 getoonde exemplaar het geval is; daar is op de wang een klop aangebracht met een semitisch letterteken erin. Met Alexanders heerschappij kwam er dus niet een definitief einde aan de Atheense muntslag. Het belang van de munten van Athene verminderde echter naarmate er meer door Alexander en zijn opvolgers geslagen munten in omloop kwamen. Als internationale handelsmunt werden de tetradrachmen van Athene verdrongen door de nieuwe tetradrachmen van Alexander die om het economisch stelsel niet te ontwrichten en veel rekenwerk te voorkomen, zijn munten sloeg naar de Attische standaard. De munten van Alexander waren derhalve in waarde en gewicht gelijk aan de Atheense munten.

Wanneer in 196 v. Chr. door de Romeinen een eind wordt gemaakt aan de macht van de Macedonische koningen (Philippos V lijdt dan de nederlaag tegen Flamininus in de slag bij Cynoscephalae), begint een nieuwe periode van bloei

afb. 7

voor Athene. Opnieuw wordt een groot aantal munten geslagen, in de zogenaamde 'nieuwe stijl'. Kenmerkend voor deze munten zijn de brede, dunne muntplaatjes, die in de hellenistische tijd gebruikelijk waren. Weer verschijnen Athena en de uil als motief, maar hoezeer verschillen deze munten van die in de 'oude stijl'! (afb. 7). Nieuw is de plaatsing van de uil op een amfoor en ook de toevoeging van magistraatsnamen. Hierdoor zijn deze munten tot op het jaar nauwkeurig te dateren.

Laten we het afgebeelde exemplaar wat nader bekijken. Boven naast de uil staat het al bekende A-ΘΕ. Rechts boven de kruik zien we het voorstuk van een paard, een van de vele nog onverklaarde symbolen die we op deze nieuwe stijl munten tegen kunnen komen. Op de buik van de amfora staat een A geschreven, eronder zien we de letters EP. Links staat een monogram getekend en de letters ΔΩ, rechts lezen we ΛΥΣΙΑ. Het geheel is omgeven door een krans van olijftakken. De magistraatsnamen kunnen we slechts door reconstructie te weten komen, daar er geen volledige lijsten van deze namen bewaard zijn gebleven. ΛΥΣΙΑ staat hoogstwaarschijnlijk voor een zekere Lysias; het monogram geeft meer interpretatie-problemen: ΠΑ of ΑΠ kan een afkorting zijn van Apollodoros, maar evengoed van Pandion. De afkorting ΔΩ kan worden aangevuld als Dorotheos of Dositheos. Deze munt (afb. 7) moet gedateerd worden in de jaren 177-176 v. Chr. Zelfs het teken van de maand waarin dit stuk werd geslagen is aangegeven, namelijk door de letter Α (= 1e maand van het Atheense jaar) op de amfora.

De interpretatie van de letters EP onder de kruik heeft al vele geleerden aan het denken gezet. Het moet een lettercombinatie zijn, die ter controle op de munt is aangebracht, maar ter controle van wat? Margaret Thompson, die over de Atheense nieuwe-stijl munten een uitvoerige monografie heeft gepubliceerd, weet op deze vraag geen bevredigend antwoord te geven. Ze vermoedt dat de tekens te maken hebben met de kwaliteit van het zilver en de mijn, waar dat zilver uit afkomstig is, maar ze slaagt er evenmin in een logisch systeem in deze lettercombinaties te ontdekken.

Met de verwoesting en plundering van de stad door de Romeinse generaal Sulla in 86 v. Chr. komt er een einde aan de lange serie zilveren munten van Athene. De Athenakop zal echter ook op koperen munten gedurende de keizertijd nog voor blijven komen totdat omstreeks 265 A.D. de muntslag in Athene wordt gestaakt. Of dit samenhangt met de plundering van de stad door de Germaanse stam der Heruli in 267 A.D. valt niet met zekerheid te bewijzen, maar het ligt wel voor de hand deze relatie te leggen.

Tot nu toe hebben we uitsluitend gesproken over de belangrijkste en meest bekende Atheense munt, de tetradrachme (stuk van 4 drachmen). Er waren echter in de vijfde en vierde eeuw nog vele andere denominaties in omloop. De tetradrachme was, zoals we zagen, het stuk voor de handel met het buitenland; de kleinere eenheden daarentegen werden vooral in de stad en de directe omgeving daarvan gebruikt. De Atheners hadden een zeer uitgebreide muntenreeks ontwikkeld, gebaseerd op de drachme, die een waarde had van 6 obolen. In uiterlijk verschilde de drachme niet veel van de tetradrachme. Beide hadden als motief een Athenakop op de voorzijde, een uil met olijftak en de letters ΑΘΕ op de keerzijde. (afb. 8)

Bij de kleinere denominaties wordt dit anders. Een Athenakop zullen we op alle munten – tot op de kleinste toe – aantreffen. De keerzijde vertoont echter enige variaties, meestal met het motief 'uil'; altijd zullen we de letters ΑΘΕ aantreffen.

Het stuk van 4 obolen (afb. 9) vertoont twee uiltjes die naar elkaar toegewend zitten met de kopjes naast elkaar. De halve drachme of triobool heeft een frontaal gericht uiltje in een omlijsting van olijftakken. (afb. 10) De diobool (2 obolen) draagt als voorstelling weer twee uiltjes, maar deze hebben nu meestal – wegens plaatsgebrek? – tezamen maar één kop (afb. 11) Op de trihemiobool (1½ Obool) zien we een uiltje dat met wijd uitgespreide vleugels naar ons staat toegekeerd. (afb. 12) De obool lijkt weer op de drachme, is echter van kleiner formaat en veel minder gewicht. (afb. 13) Deze obool was lange tijd het muntje dat men de

dode meegaf in de mond als veergeld voor de veerman van de onderwereld Charon. Met de kleine obool zijn we nog niet aan het einde van de rij Atheense munten. Een obool wordt immers weer onderverdeeld in 4 tetartemoria.

Eerst krijgen we nu een stuk van $\frac{3}{4}$ obool, in het Grieks tritartemorion genaamd. De voorzijde met de Athenakop blijft gehandhaafd, de keerzijde vertoont echter geen uil, maar drie maansikkels, (afb. 14) De halve obool is alleen door gewicht en formaat te onderscheiden van de hele. Het volgende stuk in de rij is een trihemitartemorion ($\frac{3}{8}$ obool) met op de keerzijde een bikkeltje. (afb. 16) Het kleinste afgebeelde muntje is de $\frac{1}{4}$ obool, tetartemorion genaamd met als motief oorspronkelijk een olijftakje, later één maansikkeltje. (afb. 17) Er hebben nog kleinere muntjes van $\frac{1}{8}$ obool bestaan, maar die zijn zo klein dat ze vrijwel nooit gevonden worden, zodat het Penningkabinet die niet bezit.

Al deze stukken tezamen vormden het Atheense geldstelsel. We staan verbaasd over de precisie, waarmee ook de zeer kleine muntjes (die allemaal op ware grootte zijn afgebeeld) door het muntpersoneel zijn vervaardigd. Zelfs de gewichten van deze stukken blijken goed te kloppen. Is het gemiddelde gewicht van een tetradrachme bijna 17 gram, een tetartemorion die het $\frac{1}{4} \times \frac{1}{6} \times \frac{1}{4} = \frac{1}{96}$ deel ervan vormt, weegt gemiddeld ongeveer 0.17 gram.

Vanzelfsprekend vinden we alleen maar in Athene, de grootste en rijkste stad van het oude Griekenland, een zo uitgebreide muntenreeks. In andere steden waren slechts enkele muntsoorten in gebruik, veelal aangevuld met kopergeld voor lokaal gebruik. Kopergeld is overigens in Athene ook in gebruik geweest, maar daar heeft het nooit een belangrijke plaats in het economische leven ingenomen.

De zilveren uilen van Athene waren bekend en beroemd in heel de Antieke wereld. Geen mooiere munten met een betere klank waren er volgens Aristophanes onder de Grieken en de barbaren te vinden. Het is een lof die het Atheense geld ten volle verdient.

J. P. A. van der Vin

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

afb. 8-17: Van drachme tot tetartemorion

JOHAN H. JORNA

Ontwerper van de penning 'Vondelparkslaper'

Toen het Bestuur van de Vereniging voor Penningkunst in het vroege voorjaar van 1972 besloot een voorlopige opdracht tot het vervaardigen van een vrije penning te geven aan de beeldhouwer Jorna te Amsterdam, aanvaardde hij deze opdracht graag, om er in de zomer van '72 aan te gaan werken.

In eerste instantie verwachtte hij zelf al wel, dat het onderwerp 'menselijk' zou zijn, maar een definitieve uitspraak over het uit te werken onderwerp kwam pas veel later.

Het werd de penning 'Vondelparkslaper', inmiddels verzonden aan alle leden, waarvan de jaarbijdrage over 1973 ontvangen werd.

De voorzijde toont een Vondelparkslaper, met zijn rugzak in de vrije natuur, waarvan blad en vogel symbolen zijn, alsmede de tekst: 'Amsterdam - Vondelpark - Zomer'.

Op de keerzijde is in het midden, in een verdiept ovaal, een uil verbeeld, waaromheen op een brede cirkelrand, bovenaan de letters S.P.Q.A. (Senatus Populus Que Amstelodamensis = De Raad en het Volk van Amsterdam) en, als ingestempeld, het wapen van Amsterdam, het jaartal 1973, het vignet van de Vereniging voor Penningkunst en de naam van de medailleur.

De penning werd bij Bronsgieterij 'Steylaert' te Rumpst uitgevoerd als gietpenning met een middellijn van 70 mm.

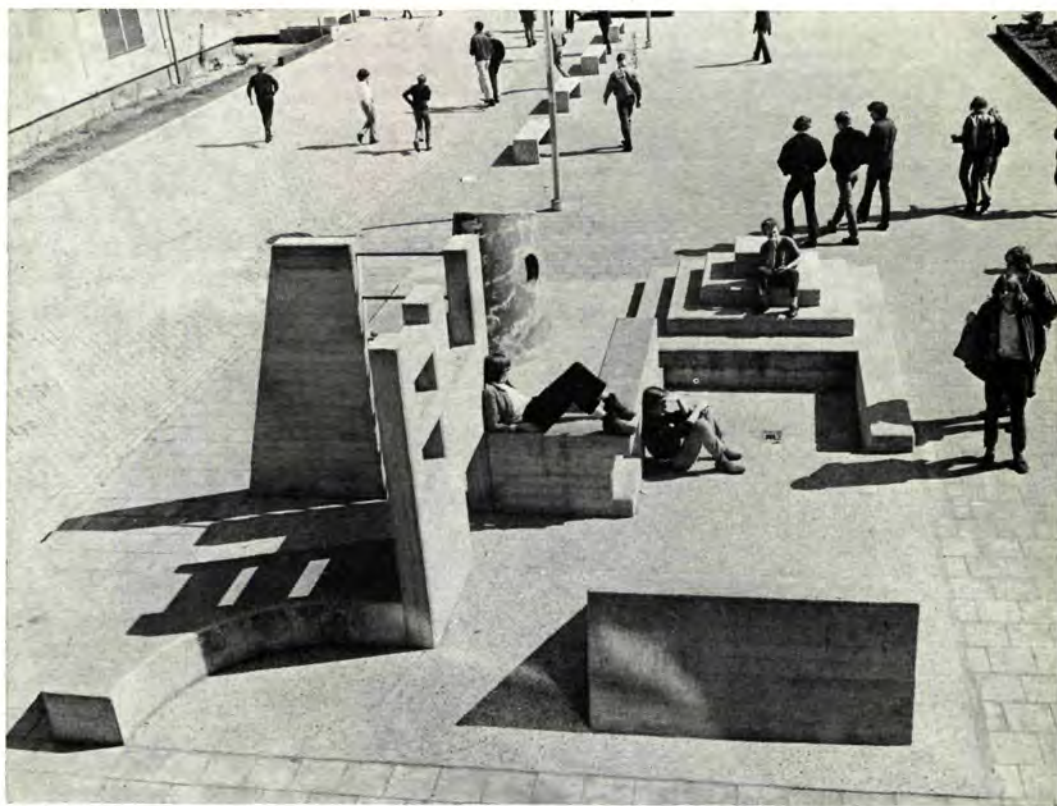
Vondelparkslaper (1 : 1)

J. H. Jorna werd op 16 maart 1930 geboren te Barradeel in Friesland en woont en werkt momenteel in Amsterdam of in Hallum (Fr.). (Tel. 020-66733, 020-222097 of 05183-256).

Als penningkunstenaar is hij vooral bekend geworden door zijn Bonifatiuspenning, in 1962 gemaakt in opdracht van de Gemeente Dokkum en de in hetzelfde jaar gereedgekomen penning 'Skûtsje-silen', in opdracht van C.R.M. Maar op de in 1973 gehouden penningtentoonstellingen te Hilversum en in Den Haag was meer te zien van zijn hand: Een geboortepenning, een portretpenning en zijn penningen 'Gezin', 'Vrouwtje' en 'Atleet' oogstten er bewondering.

Na een opleiding aan de Kunstnijverheidsschool studeerde hij gedurende een jaar aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam en bekwaamde hij zich verder aan de Sommerakademie te Salzburg, onder Prof. Manzù. Daar, in Salzburg, kreeg hij in 1959 de Beeldhouwprijs.

Verdere erkenning voor de kwaliteiten van zijn werk kreeg hij in 1968 door toekenning van de eerste prijs op de Beneluxtentoonstelling voor kleinplastiek in Madurodam.

Plein bij de Lagere Technische School te Drachten (1969)

Bronzen beelden van zijn hand zijn o.a. te vinden bij of in openbare gebouwen in de gemeenten Utrecht en Delft en ziekenhuizen te Zaandam, Alkmaar, Rotterdam en Kampen.

In 1972 werd zijn verzets-monument voor de Stichting '40-'45 onthuld bij het Museum te Overloon.

De laatste jaren werkte hij in de sfeer van de milieu-architectuur en gaf hij gestalte aan o.m. schoolpleinen in Sneek, Enschede, Gouda, Amstelveen en Zaandam, aan voorplein en hal van het gebouw van Openbare Werken te Assen, voorplein en tuin van het Flevohuis te Amsterdam en aan omgeving en beton-reliëf van een parkeergarage te Haarlem.

Ook hield hij zich bezig met vormgeving aan pleinen en speelterreinen en het stedelijk tapijt van nieuwbouwwijken te Uithoorn, Nieuw-Vennep, Haarlem en Nieuw-Bunnik.

In het licht bezien van deze nieuwe ontwikkeling in de uitingswijze van deze Kunstenaar mag het welhaast geen verwondering wekken, dat de keuze van het onderwerp voor de in opdracht van de Vereniging voor Penningkunst gemaakte penning 1973, zo geheel van deze tijd is.

K. H. Heins

Skûtsje-silen (ø 90 mm)

Tekst op vz.: 'Ik heb op Bonifatius-dag
dit monument onthuld - Beatrix van
Oranje Nassau'

Bonifatius-penning (ware grootte)
Tekst op kz.: 'Tot lof van zijn martelaarschap
in Friesland'

AMADEO MODIGLIANI

penning door Kálmán Renner

Amadeo Modigliani werd op 12 juli 1884 in Liborno geboren en stierf op 25 januari 1920 te Parijs. Deze Italiaans-franse kunstenaar – hij was schilder en beeldhouwer – ontwikkelde tussen de artistieke stromingen van zijn tijd een geheel eigen stijl. In de lengterichting vergrootte hij zijn figuren en in uitdrukking en houding probeerde hij niet alleen iets van de afgebeelde persoon, maar ook iets van zichzelf, van de kunstenaar Modigliani, te leggen.

Ook in zijn latere sculpturen is deze eigen stijl terug te vinden. In zijn korte met zorgen gevulde leven groeide Modigliani uit tot een sterke artistieke persoonlijkheid. We staan verbaasd dat we onder het grote aantal door hem geschilderde portretten slechts twee zelfportretten aantreffen; meer heeft hij er niet geschilderd of laten bestaan.

Kálmán Renner heeft het zelfportret van Cagne 1919 genomen als voorbeeld voor de voorzijde van zijn penning. Het langgerekte van het hoofd valt ook op dit portret dadelijk op.

Het hoofd is bovendien op een merkwaardige wijze naar links gedraaid. Renner heeft al deze kenmerkende elementen van het portret op zijn penning zeer verfijnd weergegeven.

Modigliani was een liefhebber van vrouwen; steeds weer houdt hij zich bezig met de vrouwelijke figuur en de uitbeelding daarvan is bij hem enerzijds merkwaardig vergeestelijkt, anderzijds toch ook van een sterke sensualiteit.

Voor de keerzijde van zijn penning koos Renner een werk uit 1917-1918, een zittend vrouwelijk naakt. Dit stuk bevindt zich momenteel in een privé-collectie in Parijs. Het was getiteld 'meisje van de hoek'; het meisje namelijk dat Modigliani iedere morgen in het café waar hij zijn ontbijt gebruikte bediende. Het meisje zit met over elkaar geslagen benen, het dunne hemd schuin over de heupen. Het accent valt sterk op het been op de voorgrond. De linkerarm ligt losjes over de borst. De gezichtsuitdrukking is vriendelijk en heeft tevens iets exotisch.

Modigliani heeft lange tijd in zeer grote armoede geleefd. Bovendien leed hij aan een longziekte, een ziekte waaraan hij juist toen zijn roem begon te stijgen, bezweek; hij stierf op 35-jarige leeftijd in de Charité te Parijs. Bij het vernemen van zijn doodsbbericht stortte zijn vriendin Jeanne Hébuterne zich van de tweede verdieping van een huis op straat. Beiden werden later op het kerkhof Père Lachaise onder dezelfde grafsteen bijgezet.

De penning van Kálmán Renner heeft een doorsnede van 95 mm en is in licht, zogenaamd wit brons, gegoten. Beide zijden zijn konisch verdiept en daarin is de figuur plastisch weergegeven. Het vlak met de fraai ge-

kalligrafeerde naam Modigliani op de voorzijde en een vensterachtige opening op de keerzijde geven de compositie een eigen karakter. Niet alleen de figuren zijn gepolijst, maar ook de rand. Een signatuur ziet men rechts onder op de voorzijde. De wijze waarop hoofd en hals op de voorzijde in de ronde penningvorm zijn ingepast, zal iedere penningliefhebber reeds op het eerste gezicht treffen. Kálmán Renner heeft aan zijn fraaie serie penningen op kunstenaars een belangwekkend stuk toegevoegd.

Bewerking naar de Duitse tekst van O. Marzinek

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

DE GEÏLLUSTREERDE CATALOGUS

Tot ons genoegen konden wij U bij het derde nummer van de voorgaande jaargang een gratis exemplaar doen toekomen van de door onze Vereniging uitgebrachte geïllustreerde catalogus van Verenigingspenningen.

Er zijn, zo is ons gebleken, nogal wat gegadigden voor een tweede exemplaar. Diegenen, die voor toezending van één van de overgebleven catalogi in aanmerking wensen te komen wordt medegedeeld, dat toezending zal volgen na ontvangst van f 3,50 op Postgirorekening No. 96820, ten name van de Vereniging voor Penningkunst te Bergen (N.H.), onder vermelding van 'Catalogus P.K.'. H.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Rotterdam

(Secr.: Burg. Lefèvre de Montigny laan 190)

105e bijeenkomst op 2 oktober 1973 — Dr. H. J. v. d. Wiel hield een bijzonder interessante voor-

dracht over de staatse muntslag in Gent, waarbij ditmaal eens een onderdeel van de Nederlandse numismatiek ter sprake kwam, dat voor bijna iedereen onbekend is.

106e bijeenkomst op 6 november 1973 — Wederom toonde Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus ons een deel van zijn fraaie collectie penningen, ditmaal het gedeelte dat betrekking had op Willem V en zijn tijd.

107e bijeenkomst op 11 december 1973 — Deze bijeenkomst was geheel gewijd aan een onderlinge veiling.

108e bijeenkomst op 8 januari 1974 — werd een huishoudelijke vergadering gehouden, waarbij niet alleen een aantal te bespreken punten ter tafel kwam, doch ook een aantal munten geveild werden.

109e bijeenkomst op 5 februari 1974 — De heer en mevrouw Schulman waren te gast. De heer Schulman hield een inleiding over een aantal bijzonder fraaie, doch ook wel bijzonder kostbare stukken. Een en ander werd gevolgd door een korte onderlinge veiling.

110e bijeenkomst op 7 maart 1974 — Een bezoek werd gebracht aan het Historisch Museum te Rotterdam, waar een tentoonstelling was ingericht van penningen die speciaal op Rotterdam en zijn geschiedenis betrekking hebben.

Kring Brabant

125e bijeenkomst op 10 januari 1974 — Op deze bijeenkomst hielden de leden der Kring korte voordrachten. Mevrouw M. A. Vermeulen sprak over Karolingische Munten, de heer W. J. A. de Jong over revaluatie in de Romeinse Munt en over een veilingcatalogus uit 1890, Pater Drs. G. C. A. Elbers over de aes grave, de heer Drs. H. van Osch over munten van Keizer Augustus, de heer F. H. van Moll over bracteaten en de heer Drs. W. Knippenberg over een Spaans goudstuk met raadsels.

126e bijeenkomst op 14 februari 1974 — De heer Dr H. Enno van Gelder hield een voordracht over de munten van Philips II. Hierna hield de heer P. W. Meyer een kleine voordracht over een penning van het Amsterdamse Zakkendragersgilde.

Kring Kampen

(nieuw secretariaat: Erasmuslaan 4, Zwolle)

60e bijeenkomst op 10 december 1973 — De heer W. K. de Bruijn te Utrecht, die een voordracht zou houden over zijn 28-stuiver-studie, was verhinderd. Voor het gering aantal aanwezige leden werd een kleine veiling ingelast.

61e bijeenkomst op 14 januari 1974 — Op deze avond werd afscheid genomen van de heer P. Kale als secretaris. Hem werd door de voorzitter, de heer T. Kuik, hartelijk dankgezegd voor het vele werk dat hij gedurende vele jaren voor deze kring heeft verricht. De heer Kale werd benoemd tot erelid van deze kring en hij ontving een boekenbon. Als nieuwe secretaris werd gekozen de heer J. H. J. M. Grondhuis te Zwolle. De heer J. Schulman, die op deze avond een lezing zou houden had het i.v.m. de benzine-distributie moeten laten afweten. Er werd nu een veilig gehouden.

Op 28 januari 1974 gaf Ir. Koning uit Delden zijn 2e en laatste cursusavond. Aan de hand van door hem opgestelde lijsten van muntheren en -plaatsen en uit het Latijn vertaalde opschriften bleek het mogelijk als oefening enige tientallen Middeleeuwse munten te lokaliseren.

62e bijeenkomst op 11 februari 1974 — Onder leiding van het bestuurslid de heer G. J. van Gelder werd volgens plan een quiz gehouden. Het aantal aanwezigen liet toe dat er voor ieder een prijsje beschikbaar was. Tevens werd het programma van de contactdag op 20 april te Kampen bekend gemaakt.

Kring Amsterdam
(Secr.: Julianakade 70, IJmuiden)

236e bijeenkomst op 9 januari 1974 — De kringavond waarop de leden iets vertelden over haar of zijn kollektie. Zeer veel leden maakten hiervan gebruik. Het was dan ook een boeiende avond.

237 bijeenkomst op 13 februari 1974 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over 'De muntslag te Utrecht 1816—1941'. Een ogenschijnlijk volledig bekend terrein. De heer van Gelder kon evenwel nog vele nieuwe facetten over de muntslag naar voren brengen.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

233e bijeenkomst op 21 november 1973 — 's Rijks muntmeester, dr. ir. M. van den Brandhof hield een boeiende causerie over 'De vervaardiging van munten in heden en verleden', toegelicht met dia's en demonstratiemateriaal.

234e bijeenkomst op 20 december 1973 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus sprak over 'Koning Willem II' en de penningen die op hem als Prins van Oranje en als Koning betrekking hebben.

235e bijeenkomst op 23 januari 1974 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over 'De muntslag te Utrecht 1816—1941', waarbij in het bijzonder aandacht be-

steed werd aan de oorzaken die de omvang van de aanmuntingen van verschillende muntsoorten hebben bepaald.

236e bijeenkomst op 21 februari 1974 — Elf leden deden korte mededelingen: ds. W. B. Bergsma - Vlaamse munten; J. N. Bosch - phonopost-penningen; dr. H. Enno van Gelder - munten in 'Waremar'; H. van der Kuyl - Gelderse zilveren dukaten; J. Lucassen - munten van Marokko; A. Pol - speelpenningen; drs. A. T. Puister - aanwinsten; G. Raven Sr. - huismunt van 'De Poort van Amsterdam'; G. Raven Jr. - Engels kleingeld; H. F. A. Smaling - VOC-munten van Ceylon; J. A. Tours - Duitse munten.

Kring Twente
(Secr.: Weverstraat 27, Overdinkel)

66e bijeenkomst op 10 januari 1974 — Op de eerste bijeenkomst in het nieuwe jaar hield de kring een onderlinge ruilavond. De kringbijeenkomst was voor het eerst in de Vrijhof op het terrein van de Technische Hogeschool Twente.

67e bijeenkomst op 14 februari 1974 — Op deze avond brachten de heren Schulman senior en junior een bezoek aan de kring Twente met de bedoeling een interne veiling te houden.

Voorafgaande aan de veiling toonde de heer Schulman enkele zeer exclusieve munten en penningen uit zijn handelscollectie.

Kring Groningen

156e bijeenkomst op 13 december 1973 — De heer H. Gerritsen uit Enschede sprak op interessante en boeiende wijze over het Engelse Token en liet vele exemplaren uit zijn verzameling van dit, voor velen onzer leden onbekende verzamelgebied, zien.

157e bijeenkomst op 18 januari 1974 — Jaarvergadering met jaarverslagen van secretaris en penningmeester, bestuursverkiezing waarbij de periodiek aftredende penningmeester, de heer E. Spieker, die zich herkiesbaar had gesteld, werd herkozen.

158e bijeenkomst op 15 februari 1974 — Ons lid de heer J. J. Brands uit Nieuw-Dordrecht hield een lezing over muntgewichtdozen en muntgewichten. Na een zeer boeiend betoog liet de heer Brands vele exemplaren van zijn uitgebreide en fraaie collectie muntgewichtdozen zien.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Arnhemsestraatweg 93b, Rheden)

Op 25 september 1973 sprak Drs. G. van der Meer voor een klein maar zeer geïnteresseerd gehoor

over Vikingschatten.

Dr. H. J. van der Wiel sprak op 30 oktober over de munten van Borneo, in het bijzonder de muntslag door de blanke radjahs, de Engelse familie Brooke. In een boeiend discours, geïllustreerd met munten, kaarten en literatuur, bracht spreker een voor velen onbekende episode tot leven, een brok romantiek uit het recente verleden, dat sterk tot de verbeelding spreekt. De bijeenkomst werd besloten met een levendige discussie.

Op 27 november werd de jaarlijkse onderlinge veiling gehouden. De belangstelling voor dit evenement was matig.

Op 29 januari 1974 sprak Mr. R. A. Rueb over de munten van het huis Habsburg. Op levendige wijze schetste spreker de ontwikkelingsgang van dit vorstengeslacht van het begin op de Habichtsburg in Zwitserland tot in het recente verleden. Het meegebrachte materiaal illustreerde duidelijk de ingrijpende betekenis van deze familie voor de staatkundige wordingsgeschiedenis van Europa.

Ds. A. de Haan uit Oegstgeest hield op 26 februari voor een geboeid gehoor een lezing over religieuze spreken op munten. Het was interessant om nu ook eens de meer filosofische aspecten van de numismatiek in het licht gesteld te zien, waarbij ook voor de anekdote een ruime plaats werd ingeruimd. De belangstelling voor deze causerie was zeer goed.

Kring Noordoostpolder e.o.
(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

29e bijeenkomst op 19 november 1973 — Mej. G. v.d. Meer hield een lezing over vikingschatten, een bijzonder boeiend onderwerp dat geïllustreerd met dia's naar voren werd gebracht. Als specialiteit werd ons een munt uit Emmeloord getoond, welke gevonden was in Zweden; de aanwezigen waren hiermee bijzonder ingenomen.

30e bijeenkomst op 20 december 1973 — Op deze avond werd een quiz gehouden, en na de pauze een

kleine veiling.

De heer A. Posthumus trad af als penningmeester. Zijn functie wordt nu vervuld door de heer J. Arendshorst.

31e bijeenkomst op 21 januari 1974 — De heer Dr. H. Enno van Gelder sprak over 'Muntslag te Utrecht 1816—1941'. Het was een goed uitgedachte lezing met een bijzonder aardige documentatie.

32e bijeenkomst op 21 februari 1974 — Een grote veiling met een grote verscheidenheid aan munten werd gehouden op deze bijeenkomst.

Kring Zeeland

59e bijeenkomst op 10 januari 1974 — Ruilbeurs.

60e bijeenkomst op 14 februari 1974 — Ruilbeurs.

61e bijeenkomst op 14 maart 1974 — Numismatische quiz en ruilbeurs. De quiz bestond uit twee delen, waarvan het eerste een aantal rebussen omvatte waarin Nederlandse zegswijzen moesten worden onderkend, die op geld betrekking hadden. Bij het tweede deel ging het erom bijnamen van munten en bankbiljetten op te sporen, die verborgen waren in een stukje proza. Het was verrassend te bemerken hoezeer ook in de taal tot uitdrukking komt dat er veel, zo niet alles, om de duiten draait.

Kring Hoogeveen

41e bijeenkomst op 14 november 1973 — Deze avond werd gevuld met het houden van een interessante veiling. De opkomst was redelijk.

42e bijeenkomst op 12 december 1973 — De avond werd gevuld met een onderlinge veiling tevens was er ruime gelegenheid om te ruilen.

43e bijeenkomst op 9 januari 1974 — Bespreking jaarverslag. Er was ruime gelegenheid voor onderlinge ruil.

44e bijeenkomst op 8 februari 1974 — Mevr. Zadoks hield een interessante en leerzame lezing met als onderwerp de Griekse Muntkunst.

Met haar lezing overtuigde ze ons van de grote Kunst die de Numismatiek herbergt.

Een munt voor verzamelaars ter herdenking van de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Gemeenschap.

Ter herdenking van de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Gemeenschap, slaat de Britse Royal Mint een zogenaamde proefkwaliteit van een speciaal ontworpen 50p. stuk.

De 50p. munt werd in 1969 geïntroduceerd als deel van de decimalisatie van het Britse muntstelsel. Het is een zevenzijdig stuk – legering: koper/nikkel –, met gladde randen, een vorm die technisch bekend staat als een "gelijkzijdige gebogen zevenhoek". Het was de eerste munt van dit soort in de wereld.

Een proefkwaliteit is een stuk dat met bijzondere zorg en attentie wordt vervaardigd. De gebruikte matrijzen zijn van superieure kwaliteit en tot een spiegelachtige finish gepolijst. Het stuk wordt met extra-forse druk geslagen, en daarna op perfecte kwaliteit geïnspecteerd. Op geen enkel ogenblik wordt het met de blote hand aangeraakt.

Het bovenstaand afgebeelde ontwerp werd gesigneerd door David Wynne, een van de voornaamste Britse beeldhouwers, en symboliseert de negen lidstaten van de Europese Gemeenschap. De ommezijde draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II van Groot-Brittannië. De 50p. proefkwaliteit, een waar kunstwerk, wordt, in een doorzichtige

enveloppe gesloten, in een luxe doosje geleverd waarvan het deksel verlucht is met het motief, in goud-opdruk, van het "Fanfare for Europe" kunstfestival dat onder de auspiciën van de Britse regering werd belegd bij gelegenheid van de Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap. Deze proefkwaliteit is niet alleen een souvenir, maar zou daarbij ook te zijner tijd wel een goede investering kunnen blijken.

Rechtstreeks te verkrijgen bij de Britse Royal Mint, prijs per stuk: F. 10. –.

Geslagen in de Britse Royal Mint

Bon te adresseren aan: The Royal Mint, Numismatic Bureau, PO Box 1000, 2-4 Waterloo Place, Edinburgh EH1 1AG, Scotland.

Stuur mij svp. stuks v.d. E.G. 50p. proefkwaliteit munt à F. 10. – elk, inclusief port. Inliggend een International Money Order, uitgetrokken op "The Royal Mint", t.w.v. F. (of een cheque uitgetrokken op een Britse bank in het voordeel van "The Royal Mint", t.w.v. £ sterling).

Naam _____ (drukletters v.p.)

Adres _____

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGSaufträge
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/1
TELEPHON 0811/299070

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

MUNTHANDEL HABETS

Munten

Mauritslaan 61

Boeken

Penningen

Geleen

Catalogi

Medailles

Tel.: 04494-7810

Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis

Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MONNAIES - MÉDAILLES - JETONS

EXPERTISES

MAISON FLORANCE

(Mme N. KAPAMADSI)

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. 250 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF

NUMISMAAT

**munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten**

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990 en 255736

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums, grote sortering numismatische
literatuur, bankbiljetten en een zeer
fraaie collectie Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

Unieke veiling van oude schatten van de Vereenigde Oostindische Compagnie

Te houden maandag 29 april 1974 in ons gebouw Nes 73/87.

Alle voorwerpen zijn afkomstig van de 17e en 18e Eeuwse Nederlandse VOC-schepen: „de Hollandia” (maidentrip 1743), „de Lastdrager”, „de Prinses Maria” (vergaan 1686) en het schip „de Curaçao”.

De veiling omvat:

- een zeer grote collectie munten, bestaande uit Hollandse munten, Spaans-Amerikaanse munten, Zuid-Nederlandse munten
- een Baardman-kruik gevuld met kwik
- en voorts: tinnen schotels, 1 gevulde wijnfles, een bronzen kanon met het wapen van de Admiraliteit van Amsterdam, gouden bijbelsloten, bronzen astronomische en wetenschappelijke instrumenten, 1 gouden zegelring met het wapen van de familie Oetgens van Waveren etc.

Kijkdagen: vrijdag 26, zaterdag 27 en zondag 28 april 1974,
telkens van 10 - 16 uur in ons gebouw Nes 73/87.

De rijk geïllustreerde catalogus is à f 5,- ten kantore verkrijgbaar of wordt u toegezonden na overmaking van dit bedrag op Postgiro 400689.

Mak van Waay

Kunstveilingen Mak van Waay B.V. - Dir. H.S. Nienhuis -
Rokin 102 - Amsterdam - tel. 020-246215 - 246216.

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

ALBERT SCHWEITZER

modelé: Pol Dom
afmeting: 92 mm
gietspenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 85,-

JEAN DE LA FONTAINE

modelé: Pol Dom
afmeting: 88 mm
gietspenning - brons
oplage: 450 stuks
prijs: f 85,-

DRIEKONINGEN

modelé: Niel Steenberghe
afmeting: 75 mm
gietspenning - brons
oplage: 250 stuks
prijs: f 70,-

VINCENT EN THEO VAN GOGH

modelé: Ossip Zadkine
afmeting: 70 mm
slagpenning - brons - hoog reliëf
oplage: 750 stuks
prijs: f 40,-

VINCENT VAN GOGH

modelé: J. B. Gutterswijk
afmeting: 60 mm
slagpenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 26,-

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO
Leden van de Vereniging voor Penningkunst
ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten
Telefoon 01717-4500

DE GEUZEN PENNING

24e jaargang no. 3
juli 1974

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

BRONZEN PORRET- PENNINGEN VAN CHRISTINA NIJLAND

Het zal degenen die de penningen van de beeldhouwster Christina Nijland kennen niet verwonderen dat haar werk de aandacht trok bij de jurering van de inzendingen voor de 'Penningkunstprijs 1973' en tijdens de daarna gehouden exposities van hedendaagse penningen. Haar werk op dit gebied betreft voornamelijk portretpenningen in gegoten uitvoering, waarmee zij de oorspronkelijke vorm van de penningkunst – zij het op een geheel eigen wijze – volgt.

Christina Nijland werd in 1937 geboren te Enschede. Zij volgde aldaar van 1953 tot 1955 lessen aan de Akademie voor kunst en industrie, waar zij de boetseerlessen volgde van Henk Zweerus. Zij zette haar studie, nadat zij met haar ouders naar Canada geëmigreerd was, voort aan het Ontario College of Art te Toronto.

Daar was het ontwerpen van een munt – een Canadese dollarcent – haar eerste aan de penning verwante studie-opdracht, zonder toen enig idee te hebben van haar latere ontplooiing op dit gebied. Na terugkeer in Nederland volgden teken- en boetseerlessen van J. H. van Zweden en B. Guntenaar aan de kunstnijverheidsschool (thans Rietveldakademie) te Amsterdam. Hier kwam Christina Nijland eerst werkelijk in contact met de penningkunst. Dat gebeurde door een studieopdracht van Guntenaar in 1957, naar aanleiding van de toen honderd jaar geleden geboren schilder Breitner.

Van die tijd stamt haar voorliefde voor penningen, welke later op de Rijksakademie aan-
vervolg op p. 47

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

Geachte lezers,

Vraag uw vrienden of kennissen ook
abonnee te worden van 'De Geuzenpen-
ning'. Aanmelding door storting van
f 7,50 op postgiro 260629 t.n.v. 'De
Geuzenpenning', Amsterdam — met ver-
melding: 'nieuwe abonnee'.

De 1 April Vereniging te Brielle heeft ter her-
denking van het feit dat de stad 400 jaar ge-
leden door de Geuzen werd ingenomen in 1972
een aantal penningen laten slaan. Van de
40 zilveren penningen zijn geen exempla-
ren meer aanwezig, van de 1000 bronzen pen-
ningen heeft de vereniging er nog een klein
aantal ter beschikking van penningliefhebbers.
De voorstelling op de penning is geïnspireerd
op het oude grootzegel van de stad Brielle.
Eventuele belangstellenden kunnen in het be-
zit komen van deze penning door zich te wen-
den tot het secretariaat van de 1 April Ver-
eniging, Nobelstraat 85, Brielle. De prijs van
de penning zal f 12,50 bedragen. U kunt dit
bedrag ook direct overmaken op de rekening
van de 1 April Vereniging bij de A.B.N. te
Brielle, rekeningnummer 50.61.14.198 (met als
postrekeningnummer van de A.B.N. 267886).

Red.

afb. 3

gemoedigd werd door prof. Esser. Een opmerking van Guntenaar, die haar altijd is bijgebleven, is: 'Hoe is 't mogelijk, je houdt je werk zo blond.' Zij was toen bezig met een paar portretpenningen van Leonie Molenaar, een mede-studente aan de beeldhouwafdeling. Het 'blond' betekent dan licht en groot, zonder niet ter zake doende details.

In 1958 vervolgde zij haar studie aan de Rijksakademie te Amsterdam o.l.v. prof. P. Grégoire en prof. V. P. S. Esser; daar voltooide zij haar studie in 1963. In datzelfde jaar verwierf zij de Zilveren medaille van de Prix de Rome en de Kleinplastiekprijs van Madurodam te Den Haag. Voor haar werk wordt de beeldhouwster geïnspireerd door mensen, kinderen en dieren.

Naast kleinplastiek nemen penningen een belangrijke plaats in. Zij werkte in opdracht o.a. voor de gemeente Zandvoort: Man met vis (1966) en in 1967 vervaardigde zij voor de B.K. emaillefabriek te Doetinchem een bronzen plaquette van mevr. Becking. Christina Nijland's werk is o.m. in het bezit van de provincie Overijssel, het Stedelijk museum te Amsterdam en in particuliere kollekties in binnen- en buitenland. Zij nam deel aan verschillende groepstentoonstellingen o.a. te Leiden, Amstelveen, Antwerpen en Amsterdam. Haar penningen maakten deel uit van diverse FIDEM-inzendingen (o.a. 1969 te Praag en 1971 te Keulen). Tot zover deze summiere gegevens van de kunstenares, die sinds enige jaren woonachtig is in Tilburg (Marie Koenenlaan 105, tel. 013-671210).

afb. 4

afb. 2

Tijdens haar studie aan de Rijksakademie te Amsterdam ontwierp zij een Akademiepenning (1960), in 1962 de penning Carmen Koh-i-noor en in hetzelfde jaar een Geboortepenning voor de Vereniging voor Penningkunst. De afgebeelde penning Martha Helena (foto 1 voorpagina) is een ontwerp uit 1968: Een naar links gewend portret met fraaie lettering op de voorzijde – met op de keerzijde een aantal schoonheids-attributen 'omlijst' door de tekst 'Sweet seventeen' in dezelfde letters.

Op de keerzijde van de penning op de Friese dichter Gysbert Japicx (foto 2) plaatst de ontwerpster de tekst eveneens in hetzelfde lettertype; de voorzijde toont een speelse variant hiervan. De Gysbert Japicxpenning werd ontworpen ter gelegenheid van de plaatsing te Bolsward van een door Wilfried Put vervaardigde plastiek. De voorzijde van de penning toont het portret van de dichter; de keerzijde een van zijn vlucht terugkerende vogel, die net

weer met beide poten op de grond zal gaan staan.

Een van de charmes van gegoten penningen is, dat een wisselende lichtval op het reliëf de voorstelling een andere expressie geeft. Foto's van penningen geven door het ontbreken van dit reliëf slechts een oppervlakkige weergave van de werkelijkheid. Toch geven de hierbij geplaatste afbeeldingen een indruk van het schitterend ensemble penningen van Christina Nijland. De portretjes, zoals bijvoorbeeld op de penningen Shira en Jacob Adriaan (foto 3), plaatst zij volkomen gaaf centraal binnen het

afb. 5

afb. 6

penningrond. Het vergelijken van de tekst op de penningen geeft de indruk dat de ontwerper steeds experimenterend is bezig geweest; zoekend naar nieuwe vormen, waarbij zij er steeds in slaagde goede oplossingen te vinden voor het op originele wijze aanbrengen van de tekst. Zie de penning Pietertje (foto 4). Op de keerzijde staat in een strak vierkantje – ander half jaar –. Op haar penningen van recenter datum: Pieter en Beatrice (foto's 5 en 6) zijn de opschriften als ornamenten in een art-nouveau-achtige stijl aangebracht.

Op de voorzijde van de penning 'Pieter' zet de vloeiende randlijn vanaf de hals zich via de rand van de haarkap als het ware voort op de keerzijde als versiering, overgaande in de letters P en T van de naam (foto 5). Oppervlakkig gezien lijkt links van het portretje op de voorzijde van de andere penning (foto 6)

een versiering aangebracht; nader beschouwd blijkt dit een meesterlijke oplossing voor plaatsing van de naam Beatrice te zijn in onderling verbonden letters, geaccentueerd door de lichtkleurige patine van de ondergrond.

Christina Nijland's werk is van een gaafheid zonder franje, helemaal van haar, helemaal van wat haar hart, hoofd en handen er van maken kunnen.

de K.

Bij de foto's:

1. Martha Helena	Ø 70 mm
2. Gysbert Japicx	Ø 70 mm
3. Jacob Adriaan	Ø 55 mm
4. Pietertje	Ø 55 mm
5. Pieter	Ø 50 mm
6. Beatrice	Ø 55 mm

Foto 2 en 3 van John Koopman

DE STRIJD TEGEN VALSE NASLAGEN

De noodzaak om de bona fide verzamelaar te beschermen tegen imitaties en naslagen van niet meer gangbare munten (imitaties van geldige munten worden meestal afdoende bestreden) blijft onverminderd aanwezig. Regelmatig verschijnen er berichten over nieuwe vervalsingen, imitaties, niet-geautoriseerde naslagen, etc. Reeds geruime tijd pogen velen om de wettelijke bepalingen ter zake verscherpt te krijgen. Ook het Koninklijk Nederlands Genootschap voor munt- en penningkunde heeft zich met deze zaak bezig gehouden, maar heeft tot dusver niets of niet veel in deze richting kunnen bereiken.

Of het voldoende is om de wettelijke bepalingen ter zake te verscherpen, waag ik te betwifelen. Welke ervaringen heeft men opge-

daan in Frankrijk na het tot stand komen van de wet van 27 november 1968 waarbij het naslaan van oude franse munten door derden even strafbaar werd als soortgelijk particulier initiatief ten aanzien van geldige munten?

Hoe dit ook zij een groot euvel is dit naslaan bepaald. Het is daarom interessant om kennis te nemen van de volgende resolutie van de algemene vergadering van de Internationale Criminele Politieorganisatie, die onder de naam Interpol meer bekend is, welke resolutie in oktober 1973 in Wenen is aangenomen. Ik ontleende dit bericht aan Geldgeschichtliche Nachrichten van mei 1974 (pag. 133). Vertaald luidt de tekst als volgt:

'CONSTATEREND, dat het probleem van de valse munterij en in het bijzonder van de nog steeds toenemende fabricage van en handel in valse munten nog immer actueel is,

VAN OORDEEL, dat het gewenst is dat de algemene vergadering van de criminele politie-organisatie Interpol overeenkomstig op eerdere vergaderingen aangenomen resoluties de bestrijding van de internationale valse-munterij verscherpt,

VERWIJZENDE naar resolutie 4 van de Vierde Internationale Conferentie over valse-munterij van 1961 in Kopenhagen en resolutie 6 van de Vijfde conferentie over valse-munterij in 1969 in Mexico,

BEVEELT de lidstaten van de organisatie AAN om voor zover zulke bepalingen nog niet bestaan wettelijke bepalingen tot stand te brengen inhoudende

a dat het namaken of vervalsen van gouden of zilveren munten, die de hoedanigheid hadden van wettig betaalmiddel, evenals het vervreemden van dergelijke valse munten

strafbaar wordt gesteld, ongeacht het feit of het gaat om binnen- of buitenlandse munten, en

b dat een reeks van genoegzaam strenge straffen voor het onderdrukken van dit soort handelingen tot stand komt,

VERZOEKT de lidstaten om de problemen die ontstaan door het volledig of gedeeltelijk reproduceren van bankbiljetten voor zakelijke, reclame of andere doeleinden niet uit het oog te verliezen aangezien de verspreiding daarvan schadelijk kan zijn voor de nationale valuta.'

Deze resolutie is aangenomen op voordracht van de Duitse delegatie. Nu maar afwachten of er wat van komt: in de Bondsrepubliek of bij ons of elders!

J. W. van der Dussen

EEN PRACTISCHE WENK

Voor het bewaren van munten worden diverse systemen gevolgd. Een van deze is het rangschikken van de verzameling in doorzichtige kunststofzakjes in muntenalbums.

Ook nieuwe series munten komen dikwijls in kunststoffolie verpakt in de handel.

Lang niet altijd is echter zo'n kunststofverpakking schadeloos voor munten. Sommige soorten polyvinylchloride (PVC) bevatten calcium- of bariumstearaat, waarmee eventueel uit deze kunststofsoort vrijkomend zoutzuur wordt geneutraliseerd. Het dan gevormde stearinezuur heeft echter de eigenschap metalen op te lossen, waarbij vooral koper tot de goed oplosbare metalen behoort. Koperen munten kunnen dan ook bij bewaren in dergelijke PVC-zakjes sterk corroderen.

In een artikel van Groll en Stieglitz (Z. Anal. Chem. 267 (1973) 189-191) wordt beschreven dat in stearaat bevattende PVC zakjes bewaarde zilveren munten eveneens ernstig kunnen worden aangetast. Zilveren munten bevatten immers altijd een bepaalde hoeveelheid ko-

per, dat door stearinezuur uitgeloozd kan worden. De munten en ook het plastic krijgen een groen uiterlijk, terwijl bij vergroting kleine putjes in het muntoppervlak waargenomen kunnen worden.

Om een dergelijke beschadiging en daarmee een ernstig waardeverlies te voorkomen, verdient het aanbeveling om in de eerste plaats nieuwe munten die in kunststoffolie verpakt zijn, zo spoedig mogelijk daaruit te halen en in de verzameling op een andere wijze op te bergen. Evenzeer geldt dit voor aankopen via die handelaren die gebruik maken van plasticzakjes voor verpakking van de munten.

In de tweede plaats zouden fabrikanten van muntenalbums er garant voor moeten staan dat de daarin gebruikte plastic-soort persé niet schadelijk is voor munten, van welke metaal-soort dan ook bereid. Gezien het feit dat bij de fabricage van kunststoffen de samenstelling nogal eens gewijzigd wordt, zal het nodig zijn een geregelde controle te laten uitoefenen door een daarvoor goed geoutilleerd laboratorium.

K. W. Gerritsma

BUYS VAN HULTENPRIJS 1974 VOOR JET SCHEPP

Miesje Buys van Hulten – overleden in 1964 – heeft het Genootschap der Vrienden – Quakers – in haar laatste wil opgedragen een deel van haar vermogen te beheren onder de naam 'Buys van Hulten Beeldhouwersfonds' met als doel de instelling van een jaarlijkse aanmoedigings- of materiaalprijs voor een jonge Nederlandse beeldhouwer. Deze prijs werd voor 1974 toegekend aan Jet Schepp.

HENRIËTTE SCHEPP is op 31 maart 1940 geboren te Rotterdam. Zij had haar opleiding aan de Rijksakademie van beeldende kunsten te Amsterdam in de jaren 1964-1969 bij prof. P. Grégoire en prof. V. P. S. Esser, en won aldaar de gouden medaille voor de zogenaamde Prix de Rome in 1969. De bij deze Prix de Rome behorende tentoonstelling had zij samen

met de winnaar van 1965 Jan Spiering in de aula van de Rijksakademie van 26 april tot 17 mei j.l.

Jet Schepp vervaardigde ondermeer een werk voor de IFF te Milaan; een portret van H.M. de Koningin voor het gemeentehuis te Epe; voorts vrije plastiek, portretten en penningen. Hiertoe behoren twee penningen, waaruit blijkt dat muziekbeoefening en het aanhoren ervan thuis haar dierbaar is.

Foto 1 toont de voorzijde van de penning 'Kwartet': een muziekgezelschap. Op de keerzijde van deze penning staat de tekst: 'C'est le ton, qui fait la musique'. De andere muziekpenning (foto 2a en 2b) werd ontworpen naar aanleiding van een optreden van 'Syn-tagma Musicum', een gezelschap wat zich speciaal toelegt op het uitvoeren van middeleeuwse muziek (zie keerzijde van de penning). Voor de voorzijde werd een componist uit die tijd gekozen n.l. Josquin des Prez.

De naam Schepp komt al eerder voor in de penningkunst, t.w. J. H. Schepp, een 18e eeuwse medailleur van historiepenningen en vervaardiger van gemmen. Deze blijkt een voorvader te zijn van de kunstenaars. Jet Schepp woont en werkt te Amsterdam – Zomerdijkstraat 26.

de K.

afb. 2

AIAX, koning van Salamis

480 v. Chr.: de gecombineerde vloot van de Griekse stadstaten verslaat onder leiding van de Athener Themistokles de Perzische zee-macht in de baai van Salamis. Deze belangrijke gebeurtenis staat in ieder geschiedenisboek van de oudheid vermeld. De overwinning die de Grieken hier behaalden, is immers bepalend geweest voor de verdere geschiedenis van Griekenland en daarmee ook van Europa. Doordat de Atheners de Perzische invasie wisten af te slaan, ontkwam geheel Griekenland aan een inlijving in het Perzische rijk en kon de Griekse kultuur zich in vrijheid blijven ontwikkelen.

Zonder deze zeeslag zou Salamis vrijwel onbekend zijn gebleven. Het was een klein eiland in de Saronische Golf, op de grens van de landstreken Attica (met Athene als hoofdstad) en Megaris. De weinig talrijke bevolking bestond hoofdzakelijk uit vissers en boeren. Historienschrijvers vermelden, dat Salamis al omstreeks 610 v. Chr. onder sterke Attische invloed kwam te staan en dat er vanaf die tijd regelmatig Atheense kolonisten zich op het eiland vestigden. De bewoning moet echter al veel eerder begonnen zijn.

Bij Homerus in de Ilias lezen we over Ajax, de zoon van Telamon, koning van Salamis. Hij is na Achilleus de sterkste en dapperste Griek in de strijd tegen de Trojanen. Hij levert een tweegevecht met de Trojaanse aanvoerder Hektor, een strijd die als gevolg van hun gelijke kracht en moed onbeslist eindigt; met een uitwisseling van geschenken, iets wat volgens de erecode van die tijd gebruikelijk was, gaan de twee helden uiteen (Ilias, VII, 179 e.v.). Ook wanneer de slag om het lichaam van Patroklos ontbrandt, strijdt Ajax in de voorste linies (Ilias, XVI, 128 e.v.).

Droevig is de wijze waarop Ajax volgens de mythologie aan zijn einde is gekomen. Deze gebeurtenis staat niet in het werk van Homerus beschreven; andere auteurs hebben echter al vroeg een soort aanvulling geschreven op Ilias en Odyssee (Mikrè Ilias) en daarin komt ook de dood van Ajax aan de orde. Wanneer na de

dood van Achilleus zijn wapens verdeeld moeten worden, is Ajax eigenlijk de belangrijkste gegadigde. De sluwe Odysseus weet echter met allerlei kuiperijen te bereiken, dat aan hem de wapens worden geschonken. Deze teleurstelling brengt Ajax tot waanzin en in zijn razernij stort hij zich op wat hij denkt dat zijn tegenstanders zijn. Een kudde zwijnen wordt zo door hem afgeslacht... Weer bij zinnen gekomen ziet Ajax wat hij heeft aangericht en in zijn wanhoop stort hij zich in zijn zwaard.

Op Salamis was de herinnering aan deze legendarische koning levend gebleven. Volgens de auteur Pausanias stond er op het eiland een Ajax-heiligdom met daarin een beeld van ebbenhout (Pausanias, I, 35, 3/4). Tevens werden er regelmatig op het eiland feesten ter ere van deze heros georganiseerd, feesten die de naam Aianteia droegen.

Veel eigen munten heeft het eiland Salamis niet geslagen. Bijna steeds was het Atheense geld overal op het eiland in gebruik. Slechts van de korte periode tussen 338 en 318, toen het eiland onder de Macedonische koningen Philippos II en Alexander de Grote onafhankelijk was van Athene, dateren enige eigen emissies in koper. Schild en zwaard, twee attributen die zo nauw met de Griekse held Ajax zijn verbonden, zijn hoofdmotief op deze munten van Salamis. De als afbeelding 1 getoonde munt draagt op de voorzijde waarschijnlijk het portret van de nimf Salamis, naar wie het eiland is genoemd. Deze nimf zou in 480 v. Chr. tijdens de zeeslag aan de Grieken zijn verschenen en hen in de strijd hebben gesteund. Op de keerzijde staat een groot schild afgebeeld met daarnaast de letters ΣΑ - ΑΑ (Sa-la, de beginletters van de plaatsnaam). De tweede afgebeelde munt toont op de voorzijde weer de kop van de nimf; op de keerzijde staat opnieuw het schild, maar nu is er ook nog een zwaard naast getekend.

Hoe onbetekenend deze kleine koperen munten op zich ook mogen zijn, ze zijn er eveneens een bewijs van, dat op het eiland Salamis de herinnering aan en de waardering voor de legendarische koning na vele eeuwen nog niet was verflauwd.

J. P. A. van der Vin

TENTOONSTELLING TE HOORN

In het Westfries Museum te Hoorn werd op 7 juni een met zorg opgebouwde tentoonstelling geopend betreffende de geschiedenis van de Landschapsmunt van West-Friesland. De Westfriesse munt, afwisselend gevestigd in één van de drie beherende steden, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik, werd in het kader van het streven naar autonomie van het noordelijk deel van de provincie Holland in 1586 opgericht en sedert het begin van de 17e eeuw in de praktijk gelijk gesteld met de munthuizen van de zeven soevereine provinciën. Zij bleef voortbestaan tot 1806, zij het de laatste tien jaren onder rechtstreeks beheer van het gewest Holland.

Behalve een representatieve reeks munten worden ook andere facetten van het bedrijf op smaakvolle en instructieve wijze naar voren gebracht. De techniek is vertegenwoordigd met een aantal uit het Zuiderzee Museum afkomstige stempels, de beheersgeschiedenis door karakteristieke documenten uit het Rijksarchief te Haarlem; met behulp van kaarten wordt op de verbreiding van de Westfriesse munten buiten Nederland gewezen; tenslotte wordt de koopkracht van de munten gedemonstreerd door een aantal objecten vergezeld van de daarvoor neer te tellen geldstukken.

Een leerzaam overzicht van de hand van W. F. G. Wiese, *De Westfriesse munt*, overdruk uit de jubileumbundel door het genootschap 'Oud-West-Friesland' bij zijn 50-jarig bestaan uitgegeven, vormt een nuttige begeleiding van de expositie (bij het museum verkrijgbaar voor f 6,-).

Op de dag van de opening werd door de gezamenlijke Hoornse banken tevens aan het museum aangeboden een hierbij afgebeelde kostbare bokaal van geslepen kristal uit 1786, die zeer waarschijnlijk vervaardigd werd ter gelegenheid van de viering van het 200-jarig bestaan van de Westfriesse munt. Het glas is versierd met de wapens van de steden, een allegorie op de geldhandel en drie voorstellingen van fasen van de muntslag volgens de 18e eeuwse techniek.

De tentoonstelling blijft geopend tot 1 september.

H. E. v. G.

**VERENIGING VOOR
PENNINGKUNST**

DE ALGEMENE VERGADERING 1974

Tijdens de 49ste Algemene Vergadering, gehouden op 17 mei 1974 in de Erasmus Universiteit te Rotterdam, werden de Notulen van de 48ste Algemene Vergadering alsmede de

vervolg op p. 56

NIEUWE PRIJZEN VAN PENNINGEN

UITGEGEVEN DOOR DE VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

VANAF 1 MEI 1974

In verband met de sterk gestegen kosten ziet het Bestuur zich genoodzaakt de prijzen van de door de Vereniging uitgegeven gietpenningen te verhogen; de prijzen voor de geslagen penningen kunnen vooralsnog ongewijzigd blijven. Dit ondanks het feit, dat de prijzen sedert 1 april '69 niet verhoogd werden!

MET HET UITKOMEN VAN DEZE LIJST VERVALLEN ALLE VORIGE PRIJSOPGAVEN.

Onderstaande prijzen gelden tot nader aankondiging, terwijl tussentijdse prijswijzigingen voorbehouden blijven.

Penningen van onderstaande lijst worden — uitsluitend aan leden en op voorwaarde, dat deze penningen niet in de handel gebracht zullen worden — geleverd tegen de genoemde bedragen, vermeerderd met de kosten van toezending.

Betaling kan geschieden na ontvangst van de bij aflevering bijgesloten Nota en wordt dan gaarne per omgaande tegemoet gezien.

Bestelling s.v.p. uitsluitend te zenden aan: Secretariaat Vereniging voor Penningkunst, Notweg 21, Bergen (N.H.).

Hoewel zoveel mogelijk geprobeerd wordt van al deze penningen enkele exemplaren in voorraad te houden, kan het voorkomen, dat een penning niet direct leverbaar is. Wij vragen er bij voorbaat begrip voor, dat er soms enige tijd gemoeid is met het aanvullen van de voorraad, vooral als het om gietpenningen gaat.

PENNINGEN:

(G. = Gietpenning)

1926	1e penning	Drieportret Koninklijke Fam.	J. J. van Goor	41 mm	f 11,50
	2e penning	Koloniaal Instituut	J. J. van Goor	60 mm	17,50
1927	1e penning	Prinses Juliana	Voorz.: Toon Dupuis		
			Keerz.: J. J. v. Goor	60 mm	17,50
	2e penning	Schoonheid in Sport	Jaap Kaas	41 mm	11,50
1928	1e penning	Koning Willem I	Huib Luns	59 mm	17,50
	2e penning	Verbinding Nederl.-Indië	H. J. Etienne	41 mm	11,50
1929	1e penning	Radio Holland-Indië	D. Wolbers	60 mm	17,50
	2e penning	Johan Maurits van Nassau	Chr. van der Hoef	60 mm	17,50
1930	1e penning	Artis	Tjipke Visser	60 mm	17,50
	2e penning	Droogmaking Zuiderzee	Gijs Jacobs v. d. Hof	60 mm	17,50
1931	1e penning	J. C. J. van Speyk	J. J. van Goor	60 mm	17,50
	2e penning	Vrede	Dirk Bus	60 mm	17,50
1932	1e penning	Athenaeum Illustre Amsterdam	L. H. Sondaar	60 mm	17,50
	2e penning	Dr. Joh. Wagenaar	Grada Rueb	60 mm	17,50
1933	1e penning	Lucas van Leyden	Gerrit Jan v. d. Veen	60 mm	17,50
	2e penning	Landbouw in Ned.-Indië	H. A. van den Eijnde	60 mm	17,50
1934	1e penning	Lucht en water	Leendert Bolle	60 mm	17,50
	2e penning	Dr. H. P. Berlage	Nel Klaassen	60 mm	17,50
1935	1e penning	Mr. P. W. A. Cort van der Linden	Theo van Reijn	60 mm	17,50
	2e penning	Lodewijk van Deyssel	L. P. J. Braat	60 mm	17,50
1936	1e penning	Desiderius Erasmus	B. Ingenhousz	60 mm	17,50
	2e penning	Toon Dupuis	Jeanne Wichers	60 mm	17,50
1937	1e penning	Jhr. Mr. B. C. de Jonge	O. L. Wenckebach	60 mm	17,50
	2e penning	Jhr. Dr. J. Loudon	Toon Dupuis	60 mm	17,50
1938	1e penning	Reg.-jub. Koningin Wilhelmina	Mari Andriessen	60 mm	17,50
	2e penning	Buziau	Marian Gobius	60 mm	17,50
1939	1e penning	Eeuwfeest Nederl. Spoorwegen	Fr. van Hall	60 mm	17,50
	2e penning	Geestelijke Herbewapening	F. Hoevenagel	60 mm	17,50

1940	1e penning	Marnix van St. Aldegonde	H. M. Wezelaar	60 mm	17,50
	2e penning	Opbouw	Han Richters	60 mm	17,50
1941	1e penning	Admiraal Corn. Tromp	Albert Termote	60 mm	17,50
1942	2e penning	Maastunnel Rotterdam	M. Kutterink	70 mm	23,50
1943	1e penning	Dr. P. C. Boutens	C. Franzen-Heslenfeld	60 mm	17,50
1944	1e penning	Willem Barents	Han Rehm	60 mm	17,50
1945	1e penning	Herkregen Vrijheid	W. Valk	65 mm	19,—
1946	1e penning	Bombardement Rotterdam	C. van Kralingen	60 mm	17,50
1947	1e penning	P. C. Hooft	Joop Hekman	50 mm	14,50
	2e penning	Fier en Ongebroken. Hulde aan de Nederlandse Vrouwen in de Japanse Concentratiekampen	Titus Leeser	60 mm	17,50
1948	1e penning	Reg.-jub. Koningin Wilhelmina	Loekie Metz	60 mm G.	60,—
	2e penning	Inhuldiging Koningin Juliana	Joop Hekman	60 mm	17,50
1949	1e penning	Jan Luyken	Bram Roth	65 mm G.	60,—
	2e penning	Hulde Soldaten in Indonesië	G. Brinkgreve	60 mm	17,50
1950	1e penning	Reis v. Prins Bernhard n. d. West	Pol Dom	60 mm	17,50
	2e penning	Jub. Vereniging v. Penningkunst	Vz.: J. B. Gutterswijk		
			Kz.: H. Wetselaar	60 mm	17,50
1951	1e penning	Dr. W. Drees	Albert Termote	75 mm G.	62,50
1952	1e penning	Prinses Beatrix	A. C. Blok	60 mm	17,50
	2e penning	Prof. Jan Bronner	V. P. S. Esser	88 mm G.	75,—
1953	1e penning	H. Roland Holst-Van der Schalk	Maarten Pauw	76 mm G.	62,50
1954	1e penning	Jhr. Mr. F. Beelaerts v. Blokland	O. L. Wenckebach	60 mm	17,50
1955	1e penning	10 Jaar Bevrijding	J. Ph. L. Petri	81 mm G.	75,—
1956	1e penning	John Rådecker	Han Rådecker	83 mm G.	75,—
1957	1e penning	Het huis EUROPA	Paul Grégoire	74 mm G.	62,50
	2e penning	Jan Sluyters	Theresia van der Pant	61 mm G.	60,—
1958	1e penning	Deltaplan	Fred. Carasso	61 mm	17,50
1959	1e penning	Carnaval	Niel Steenberg	60 mm	17,50
	2e penning	Witte Cornelisz. de With	C. van Kralingen	65 mm	19,—
1960	1e penning	Multatuli-Max Havelaar	Auke Hettema	63 mm G.	60,—
	2e penning	50 Jaar Heemschut	G. Brinkgreve	60 mm	17,50
1961	1e penning	Jan Pietersz. Sweelinck	Loekie Metz	65 mm	32,50
1962	1e penning	Geboortepenning	Chr. Nijland	55 mm	17,50
	2e penning	G. H. Breitner	W. Put	70 mm G.	62,50
1963	1e penning	Frank Lloyd Wright	Eric Claus	80 mm G.	67,50
1964	1e penning	W. Shakespeare	V. P. S. Esser	55 mm G.	60,—
	2e penning	Ruimtevaart	J. Snoeck	49 mm	17,50
1965	1e penning	Hendrick de Keyser	F. T. S. Letterie	63 mm G.	60,—
1966	1e penning	150 Jaar Kon. Penningkabinet	Eric Claus	74 mm G.	62,50
1967	1e penning	Vrij ontwerp: Ruiter te Paard	A. Spronken	40 mm G.	95,—
	2e penning	Leda en de Zwaan	Fred. Carasso	55 mm G.	60,—
1968	1e penning	Israël 1948-1968	Theresia van der Pant	76 mm	32,50
	2e penning	Herd. begin 80-Jarige Oorlog	H. J. J. Dannenburg	61 mm G.	60,—
1969	1e penning	Vrij ontwerp: Zomer	Ruth Brouwer	64 mm G.	60,—
1970	1e penning	150 Jaar Electriciteit-Ampère	Renze Hettema	60 mm	17,50
	2e penning	Vrij ontwerp: Word wat gij zijt	Floyd T. DeWitt	50 mm G.	57,50
1971	1e penning	Vrij ontwerp: Hoekig-Rond	Fried. C. J. Wevers	60 mm	17,50
1972	1e penning	Dr. Maria Montessori	Nynke Jelles-Schepers	80 mm G.	75,—
	2e penning	Herder met Schapen	Christl Seth-Höfner	63 mm G.	60,—
1973	1e penning	Vrij ontwerp: Vondelparkslaper	Johan H. Jorna	70 mm G.	60,—

De catalogus is voorzover nog voorradig verkrijgbaar à f 3,50 met afbeeldingen van alle tot 1973 verschenen verenigingspenningen.

Andere verkrijgbare uitgaven der Vereniging voor Penningkunst (ook voor niet-leden): Mapie met serie van 10 fotokaarten van ver.penningen à f 3,50. Huwelijkspenning van Niel Steenberg 50 mm à f 10,—.

Jaarverslagen van de Secretaris-Penningmeester over 1973 goedgekeurd.

De Secretaris-Penningmeester werd – mede gezien de bevindingen van de Kascommissie – voor het gevoerde beleid gedechargeerd.

Prof. J. N. van Wessem, sedert 1963 lid van het Bestuur en jarenlang Voorzitter, trad af en werd opgevolgd door de Heer D. H. Couvée, Directeur van het Frans Halsmuseum. Mevrouw Drs. G. van der Meer en de Heer A. J. de Koning werden herkozen, zodat het Bestuur als volgt is samengesteld:

D. H. Couvée, Voorzitter
K. H. Heins, Secr.-Penningmeester
Mej. Drs. G. van der Meer
L. C. Boogerd
A. J. de Koning
F. T. S. Letterie

De begroting voor 1974/1975 werd goedgekeurd, waarmee tevens goedkeuring werd gehecht aan verhoging van de bijdrage in de exploitatie van De Geuzenpenning en aan reservering van gelden voor de jubileumviering in 1975.

Het Bestuur zal de viering van het 50-jarig bestaan voorbereiden, zo werd toegezegd. Daartoe zal o.a. een commissie in het leven geroepen worden.

Dankzij de welwillende medewerking van Prof. J. R. Zuidema, conservator van het Nederlands Economisch Penningkabinet, konden de aanwezigen genieten van een ruime selectie van Penningen op Economisch gebied.

K.H.H.

JAARVERSLAG 1973

De groei van de Vereniging zet langzaam maar zeker door; in het verslagjaar steeg het aantal leden tot boven de 600.

Mede door het toenemen van de inkomsten uit contributies kwam er een eind aan de zeer onbevredigende situatie, waarbij sprake was van een negatief vermogen. Na jaren ziet de stand van de financiën er gezond uit, wat goede perspectieven opent voor het Jubileumjaar 1975.

De Verenigingspenningen stonden, meer dan ooit tevoren, in de belangstelling, mede ten gevolge van het uitkomen van de geïllustreerde catalogus van Verenigingspenningen.

Deze uitgifte, mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Fonds, werkte ook stimulerend op het toetreden van nieuwe leden.

Voor het jaar 1973 werd de penning 'Vondelparkslaper' van de Amsterdamse kunstenaar J. H. Jorna uitgebracht (Zie De Geuzenpenning 24ste Jaargang No. 2).

Begin 1973 werd de toen bij de Koninklijke Begeer B.V. aanwezige voorraad van Verenigingspenningen overgenomen en overgebracht naar het Secretariaat, vanwaar voortaan verzending aan de Leden zou plaatsvinden, zoals in de vorige jaarvergadering was toegezegd. Overdracht van penningen, van nabestellingen zowel als van nieuwe uitgiften vond ook dit jaar slechts plaats, na nauwkeurige controle door het Bestuurslid de Beeldhouwer-Medailleur F. T. S. Letterie.

Door het Bestuur werden de gebruikelijke contacten onderhouden, terwijl op diverse manieren propaganda werd gemaakt.

Voor het eerst werd de Prijs van de Vereniging voor Penningkunst toegekend en wel aan Mevr. Chr. Seth-Höfner, voor de door haar ingezonden serie portretpenningen.

Deze en vele andere penningen oogstten bewondering op tentoonstellingen in De Vaart te Hilversum en bij de Haagse Kunstkring. Vooral de Heer A. J. de Koning had een groot aandeel in de verwezenlijking van de plannen t.a.v. 'Prijzen' en tentoonstellingen. De secr.-penningm. verzorgde weer enkele lezingen.

In meerdere gevallen ook werd door derden besloten over te gaan tot het uitgeven van een herdenkingspenning, na bij de Vereniging ingewonnen adviezen.

Van het Ministerie van C.R.M. werd in 1973 wederom een subsidie van f 4500,- ontvangen, terwijl voor 1974 een bedrag van f 5000,- in uitzicht werd gesteld.

Met betrekking tot De Geuzenpenning werd het gebruikelijke financiële overzicht ontvangen, waaruit bleek, dat de bijdrage in de exploitatie verhoogd diende te worden. De Ledenvergadering ging hiermee accoord.

Daar de achterstand in de uitgifte van Verenigingspenningen werd ingelopen, diverse geslaagde activiteiten ontplooid werden, het ledental wederom steeg, de vraag naar Verenigingspenningen sterk steeg, de financiële basis van de Vereniging verstevigd kon worden, fotokaarten en huwelijkspenningen ook gevraagde objecten bleven, enz., mag gesteld worden, dat enerzijds teruggeblikt kan worden op een goed Verenigingsjaar, terwijl anderzijds de toekomst voor de Vereniging rooskleurig lijkt.

De Secr.-Penningm.

UIT GROTE ERKENTELIJKHEID...

'De Voorzitter, Prof. van Wessem, gaf te kennen, tussentijds af te willen treden.....'

Dit stond te lezen in de convocatie voor de onlangs gehouden Algemene Vergadering van de Vereniging.

En, omdat bij de Bestuursverkiezing inderdaad een wisseling in de leiding van de Vereniging tot stand kwam, betekende dit een afscheid voor Prof. J. N. van Wessem, die sedert 1963 deel uitmaakte van het Bestuur.

De scheidende Voorzitter verklaarde, dat – naast strikt persoonlijke redenen – bij zijn overwegingen had meegespeeld, dat langzamerhand allen van 'De Oude Ploeg' afgetreden waren en dat hij het nu ook de tijd achtte, om plaats te maken voor iemand van de jongere generatie.

Stuk voor stuk dankte Prof. van Wessem de aanwezige Bestuursleden voor hun eigen, vaak

zo specifieke en steeds waardevolle inbreng. Hij zei het werk als Voorzitter mede daardoor steeds met veel plezier gedaan te hebben.

De Leden dankte hij voor het – gedurende zo vele jaren – in hem gestelde vertrouwen.

Eén van de Bestuursleden dankte Prof. van Wessem hierna voor het vele werk, voor de Vereniging verzet en roemde de manier waarop dat steeds gebeurde: met wijsheid en humor! Waardevol werd vooral ook genoemd, de wijze waarop hij steeds weer deuren wist te openen en de juiste weg wist te vinden om tot het gewenste doel te komen.

Namens de Leden werd Professor van Wessem een door Theresia van der Pant gemaakte Penningstudie op Strawinsky overhandigd, uit grote erkentelijkheid voor datgene, wat voor de Vereniging gedaan werd.

K.H.H.

PUBLIKATIES

Ursula Hagen, *Die Wallfahrtsmedaillen des Rheinlandes in Geschichte und Volksleben*. Serie Werken und Wohnen, Band 9, Rheinland-Verlag GMBH, Köln, 1973. 251 blz., 27 platen.

Voorwerpen die niet mooi of kostbaar zijn kunnen toch interessante verzamelobjecten worden, wanneer men ze in een groter verband kan zetten, en wanneer er documentatie beschikbaar is over hun geschiedenis en achtergrond. Zulke voorwerpen zijn b.v. de penninkjes die in de pelgrimsoorden in het Rijnland verkocht werden aan de bedevaartgangers. Zij worden maar door heel enkelen systematisch verzameld. Het was dan ook geen eenvoudige taak voor de schrijfster om het materiaal voor haar boek bijeen te brengen. Zij heeft hiervoor musea en de haar bekende partikuliere verzamelaars bezocht, de schaarse literatuur en oude katalogi geraadpleegd, en afbeeldingen van pelgrims op schilderijen bekeken. Alleen die penningen waar de bedevaartplaats op aangegeven staat zijn opgenomen, dus geen algemene religieuze penninkjes die overal verkocht konden worden.

Soortgelijke bedevaartspenningen uit Zuid-Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland zijn wel eerder gepubliceerd, zij het alleen in katalogusvorm, maar de Rijnlandse werden lang als oninteressant beschouwd, omdat zij veel eenvoudiger van vorm zijn en niet erg origineel. De betekenis van deze penninkjes voor de cultuurgeschiedenis en volkskunde wordt in het eerste gedeelte van dit boek voor het eerst behandeld, terwijl het tweede gedeelte uit een beschrijvende katalogus van Rijnlandse penningen bestaat. Deze worden op 27 platen uitstekend geïllustreerd.

Dr. Hagen heeft de penningen van de verschillende plaatsen met elkaar vergeleken. Hierdoor konden problemen met betrekking tot datering en toeschrijving aan ateliers opgelost worden. Zij heeft verder onderzocht wat de speciale kenmerken van de Rijnlandse bedevaartspenningen zijn. Haar materiaal is in 3 perioden verdeeld, van 1500 tot 1650, van 1650 tot 1850, en de periode daarna. In de eerste periode gaven alleen de grote bedevaartsoorden penningen uit. In Zuid-Duitsland en Oostenrijk ook de kleine, maar daar werd de fabricage al veel eerder gecentraliseerd. De meeste Rijnlandse penningen uit de tweede periode komen dan ook uit Zuidelijke ateliers, vooral uit Augsburg en Salzburg. In het midden van de 19e eeuw werd een fabriek in Menden gesticht die speciaal penningen voor het Rijnland produceerde. Het grootste deel van de

katalogus wordt dan ook ingenomen door exemplaren uit de derde periode. Veel 20e eeuwse penningen zijn nog geslagen van de 19e eeuwse stempels.

Voor iedere periode is de geografische verspreiding onderzocht, d.w.z. welke pelgrims-oorden penningen uitgaven, verder de inhoud van de voorstellingen erop (heiligen, reliquieën en kerken), de uiterlijke vorm (rond, ovaal, etc., een- of tweezijdig) en de plaats en wijze van vervaardiging.

De bedevaartspenningen hadden drie verschillende functies. Zij dienden als souvenir, als bewijs dat men de tocht gemaakt had, als geschenk of als sieraad. Maar meer nog waren zij gewijde voorwerpen die men vereerde, en in de derde plaats werden zij gebruikt als afweermiddel tegen onheil. Deze functie schijnen zij in Zuid-Duitsland en Oostenrijk nog steeds te bezitten.

Uit het katalogusgedeelte blijkt dat de belangrijkste Rijnlandse bedevaartsplaatsen, die veel verschillende penningsoorten opgeleverd hebben, Aken, Kevelaer, Keulen en Trier zijn. Bij iedere afzonderlijke plaats wordt eerst een inleiding gegeven over de geschiedenis van de devotie, de datering van de penningen en de voorstellingen, terwijl gewezen wordt op elementen in de vormgeving die typerend zijn voor de plaats in kwestie.

Het spreekt vanzelf dat er veel penningen verloren zijn gegaan, juist omdat zij als verzamelobject nooit in de belangstelling hebben gestaan. Toch moet er nog materiaal veronachtzaamd in kistjes of laden liggen, ook in ons land. Tenslotte zijn veel Nederlanders in het Rijnland ter bedevaart gegaan. Ook hier bestonden broederschappen van pelgrims, b.v. naar Kevelaer (zie De Geuzenpenning van april 1973, p. 26-29).

Het boek van Dr. Hagen geeft zoveel informatie over het verschijnsel van de bedevaartspenning als zodanig en over iedere soort afzonderlijk, dat het duidelijk wordt dat deze vaak onaanzienlijke voorwerpen vele boeiende aspecten bezitten.

G. v. d. M.

MUNTEN, VERMIST IN DE WEEK VAN 17—21 JUNI 1974

Oudheidkamer „Twente”, gevestigd in het Rijksmuseum Twenthe te Enschede-Nederland, tel. 053-15672.

Omschrijving

Groningen (prov.), Gouden rijder 1761.

Overijssel, Gouden rijder 1763.

Overijssel, Daalder 1686.

Deventer, Goudgulden (z.j.) (Matthias).

Gelre, Eduard, Dubbele groot van Arnhem.

Gelderland, Halve gouden rijder 1619.

Utrecht, Dubbele dukaat 1779.

Utrecht, Halve gouden rijder 1750.

Utrecht, Ducaton 1765.

Utrecht, Daalder 1686.

Holland, Ducaton 1692.

W.-Friesland, Gehelmde rijksdaalder 1590.

W.-Friesland, Scheepjesschelling 1678.

Kon. Holland, Dubbele Dukaat 1808 van Utrecht.

Kon. der Nederl. Willem I, Tiengulden 1824.

Kon. der Nederl. Willem I, Vijfgulden 1826 van Brussel.

Kon. der Nederl. Willem I, Vijfgulden 1827 van Brussel.

Kon. der Nederl. Willem I, Dukaat 1830.

Kon. der Nederl. Willem I, 2½ Gulden 1840.

Kon. der Nederl. Willem II, Tiengulden 1848.

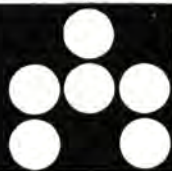
Kon. der Nederl. Willem III, Twintig gulden 1851.

Kon. der Nederl. Wilhelmina, Tiengulden 1897.

Gehele waarde ruw geschat f 50.000,-.

Bij aanbieding gelieve u de plaatselijke politie en/of gem. Politie Enschede (053-12244) te waarschuwen.

**NUMISMATISCHE
JEUGDCLUB**

43e bijeenkomst op 4 januari 1974 — Door ziekte van mevr. drs. M. Maaskant-Kleibrink kon de voor

die datum geplande lezing over gesneden stenen niet doorgaan. Drs. J. P. A. van der Vin was echter bereid om iets te vertellen over 'Griekse munten in hun natuurlijke omgeving'. Op boeiende wijze gaf spreker een hoop informatie over dit voor de meeste leden onbekende onderwerp.

44e bijeenkomst op 23 februari 1974 — Op 22 februari bestond de club precies 5 jaar, hetgeen de dag erna gevierd werd met een jubileum-bijeenkomst, die de hele dag in beslag nam. Allereerst gaf drs A. T. Puister op heldere wijze een uiteenzetting over karolingische munten, ook al weer een gebied waar weinig leden in thuis waren. 's Middags volgde een bezoek aan het museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, waar een grote hoeveelheid prachtige eretekenen bezichtigd werd. De bijeenkomst werd besloten met een numismatische kwis.

45e bijeenkomst op 23 maart 1974 — De uitgestelde lezing over gesneden stenen van mevr. drs. M. Maaskant-Kleibrink werd nu gehouden. De leden genoten van de boeiende lezing, die d.m.v. dia's en stenen uit de kollektie van het Kon. Penningkabinet op zeer aantrekkelijke wijze werd geïllustreerd.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Twente

(Secr.: Weverstraat 27, Overdinkel)

68e bijeenkomst op 14 maart 1974 — De heer H. Gerritsen, lid van onze eigen kring, hield een inleiding over Griekse munten, bedoeld om beginnende verzamelaars de weg te wijzen in de muntwereld der Ouden. Op leerzame wijze vertelde hij een en ander over het cirkulatiegebied van de munten, de tijdperken van bloei en verval, denominaties, opschriften, en over de determinering van de munten. De heer C. de Vries was zo vriendelijk zijn kollektie als illustratie van het besprokene beschikbaar te stellen.

69e bijeenkomst op 11 april 1974 — Deze avond vervolgde de heer Gerritsen zijn lezing van de vorige maand met een globaal overzicht te geven van de Romeinse muntwereld. De enthousiasmerende spreker liet vele stukken uit zijn verzameling rondgaan. Mede daardoor werd de aanwezigen een duidelijke ingang in de Romeinse numismatiek ge-

boden. Aan de aanwezigen werd een exemplaar van de uitgewerkte tekst van beide lezingen aangeboden.

Kring Hoogeveen

(Secr.: Dahliastraat 22, Hoogeveen)

45e bijeenkomst op 13 maart 1974 — Deze avond werd gevuld met het houden van een onderlinge veiling. De opkomst was goed. Met een minuut stilte werd het overlijden van ons oud lid dhr. S. K. van Dijk herdacht.

46e bijeenkomst op 10 april 1974 — Lezing verzorgd door Dr. H. Enno van Gelder. De opkomst was goed. De heer van Gelder had een aandachtig gehoor. De lezing stond op een hoog niveau en was zeer leerzaam. Jammer was het dat dhr. van Gelder de lichtbeelden niet kon laten zien daar er een defect aan de diaprojector optrad.

47e bijeenkomst op 8 mei 1974 — Lezing verzorgd door de heer Bemolt van Loghum Slaterus met als onderwerp Penningen van Koningin Wilhelmina. Met deze lezing toonde dhr. Bemolt het actieve leven van de vorige vorstin aan. De lezing had een levendig en zeer gezellig karakter. De opkomst was goed.

Kring Utrecht

9e bijeenkomst op 16 januari 1974 — Korte bijdragen van ongeveer 12 leden over zeer gevarieerde onderwerpen.

10e bijeenkomst op 6 maart 1974 — Sprekers waren de Heren A. Gorter (over haantjesduiten), C. Karres (over het Utrechtse provinciewapen op 17e eeuwse munten), J. Vinkenburg (over de penningtentoonstelling in 1973 te Londen), D. de Vries (over schellingen).

11e bijeenkomst op 17 april 1974 — De Heer J. Vinkenburg sprak over Middeleeuwse munten.

Kring Kampen

(Secr.: Erasmuslaan 4, Zwolle)

63e bijeenkomst op 11 maart 1974 — Over het onderwerp 'De vervaardiging van munten in heden en verleden' hield 's-Rijks Muntmeester Dr. Ir. M. van den Brandhof een lezing, toegelicht met door hem meegebrachte stempels e.d. en enige dia's.

64e bijeenkomst op 8 april 1974 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus hield een uitstekende voordracht over Koning Willem I en zijn tijd. Van de bij veel gelegenheden tijdens dit koningschap geslagen penningen toonde de inleider een prachtige collectie.

MONNAIES - MÉDAILLES - JETONS

EXPERTISES

MAISON FLORANCE

(Mme N. KAPAMADSI)

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. 250 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGSaufTRÄGE
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/1
TELEPHON 0811/299070

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

MUNTHANDEL HABETS

Munten

Mauritslaan 61

Boeken

Penningen

Geleen

Catalogi

Medailles

Tel.: 04494-7810

Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
NUMISMAAT

munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990 en 255736

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums, grote sortering numismatische
literatuur, bankbiljetten en een zeer
fraaie collectie Romeinse munten.

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht
Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON WIN 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

ALBERT SCHWEITZER

modelé: Pol Dom
afmeting: 92 mm
gietspenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 85,-

JEAN DE LA FONTAINE

modelé: Pol Dom
afmeting: 88 mm
gietspenning - brons
oplage: 450 stuks
prijs: f 85,-

DRIEKONINGEN

modelé: Niel Steenberg
afmeting: 75 mm
gietspenning - brons
oplage: 250 stuks
prijs: f 70,-

VINCENT EN THEO VAN GOGH

modelé: Ossip Zadkine
afmeting: 70 mm
slagpenning - brons - hoog reliëf
oplage: 750 stuks
prijs: f 40,-

VINCENT VAN GOGH

modelé: J. B. Gutterwijk
afmeting: 60 mm
slagpenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 26,-

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO
Leden van de Vereniging voor Penningkunst
ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer

Voorschoten

Telefoon 01717-4500

DE GEUZEN PENNING

24e jaargang no. 4
october 1974

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

ENKELE VRAGEN ROND DE WOERDENSE KLEERMAKERS GILDEPENNING ¹⁾

1. *Gildepenningen in het algemeen*

De ambachtslieden die eenzelfde beroep uitoefenden verenigden zich in veel steden in zogenaamde ambachtsgilden. Voorzover deze vóór de reformatie gevormd werden hadden deze gilden, naast een economische, vooral een religieuze betekenis. Het onderhoud van een gilde-altaar in de parochiekerk en deelname aan processies waren belangrijke onderdelen van het gildeleven. Na de reformatie kregen de economische regelingen de overhand: vakbekwaamheid (afleggen meesterproef), maatregelen ter vermindering van een te groot aantal vakgenoten, maatregelen om de bedrijven der vakgenoten klein te houden e.d.

Eén van de regelingen die bij vele ambachtsgilden voorkwam was de verplichting tot aanwezigheid, soms bij de vergaderingen van het gilde en soms bij de begrafenis van gildebroeders. Op het niet nakomen van deze presentieplicht stonden boetes en dus was het van belang, vooral wanneer de gilden wat groter waren, om een systeem te hebben waaruit ondubbelzinnig bleek of iemand aanwezig was geweest of niet. Dit systeem moest geschikt zijn voor weinig geleterde personen en moest worden bijgehouden door een weinig geschoold persoon: de knecht of bode van het gilde.

De oplossing die in veel steden werd bedacht bestond uit een systeem van penningen waarop de naam of het nummer van een gildebroeder was gegraveerd. De penningen werden tegelijk met de mededeling van vergadering of begrafenis door de gildeknecht uitgereikt.

vervolg op pag. 67

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

Geachte lezers,

Vraag uw vrienden of kennissen ook
abonnee te worden van 'De Geuzenpen-
ning'. Aanmelding door storting van
f 7,50 op postgiro 260629 t.n.v. 'De
Geuzenpenning', Amsterdam - met ver-
melding: 'nieuwe abonnee'.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

RECTIFICATIE

In de lijst van Nieuwe Prijzen van Penningen, gepubliceerd in het juli-nummer van de lopen+ de jaargang staat voor de eerste penning van 1967 'Vrij ontwerp, Ruiter te Paard' van A. Spronken, een onjuiste prijs vermeld; de prijs van deze penning is f 55,—.

PENNINGBESTELLINGEN VAN NIET-LEDEN

Naar aanleiding van de in het vorige nummer van De Geuzenpenning gepubliceerde lijst van Verenigingspenningen kwamen meerdere bestellingen binnen van niet-leden.

Er moge nogmaals op gewezen worden, dat Penningen van bedoelde lijst uitsluitend aan leden geleverd worden.

Voor het lidmaatschap kan men zich wenden tot het Secretariaat: Notweg 21, Bergen (N.H.). De contributie over het lopende jaar bedraagt f 40,—. Allen, die vóór de jaarwisseling als lid toetreden, ontvangen de voor 1974 uit te brengen Verenigingspenningen gratis en verwerven het recht, eerder verschenen penningen na te bestellen tegen de in vorenbedoelde lijst vermelde prijzen. Bovendien is het abonnement op De Geuzenpenning begrepen in de contributie.

De Secr.-Penningm.

Tijdens de bijeenkomst werden ze verzameld en na afloop kon zonder problemen worden geconstateerd wie had ontbroken. De penningen behoefden niet duur te zijn en werden dus van koper, zink of lood gemaakt. Ze bevatten een aanduiding om aan te geven van welk gilde en soms van welke plaats de penning was. De naam van de gildebroeder of diens nummer was erin gegraveerd of geslagen. Soms zijn de penningen doorboord zodat ze aan een touwtje of stukje ijzerdraad bewaard konden worden.

2. Kleermakersgildepenningen

Dergelijke penningen van kleermakersgilden met aanduiding van naam of nummer zijn bewaard van de steden Amsterdam, Arnhem, Bergen op Zoom (?), Breda, Delft, Deventer, Goes, 's-Gravenhage, Groningen, 's-Hertogenbosch, Hoorn, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg, Vlissingen, Workum en... Woerden. Van Enkhuizen en Zierikzee zijn kleermakersgildepenningen bekend die naam noch nummer dragen en uit Harlingen zijn zeer fraaie zilveren kleermakersgildepenningen bekend die ook een andere achtergrond hebben. Het zou te ver voeren om thans hierop in te gaan.

3. De Woerdense kleermakersgildepenningen

Maar nu de kleermakersgildepenningen uit Woerden. Het is een ovale rood koperen penning van 38 × 33 mm. De penning is doorboord en aan beide zijden gegraveerd. Op de voorzijde is het wapen van Woerden afgebeeld en aan de achterzijde staat een geopende kleermakersschaar met daarachter een gekroonde ellemaat. Boven het Woerdense wapen op de voorzijde staat N° en daarachter is een nummer gegraveerd. De voorzijde is omrand met een enkel lijntje. De keerzijde is niet omrand. (Vgl. afb. 1a en 1b).

Eerst iets over de gekroonde ellemaat die achter de schaar staat. Dirks² beschrijft het voorwerp als een gekroonde els. Nu is een els een kromme schoenmakerspriem en het hier afgebeelde voorwerp is recht en staat niet op een schoenmakersgildepennning. De kleermakersgildepennning van Leeuwarden (?) heeft volgens Dirks een priem of rijglijfmakersboor tussen een geopende schaar (afb. 2), een priem die er geheel anders uitziet als die van Woerden. Op een Haagse kleermakersgildepennning uit

1650 staat, wederom volgens Dirks, een naald (afb. 3). Daar deze 'naald' op de Haagse penning duidelijk een knopje aan de onderzijde heeft lijkt deze toeschrijving niet juist. Ik zou willen zeggen dat de penningen van 's-Gravenhage en Woerden achter de geopende schaar een ellemaat vertonen en die van Leeuwarden (?), zoals Dirks ook al zegt, een priem of rijglijfmakersboor.

afb. 2

Er zijn mij twee exemplaren van de Woerdense kleermakersgildepenningen bekend, één met het getal 50 en één met het getal 30 boven het wapenschild. De penning nr. 30 is beschreven en afgebeeld in het bekende werk over gildepenningen van Minard van Hoorebeke³ als nr. 488 op bladzijde 258. Deze penning is in 1883 in de verzameling van Mr. J. Dirks (1810-1892) terecht gekomen. De verzameling Dirks is door hem nagelaten aan het Fries Museum in Leeuwarden en als zodanig in 1958 beschreven door mevrouw O. N. Keuzenkamp-Roovers.⁴ Daaruit blijkt dat Minard per abuis de doorboring heeft weggelaten bij de beschrijving en afbeelding.

De penning nr. 50 is beschreven en afgebeeld door Dirks² in deel I blz. 311, afbeelding plaat 132-e. Deze penning was toen in het bezit van de verzamelaar F. H. Maschhaupt. De verzameling Maschhaupt is thans Rijkseigendom en wordt beheerd door het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum te Amsterdam. Het is deze penning die hierbij is afgebeeld.⁵

4. Andere Woerdense gildepenningen

Er zijn van Woerden, buiten de kleermakersgildepennning, geen andere gildepenningen bekend. Dirks heeft hierover nog met het gemeentebestuur van Woerden gecorrespondeerd maar ontving een negatief antwoord.⁶

afb. 3

5. *Het Woerdense Kleermakersgilde*

Over het kleermakersgilde van Woerden was het volgende te achterhalen uit literatuur en archivalia:

Van Helvoort, oud gemeentesecretaris van Woerden, heeft in een later nog eens opnieuw uitgegeven krantenartikel over de gilden⁷ vermeld dat er in Woerden een Sint Franciscus of Kleermakersgilde heeft bestaan, dat wel een Roomse naam had maar dat vóór de Hervorming nergens genoemd wordt. De oudste vermelding is volgens Van Helvoort uit 1606. Op 13 december 1606 wordt namelijk in de vroedschapsnotulen meegedeeld dat de 'procuratoors' van het gilde ten onrechte van Neelken Jans, beddelapster, geld hebben 'afgeijschet ende genomen'. Op boete van het intrekken van de 'nieuwen gildebrief' wordt hen verboden deze brief niet verder te buiten te gaan.

Daar men spreekt over een 'nieuwe' gildekeur zal er ook een oude geweest zijn die in de jaren rond 1600 moet hebben gegolden. Of het gilde al lang vóór 1600 bestaan zal hebben is echter de vraag. In de eerste plaats vanwege het, al door van Helvoort signaleerde ontbreken van 16e eeuwse vermeldingen, maar ook omdat het gilde pas in 1608-09 voor het eerst voorkomt in de rekeningen van het Woerdense gasthuis, terwijl de reeks rekeningen reeds in 1587 aanvangt. De reden dat het kleermakersgilde in deze rekeningen voorkomt is gelegen in het feit dat een deel der gildeinkomsten namelijk een gedeelte van de boeten, voor het gasthuis was bestemd (vgl. paragraaf 6). De heer Peters was zo vriendelijk na te gaan dat deze inkomsten vanaf 1608-09 regelmatig in de rekeningen worden vermeld, in 1608-09 bijvoorbeeld 'ontfangen van 't snijdersgilde f 4.12,-' en in de 18e eeuw soms ook met het woord 'boete' erbij.

Wij zouden dus, zeer voorzichtig, kunnen veronderstellen dat het gilde rond 1600 is ontstaan.

In een notariële acte uit 1648⁸ leggen de 'overlieden en gildemeesters van het laekenbereyders en cleermaeckersgilde binnen Woerden' een verklaring af over de leertijd van een zekere Dirck Pietersz. Schepers, die volgens hun verklaring, twee jaar getrouw gediend heeft bij de lakenbereyder Henrick Jansz Bothaler te Bodegraven. Dergelijke verklaringen had men nodig als men in een andere plaats de meesterproef wilde afleggen. Het is echter vooral interessant te zien dat het Woerdense gilde zich ook tot Bodegraven uitstreckte en dat de kleermakers in Woerden – evenals in verschillende andere steden – in deze tijd samen met de lakenbereiders een gilde hadden.

Uit 1660 dateert een volgende archiefvermelding die ons ook door Van Helvoort reeds wordt meegedeeld. Op 30 (moet zijn 13) augustus 1660 wordt er, aldus Van Helvoort, een nieuwe bepaling aan de keur toegevoegd, namelijk dat aftredende gildemeesters een dubbele voordracht dienen op te maken voor de magistraat voor het kiezen van hun opvolgers.

De andere archiefvermeldingen van het gilde dateren uit 1687 (?) en 1764 en houden verband met de oprichting van een bus of fonds voor leden van dit gilde. Hierover handelt de volgende paragraaf.

6. *De Woerdense kleermakersbus*

In het gemeente-archief van Woerden berusten drie stukken over de z.g. Kleermakersbus, een fonds voor onderlinge financiële hulp.⁹

Tesamen met een vierde stuk uit 1835 geven deze archiefstukken een redelijk – uiteraard geen volledig – beeld van de Woerdense Kleermakersbus, een beeld dat hieronder zal worden uiteengezet.

Op een vel gezegeld papier met een zegel van het jaar 1687 staat een ongedateerd concept-verzoek van 'gildemeesteren ende gemeene gildebroeders ende susters van 't Kleermaekersgilde binnen deze stede Woerden' gericht tot schout, burgemeesteren en schepenen van Woerden, waarbij men, naar voorbeeld van andere steden, voorstelt een 'gemeene beurse ofte busse' te vormen, tot onderhoud van hun leden die door ziekte of ouderdom het kleermakers-

ambacht niet meer kunnen uitoefenen. Men stelt voor om de bestaande gildebrieven aan te vullen met een aantal artikelen waarin deze bus geregeld wordt. Deze artikelen luiden in het kort dat alle leden van het gilde, 'meester ofte meesters' een maandelijkse bijdrage van drie stuivers betalen. Deze bijdrage zou iedere maand door de gildelieden worden geïnd en bij de oudste gildemeester worden gebracht. Zieke of oude gildelieden zouden dan uit het aldus gevormde fonds na eigen verzoek, wekelijks een gulden ontvangen 'ofte zooveel min ofte meer als de gildemeesters sullen oordeelen dat de busse leiden kan'. De uitkeringen blijven doorgaan totdat het lid weer hersteld is. De uitkeringen vangen eerst een jaar na oprichting van de bus aan en ook nieuwe leden zullen eerst een jaar 'moeten goed doen' alvorens zij voor uitkering in aanmerking komen.

Hierboven schreven wij dat men 'op verzoek' de uitkering kon ontvangen. In de kantlijn is hierbij geschreven dat men niet mag weigeren de uitkering te ontvangen, met als sanctie een boete ten behoeve van het gilde. Men hinkt in deze dus duidelijk op twee gedachten. Bij overlijden zullen de nabestaanden tien gulden ontvangen voor de begrafenis. De oudste gildemeester houdt de boekhouding bij en bewaart de gelden in de 'gemeene gildelade', daar de andere gildemeesters mede ieder een sleutel van hebben'. Jaarlijks op St. Franciscusdag moet hij de rekening opmaken, en deze 's morgens aan de gildelieden en susteren overleggen.

Het tweede stuk is eveneens een conceptverzoek van 'deeken en gildemeesters van het kleermaekersgilde' van Woerden, gericht aan schout, burgemeesters en schepenen van deze stad. Het stuk is ook ongedateerd, maar geschreven op gezegeld papier met een zegel van het jaar 1764 en uit het volgende stuk zal blijken dat dit stuk ook werkelijk in 1764 is geschreven.

Opnieuw verzoekt men een gildebeurs of busse op te richten. Nu niet om zieke gildelieden bij te staan, maar uitsluitend om de begrafenis-kosten te helpen betalen. De argumenten zijn dat men tot dusverre de jaarlijkse inkomsten van het gilde van 'tijd tot tijd verteert' maar dat men deze liever 'tot beter nutte' van het gilde zou gebruiken. De bestaande inkomsten van het gilde komen voortaan in de busse en

de kleermakersbazen betalen daarboven nog wekelijks een stuiver. Niet-kleermakers kunnen ook lid worden van de bus, maar zij betalen 2 stuivers per week. Na de oprichting kunnen geen personen meer opgenomen worden die ouder zijn dan 40 jaar, die ziek zijn, of niet in staat zijn de kost te verdienen. Voor hen ook geldt een entreegeld van 10 stuivers.

De jaarlijkse contributie voor het gilde (de zgn. jaarzang) die tot dusver 2 stuivers bedroeg wordt verhoogd tot 4 of 6 stuivers (in het concept zijn beide mogelijkheden open gelaten) en deze komen voortaan de bus ten goede. Wanneer men lid wordt van de bus vervalt deze jaarlijkse contributie. Knechts van gildelieden en leerlingen die 'boven de leerjaren' zijn dragen eenmalig 12 stuivers bij aan de bus en kunnen zich ook als lid der bus aanmelden.

De uitkering bij overlijden van een lid of diens vrouw bedraagt na 1 jaar lidmaatschap f 10,-, na 2 jaar f 20,- en na 3 jaar f 30,- of zoveel meer of minder als de bus toelaat. Na een overlijdensgeval betaalt ieder lid binnen 8 dagen na de begrafenis 6 stuivers.

Artikel 10 bevat de presentieplicht bij de begrafenis, echter zonder vermelding van het systeem van gildepenningen: 'zullen alle leeden, manspersonen wezende, in gevalle gezond zijn en niet afwezent om affaires buiten deze stad of de poorterie van dien te verrigten, gehouden wezen mede ter begrafenis met de overledene te gaan en bij het afroepen van haar naam present te wezen en de lijkstatie met een rouwmantel te volgen, op de verbeurte van 6 stuivers ten behoeven den bus'.

Weduwen waarvan de man lid der bus was hebben het recht lid te blijven. De procuratoirs en dekenen van het gilde zullen tegelijk busmeesters zijn en 'na gewoonte' op Franciscusdag rekening en verantwoording afleggen in aanwezigheid van twee schepenen van Woerden en (het nu volgende deel van deze zin is in het concept doorgehaald) tevens in aanwezigheid van regenten van het Gasthuis te Woerden, om de boeten te ontvangen die ten bate van het Gasthuis zijn geheven.

Uit dit concept van 1764 blijkt duidelijk dat men het oude gilde - waarbij het de vraag is of de hierboven genoemde regelingen van 1687 (?) zijn geëffectueerd - transformeert tot een soort begrafenisfonds voor Woerdense kleermakers, een fonds waarvan ook buiten-

staanders lid kunnen worden. Het streven hiertoe wordt begrijpelijk wanneer we in een – overigens geschrapte passage – van dit concept lezen dat er in 1764 tien kleermakers in Woerden waren en dat men tot 'voorkoming van het verval onder de kleermakerij' voorstelt dit aantal tot 8 uit te laten sterven. Het aantal leden is dus wel zeer gering voor een ambachtsgilde. Ook andere, niet direct tot de bus behorende, zaken komen in dit concept aan de orde: In artikel 4 wordt de vestiging geregeld: alvorens zich als kleermakersbaas te Woerden te kunnen vestigen moet men twee jaar bij een Woerdense kleermaker, of bij een gildelid in een andere stad, hebben gewerkt en de meesterproef hebben afgelegd. Ook worden er regelingen gemaakt voor het entreegeld in het gilde voor leerlingen.

Het derde in het Woerdense archief bewaarde stuk is gedateerd 1-6-1798 en deelt mee dat er in 1764 door de Woerdense kleermakers een fonds gesticht is ter begraafing voor hun en hunne vrouwen. Daar bij de staatsregeling van 1798 de gilden zijn 'vernietigt' wordt het gilde met ingang van 1-6-1798 omgezet in een 'Contract van begraving zoo voor leden als voor vrouwen en huishoudster'. Daartoe wordt een nieuw reglement opgesteld. De leeftijd bij entree blijft 40 jaar, de wekelijkse contributie blijft 1 stuiver. Het entreegeld wordt f 3,-. Het maximale aantal leden wordt vastgesteld op twintig en nadrukkelijk kunnen alleen nog kleermakers lid worden. In artikel 5 staat 'er zal nooit meer ter begraafenis mogen uitgekeerd worden' een bepaling die waarschijnlijk wijst op verkeerd gebruik van het geld door de nabestaanden. De uitkering bij overlijden bedroeg na een deelname in het fonds van één jaar f 10,-, na twee jaar f 20,-, na 3 jaar f 30,- en de volgende 10 jaar f 25,-, minder dan de oudste leden die langer dan 10 jaar gecontribueerd hebben. De weduwe kan in het fonds blijven. Bij ieder overlijdensgeval wordt door de leden 6 stuiver bijgedragen.

Als begrafenisfonds heeft het Woerdense kleermakersgilde nog bestaan tot 1835. In dat jaar, op 14 maart, verzocht de hoofdman, C. van der Vring, namens de 'nog tegenwoordig zijnde leden van het gilde of de zogenaamde kledermakersbus, bestaande binnen de stad Woerden' aan Koning Willem I de bus te mogen opheffen. Het gilde is, zo schrijft hij 'se-

dert onheuglijke jaren binnen Woerden gevestigd geweest en heeft ten doel gehad om door maandelijksse bijeenbrengsten van een zekere somma gelds de overledenen van hen een fatsoenlijke begrafenis te doen genieten'. Door het 'afsterven' van het grootste deel der leden zijn de inkomsten echter sterk verminderd. De bus bestaat in 1835 nog slechts uit 'zeven oude personen' en men verzocht de bus te mogen opheffen, de inschrijvingen op het Grootboek N.W.S., ten bedrage van f 1800,- te mogen verkopen en de opbrengst onderling te verdelen.¹⁰ Het K.B. waarbij dit werd toegestaan,¹¹ gedateerd 5 juli 1835, is te beschouwen als het definitieve einde van het Woerdense kleermakersgilde.

7. Samenvatting

Concluderend kunnen we zeggen dat er in Woerden een klein kleermakersgilde is geweest, waarschijnlijk ontstaan rond 1600 en steeds klein in getal gebleven. Of de in de 17e eeuw geopperde plannen voor een ondersteuningsfonds bij ziekte van de grond gekomen zijn is de vraag. In 1764 wordt het gilde echter gecombineerd met een begrafenisbus voor kleermakers. Er zijn dan 10 leden. Bij de opheffing der gilden in 1798 zijn er 16 leden en wordt de bus omgevormd tot een zogenaamd 'contract van begraafenis'. Dit wordt in 1835 opgeheven. Er zijn dan nog 7 leden.

De enige presentieplicht die wij uit de stukken kennen is die met betrekking tot de aanwezigheid bij de begrafenis van een medelid, een verplichting die genoemd wordt in 1764. Er is dan slechts een tiental leden. Een systeem van presentiepenningen is voor dit aantal uiteraard niet nodig en hier wordt dan ook niet over gerept.

Hoe deze gegevens te rijmen vallen met de twee koperen gildepenningen met het Woerdense wapen, de bekende kleermakersattributen, en de getallen 30 en 50 erop blijft echter de vraag. Deze penningen zouden impliceren dat er op een bepaald tijdstip minstens 50 leden of deelnemers geweest moeten zijn die zich op enigerlei wijze zouden moeten kunnen legitimeren.

De conclusie ligt voor de hand dat het kleermakersgilde in Woerden in de 17e eeuw beduidend groter is geweest dan in de 18e eeuw. Of dit zo is blijft echter de vraag. De bevol-

king in 1629 bedroeg ruim 4000 tegen bijna 3000 in 1732.¹² Dit zou dus in het gunstigste geval tot een dubbel aantal kleermakers kunnen leiden dan de 10 leden uit 1764, in aanmerking nemend dat a. de bevolking in 1764 niet veel lager lag dan in 1732 en b. dat het aantal kleermakers per 100 inwoners in Woerden in de 17e eeuw niet veel verschilde van dit aantal in de 18e eeuw.

Wat punt a. betreft: in 1809 was het inwonertal van 1732 nog vrijwel onveranderd en we mogen dus wel aannemen dat het jaar 1764 hier niet veel van afgeweken heeft. Voor een ontkenning van b. is geen enkele reden te bedenken.

Conclusie is dus dat het aantal Woerdense kleermakers in de 17e eeuw, in de bloeitijd van het gilde de 20 niet ver zal hebben overtroffen. Vanwaar dan die ruim vijftig penningen? Er zijn een aantal hypothesen mogelijk:

- a. de in 1648 gesignaleerde combinatie tussen de kleermakers en de lakenbereiders zorgde voor een groot aantal leden. Naar de heer Plomp mij meedeelde zijn er aanwijzingen voor het voorkomen van lakennijverheid in het begin van de 17e eeuw in Woerden, over de omvang ervan is echter niets bekend.
- b. Doordat, zoals we in 1648 zagen, ook Bodegraven in de 17e eeuw administratief onder Woerden viel is er zo'n grote uitbreiding van het gilde ontstaan. Bij gebrek aan gegevens over het 17e eeuwse Bodegraven is hier niet veel over te zeggen.
- c. De penningen werden doorgenummerd en de hogere nummers werden nooit gebruikt of de oude penningen werden bij uittrede uit het gilde niet ingenomen. Dit laatste druist echter in tegen het systeem van genummerde penningen want dan kon men er eenvoudiger de naam op graveren. De gehele redenering is echter onwaarschijnlijk omdat er bij een twintigtal leden weinig reden voor aanmaak van penningen geweest moet zijn. Bij een ledental van 20 à 30 kon men ook zonder penningen wel zien wie er bij bepaalde gelegenheden ontbraken.
- d. De laatste hypothese is dat de twee bewaarde penningen niets met de Woerdense kleermakers te maken hebben. Woerdens zullen ze echter wel zijn, getuige het stads-wapen, en het is een open vraag op welke

andere groepering in de stad ze dan betrekking zouden kunnen hebben.

Met deze vragen besluit ik dit artikel en doe een beroep op de lezers mee te denken en eventuele reacties te laten weten. Het ligt in mijn voornemen in de komende jaren ook een aantal andere Nederlandse kleermakersgilden onder de loupe te nemen en wanneer daar nog andere gezichtspunten uit voort zouden vloeien zal ik graag te gelegener tijd in dit blad nader hierop terug komen. Voor mededelingen over Noord-Nederlandse kleermakersgildepenningen, die niet in de bekende openbare verzamelingen aanwezig zijn, of over literatuur betreffende dit onderwerp, houd ik mij in dit stadium ten zeerste aanbevolen.

¹ Dit artikel werd, in een iets uitgebreidere vorm en onder de titel 'Woerdense kleermakersgildepenningen', eerder geplaatst in *Heemtydinghen*, orgaan van de Stichts-Hollandsche Historische Vereniging, jgr. 10 (1974) blz. 2-8.

² J. Dirks, *De Noord-Nederlandsche Gildepenningen, wetenschappelijk en historisch beschreven en afgebeeld*, 2 dln, Haarlem 1878 (Verhandelingen uitgegeven door Teijler's Tweede Genootschap, Nieuwe Reeks, tweede deel, 1e en 2e stuk).

³ L. Minard van Hoorebeke, *Description de Méreaux et Jetons de présence des Gildes et Corps de métiers, églises, etc.*, deel II, *Méreaux appartenant aux Pays-Bas*, Gent 1878.

⁴ O. N. Keuzenkamp-Roovers, *De collectie gildepenningen in het Fries Museum te Leeuwarden* (met uitzondering van de Friese), Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 45 I (1958).

⁵ In de bekende Nederlandse verzamelingen komen geen andere exemplaren, met andere nummers dan 30 of 50 voor. Ook in het handexemplaar van het boek Dirks, waarin tal van notities staan over andere, hem onder ogen gekomen, penningen, staan geen aanvullingen voor wat betreft Woerden.

⁶ Dirks, als noot 2, blz. 312.

⁷ C. J. A. van Helvoort, *Uit Woerdens verleden, De Gilden*, z. pl., z.j., blz. 36-38 en 43.

⁸ A.R.A. Notarieel archief Woerden nr. 8509 d.d. 20-10-1648. Acte verleden voor notaris Albertus Costerus. De verklaring werd afgelegd door Mathijs Harmansz van Leeuwen en Jan Dirckz Coorn.

⁹ Gemeentearchief Woerden, kast 1 nr. 65, stukken betreffende de verschillende gilden en bussen.

¹⁰ A.R.A. Archief Binnenlands Bestuur, Binnenlandse zaken, nr. 701.

¹¹ Gemeentearchief Woerden, inventaris nr. 212, ingekomen stukken 1835.

¹² N. Plomp, *Woerden 600 jaar stad*, Woerden 1972, blz. 136-137.

Bij de afbeeldingen:

afb. 1a en 1b. Vóór- en achterzijde van de Woerdense kleermakersgildepenning. Verz. K.O.G., Amsterdam.

afb. 2. Voorzijde van een in Leeuwarden opgegraven kleermakersgildepenning. Dirks plaat 114, nr. 22.

afb. 3. Voorzijde van de Haagse kleermakersgildepenning uit 1650. Verz. Koninklijk Penningkabinet, 's-Gravenhage, nr. 148.

MUNTVONDST WAMEL

Bij het verleggen van leidingen te Wamel werd in mei 1974 een bijzonder interessante muntschat ontdekt. Op ca. 80 cm diep werden in de berm van de weg scherven ontdekt en klompjes metaal die pas later als munten herkend werden. De scherven werden helaas door de vinders als onbelangrijk weggegooid, de munten werden in verschillende partijen ter reiniging en determinatie aan het Koninklijk Penningkabinet toevertrouwd.

De schat heeft bestaan uit meer dan 1000 kleine zilveren muntjes, op een enkele uitzondering na alle van Franse herkomst. De oudere munten bleken door langdurig gebruik sterk afgesleten te zijn, de jongere zijn meestal vrij goed bewaard. Wel hebben al deze stukken, die een gehalte van slechts ca. 30% hadden, door corrosie in de bodem geleden, zodat zij bros geworden zijn en veel exemplaren gebroken zijn. Veel beter geconserveerd zijn alleen de 3 of 4 niet-Franse munten, die van vrij zuiver zilver vervaardigd werden.

De oudste munten in de schat zijn een denier parisis van koning Lodewijk VII van Frankrijk (1137-1180) en deniers van Franse wereldlijke en geestelijke vorsten uit het midden van de 12e eeuw. De jongste zijn een aantal deniers tournois van koning Philips IV (1285-1312), een double denier tournois van dezelfde vorst, benevens twee penningen van graaf Jan van Holland en graaf Gerard van Gulik, geslagen na 1296, resp. 1297, de beide laatste zo goed als nieuw.

De schat bestaat voor 95% uit deniers tournois van het bekende type: op de vz. het gestyleerde zg. *châtel* tournois met omschrift TVRONVS CIVIS, op de kz. een eenvoudig kruis.

Deze muntsoort werd het eerst geslagen door de machtige abdij van Saint Martin bij Tours in de tweede helft van de 12e eeuw en vond ruime verbreiding in de toen aan de Engelse koningen uit het huis Plantagenet behorende westelijke provincies van Frankrijk. Toen in 1205 Philips II Augustus Touraine veroverde op Jan zonder Land kwam het atelier in Frans koninklijk bezit en werd het type, thans op naam van de koningen, op ruime schaal verder gemunt, zowel te Tours als in andere delen van Frankrijk. In de loop van de 13e eeuw werd de koninklijke denier tournois de meest verbreide muntsoort in vrijwel het gehele land, terwijl de muntslag van de baronnen in betekenis afnam en tot lokaal gebruik teruggedrongen werd. De vondst weerspiegelt de situatie tegen het einde van de eeuw: een kwart van de deniers tournois behoren tot de oudste groep op naam van de abdij van Saint Martin, bijna de helft draagt de naam van koning Lodewijk IX de Heilige (1226-1270), terwijl de rest is verdeeld over de koningen Philips II, III en IV en enkele vorsten die in de tijd van Lodewijk IX het type overnamen. Slechts een 50-tal exemplaren vertonen andere beelden, waaronder de penningen geslagen te Provins door de graven van Champagne de voornaamste plaats innemen.

afb. 1

Denier tournois, abdij van Saint Martin te Tours

Ook buiten Frankrijk zijn deze deniers tournois veelvuldig in omloop gekomen. Omstreeks 1275 verschijnen in Noord-nederlandse oorkonden de eerste vermeldingen van betalingen in denarii turonenses, ook wel denarii nigri of in het Nederlands penningen tournooys, zwarte penningen, kleine tornooysen genoemd. In de volgende decennia worden deze vermeldingen bijzonder frequent en in het begin van de 14e eeuw moeten deze muntjes (gelijkgesteld aan $\frac{1}{2}$ Hollandse penning of $\frac{1}{16}$ groot) het meest gebruikte betaalmiddel geweest zijn. Dit wordt bevestigd, doordat vrij geregeld losse exempla-

Denier tournois, koning Lodewijk IX van Frankrijk

ren van deze muntjes in de Nederlandse bodem worden aangetroffen.

Een omvangrijke vondst van zo'n groot aantal is echter tot nu toe in ons land niet eerder aan de dag gekomen; wel zijn uit België verschillende muntvondsten bekend die uitsluitend uit deniers tournois bestaan of waarin deze naast andere muntsoorten in groot aantal zijn voorgekomen. Voor Nederland is echter de vondst van Wamel het eerste tastbare bewijs voor de grote betekenis die zij ook hier hebben gehad. De Nederlandse eigenaar omstreeks 1300 zal de gehele partij wel als zwarte penningen van één soort hebben beschouwd en er niet bij hebben stilgestaan dat ongeveer 20 oudere stukken, die wel andere beeldenaars vertonen maar door slijtage nauwelijks als afwijkend te herkennen zijn, eigenlijk geen deniers tournois zijn. H. E. v. G.

EEN POGING TOT HEROPENING VAN DE MUNT TE MAASTRICHT IN 1645*

Met de capitulatie van Maastricht voor het Staatse leger onder prins Frederik Hendrik op 8 september 1632 kwam ook een einde aan de werkzaamheid van de Brabantse munt aldaar. De laatste levering had blijkens de rekeningen op 21 augustus plaats gehad. De aanmuntingen waren trouwens al enige tijd niet bijzonder omvangrijk geweest: sedert de troonsbestijging van Philips IV in 1621 waren in hoofdzaak zilveren patagons – echter veel minder dan in andere ateliers van de Spaanse Nederlanden – geslagen en – veel meer dan elders – koperen oorden.

Onder de Staten-Generaal is de munt nooit meer heropend. Wel blijkt daartoe echter nog een keer een poging te zijn gedaan. Omstreeks 1644 wendde een zekere Thielman Cannarts, woonachtig te Hasselt, zich met een request tot de nieuwe sovereign, waarin hij verzocht voor een aantal jaren tot muntmeester te

Maastricht te worden aangesteld ten einde daar koperen oorden te vervaardigen. Enige tijd later herhaalde hij zijn onbeantwoord gebleven verzoek, dat ditmaal op 22 februari 1645 door de Staten-Generaal om advies in handen werd gesteld van de Nederlandse Generaal-meesters van de Munt. Deze brachten een gunstig advies uit, vergezeld van een concept-instructie voor de nieuwe muntmeester. Ondanks dit advies werd echter, nadat de gedeputeerden van de provincie Holland de Staten van dit gewest hadden geraadpleegd, in de zitting van 14 maart 1645 door de Staten-Generaal afwijzend op het request van Cannarts beslist.¹ De zaak was hiermee van de baan en tot aanmunting van oorden is het niet gekomen. Het loont echter de moeite het voorstel en de bijbehorende stukken nader te beschouwen en een poging te doen het in het kader van de muntslag in het Maasgebied te plaatsen. Het request kan als volgt worden samengevat:

De requestant, Thielman Cannarts van Hasselt, verzoekt door de Staten-Generaal aangesteld te worden tot hun muntmeester te Maastricht met de opdracht koperen oorden te slaan van hetzelfde gewicht als de oorden van Holland of Zeeland of die van de prins-bisschop van Luik. Hij zal jaarlijks een bedrag aan sleischat van f 12.000,- aan een door de Staten-Generaal aan te wijzen instantie afdragen, en wel ieder kwartaal f 3.000,-, te beginnen zodra hij de aanstelling ontvangen heeft en het nodige gereedschap klaar gekomen zal zijn. Hij neemt verder op zich alle kosten te dragen, mits hem vanwege het land een gebouw ter beschikking gesteld wordt, zoals dat in 's Konings tijd in de Vroenhof het geval was. Hij zal de nieuwe oorden in omloop brengen in Maastricht, in Brabant en in het Land van Luik, zodat deze nauwelijks in de Verenigde Provinciën gezien zullen worden. Hij wijst er tenslotte op dat op deze wijze de provinciën geen nadeel zullen ondervinden, doch slechts van de af te dragen sleischat zullen profiteren, terwijl het nieuwe geld nuttig zal zijn voor het garnizoen en de bevolking van Maastricht die zich thans met Luikse oorden moeten behelpen.

* Eerder in het Frans gepubliceerd in Bulletin C.E.N. 11 (1974), blz. 50-56.

Bij de hernieuwde indiening van het request voegt Cannarts nog een alternatief voorstel betreffende de sleischat toe: hij biedt aan bij wijze van proef eerst een hoeveelheid van 50.000 pond oorden te slaan en daarvan 4 stuiver per pond sleischat te betalen, af te rekenen in maandelijkse termijnen onder toezicht van gemachtigden van de Staten-Generaal.

Thielman Cannarts was niet een nieuweling in het vak. Reeds in 1613 wordt hij, in een bevestiging van de privileges van het muntpersoneel van het graafschap Loon door prins-bisschop Ferdinand van Luik, als eerste genoemd in een lijst van aan de Loonse munt verbonden gezellen.² Hij moet dan al enige tijd als zodanig werkzaam geweest zijn en verondersteld mag worden dat hij ook nadien nauw bij de werkzaamheden van de munt te Hasselt, waar in het bijzonder grote hoeveelheden koperen munten geproduceerd worden, is betrokken geweest.

Dat de in het muntbedrijf ervaren Cannarts goede mogelijkheden zag om als leider van een zelfstandig bedrijf met de vervaardiging van koperen oorden een aantrekkelijke winst te behalen voor zich zelf naast de aan de Staten-Generaal toegezegde sleischat, behoeft geen verwondering te wekken. Na de omvangrijke uitgaven van kopergeld omstreeks 1615, zowel in de Spaanse Nederlanden en in Luik als in verschillende provincies van de Republiek was een stilstand ingetreden, maar daarna waren deze emissies weer herleefd. In 1636 begon bisschop Ferdinand van Luik een reeks concessies te geven voor de vervaardiging van koperen oorden: in de volgende tien jaren zijn op zijn naam in Bouillon, Dinant, Luik, Visé, Hasselt en Maeseyck diverse typen geslagen, tezamen ten minste 12 miljoen exemplaren.³ Vrijwel tegelijk hervatten in het Noorden de provincies Zeeland en Friesland⁴ de uitgifte van oorden; aantallen zijn hier niet bekend, maar vooral in Friesland moet de uitgifte van ongedateerde oorden zeer omvangrijk geweest zijn. Tegelijk hervatten ook de graven van Reckheim en Gronsveld de naslag van oorden, waarbij voorbeelden uit Luik, Brabant, Zeeland en Friesland met geringe wijzigingen gemitteerd werden. Tenslotte gaf in 1643 ook de regering te Brussel, zij het schoorvoetend, toestemming tot aanmunting van oorden; deze uitgifte werd van hogerhand gelimiteerd tot

een totaal van 3.840.000 exemplaren voor de ateliers van Antwerpen, Brussel, Brugge en Doornik tezamen, maar blijkens de rekeningen zijn in werkelijkheid meer dan 6¼ miljoen stuks in omloop gebracht.⁵

Deze omvangrijke aanmuntingen van koperen oorden en – in kleiner aantal – ook van halve oorden of duiten, hangen ongetwijfeld daarmee samen dat de prijs van koper in deze jaren op de West-Europese markt door de grote uitvoer uit Zweden dalende was, terwijl de nominale waarde van het tot oorden verwerkte koper ongewijzigd bleef. Werd in 1626 op de Amsterdamse stapelmarkt nog f 64,- voor 100 pond Zweeds koper betaald, in de jaren '30 daalde deze prijs tot ca. f 50,- om pas na 1650 weer geleidelijk te gaan stijgen.⁶ Ook elders deed zich de invloed van deze prijsdaling voelen; de zeer grote aanmuntingen van koperen deniers en doubles deniers in Frankrijk vallen ook in deze periode.

Over de details van de muntslag die Cannarts zich voorstelde, is hij in zijn eerste aanvraag al heel weinig mededeelzaam. Hij vermeldt slechts dat hij de oorden even zwaar wil maken als de Hollandse of Zeeuwse of als die van de bisschop van Luik. Voor de Zeeuwse oorden, waarvan de aanmunting in 1636 was hervat, gold in deze tijd een wettelijk gewicht van 58 per mark; Holland sloeg al sinds 1579 geen oorden meer, wel echter kleine aantallen duiten waarvoor een overeenkomstig gewicht van 116 per mark gold. Een voorschrift voor de Luikse oorden is niet overgeleverd; het lijkt niet waarschijnlijk dat deze zwaarder geweest zijn dan die van de Spaanse Nederlanden, die op een gewicht van 64 per mark werden uitgebracht.

Over de af te dragen sleischat per mark liet requestrant zich aanvankelijk in het geheel niet uit, door slechts een totaal bedrag te garanderen. In zijn tweede request stelt hij 4 stuiver per pond of 2 stuiver per mark voor. Inderdaad is dit het in deze periode bij koper gebruikelijke bedrag.

De Generaal-meesters van de Munt brachten over het verzoek van Cannarts een gunstig advies uit. Zij menen dat het behoort te worden ingewilligd, omdat thans de voorziening van het gebied van Maastricht met kopergeld uitsluitend wordt verzorgd door de bisschop van Luik, terwijl het voordien door de koning van Spanje uitgeoefende recht om eveneens te

Maastricht te munten (gedacht werd hierbij natuurlijk aan de omvangrijke koperaanmuntingen op naam van de Aartshertogen en van Philips IV) rechtens op de Staten-Generaal is overgegaan.

Wel achten zij het nodig een aantal voorwaarden te stellen om diverse punten die in het request vaag gehouden waren, nauwkeuriger te regelen. Daartoe hebben zij een concept-instructie opgesteld. In de eerste plaats achten zij de aanstelling van een onafhankelijke door de Staten-Generaal aan te stellen waardijn noodzakelijk, die toezicht kan uitoefenen op de muntslag en op de correcte afrekening van de sleischat. Verder willen zij de kosten die Cannarts zelf zou moeten dragen, duidelijker specificeren: salaris van de munters, kosten van stempels en ander gereedschap, beloning van de aan te stellen waardijn, opzenden van de muntbussen naar Den Haag enz.; wel achten zij het juist, zoals gewoonte was, hem kosteloos een gebouw ter beschikking te stellen.

Zij willen de muntvoet vaststellen op 60 stuks per mark; dit komt, aangezien van remedie niet gesproken wordt, neer op het in de Republiek voorgeschreven gewicht van 58 per mark met een toegelaten speling van 2 stuks. Tevens ontwierpen zij een beeldenaar, waarvan Cannarts de keuze aan de Staten-Generaal had overgelaten:

Vz. klimmende leeuw met zwaard en pijlenbundel, omschrift *MONETA NOVA AEREA* (nieuwe koperen munt)

Kz. in het veld *MASTRICHTS OORT*, omschrift *CONFOED . PROVIN . BELGII* (van de Verenigde Nederlandse provinciën)

Ook dit is geheel in overeenstemming met de in de Republiek geldende typen. De Generaliteitsleeuw vrij in het veld was al gebruikt op de sedert 1614 geslagen dubbele stuivers, terwijl dezelfde leeuw in een schild op de meeste gouden en grote zilveren munten voorkwam. Het omschrift is aan diezelfde munten ontleend, slechts is uiteraard de elders aan het slot toegevoegde provincienaam weggelaten. Ook de uitdrukkelijke vermelding van de plaats van uitgifte in het veld van de kz., wat noch in Luik, noch in Brabant voorkwam, is Nederlands: daar was een provincie- of stadsnaam regel op de dubbeltjes, stuivers en duiten. Dit was een uitvloeisel van het blijkens vele plakaten van de Staten-Generaal formeel geldende voorschrift dat het kleingeld slechts in de

provincie of stad van herkomst gangbaar was, een steeds meer herhaald voorschrift dat in de praktijk echter een dode letter bleef.

Tenslotte stellen Generaal-meesters voor het totaal van de aanmunting te beperken tot het in tweede request van Cannarts als proef voorgestelde aantal van 100.000 mark of 50.000 pond, d.w.z. 6 miljoen stuks. Een dergelijke beperking tot een te voren vastgesteld aantal uit vrees voor de ongewenste gevolgen van onbeperkte aanmunting van klein geld, was overigens zowel in de Republiek als in de Spaanse Nederlanden normaal. De muntmeesters kregen telkens een eenmalige toestemming voor een quantum dat voorlopig voor de behoefte van de circulatie voldoende geacht werd, zonder enige toezegging dat na voltooiing van de toegestane hoeveelheid op nieuwe machtigingen gerekend zou kunnen worden.

Het is echter duidelijk dat Cannarts wel degelijk een regelmatige voortzetting van de oorden-aanmunting in gedachten had. Aanvankelijk noemde hij in het geheel geen aantal, maar stelde hij slechts een jaarlijkse opbrengst aan sleischat van *f* 12.000,— in het uitzicht. Aangenomen dat hij ook toen aan een tarief van 2 stuiver per mark heeft gedacht, betekende dit dat hij ieder jaar tenminste 120.000 mark of 7,2 miljoen oorden zou moeten slaan om het toegezegde bedrag te bereiken. Dit zou inderdaad een enorme uitbreiding van het aantal circulerende oorden betekend hebben; vermeld werd reeds dat de totale consenten van Luik over een periode van 10 jaar slechts ruim 12 miljoen stuks opleverden en dat voor het gehele gebied van de Spaanse Nederlanden in de jaren 1643-1645 ruim 6 miljoen oorden werden uitgegeven, een emissie die pas in 1650-1656 met een dergelijke hoeveelheid is uitgebreid. Voor de muntmeesters van de koninklijke munthuizen waren zulke aanmuntingen een aantrekkelijke vermeerdering van hun werkzaamheden, maar zij waren er, omdat zij ook vele andere soorten sloegen, geenszins van afhankelijk. Cannarts, die uitsluitend concessie voor oorden vroeg, zou na uitputting van een eerste quantum werkeloos zijn en hij zou zeker met alle klem aandringen op verdere machtigingen; anders zouden zijn eenmaal gedane investeringen renteloos blijven. Het is bijzonder moeilijk een voorstelling te krijgen van de werkelijke winst die de muntmeester in spe met deze aanmunting zou kunnen ver-

krijgen. Onder alle voorbehoud kan de volgende berekening worden opgesteld.

De inkoopprijs van geschikt koper (natuurlijk hoger dan de boven geciteerde groothandelsprijs aan de kade te Amsterdam) kan blijkens een contemporaine aantekening gesteld worden op f 67,- per pond.⁷ Daarbij komt een bedrag van 2 stuiver per mark voor sleischat, zoals wordt toegezegd. Het bedrag dat Cannarts zich voorstelde aan de werklieden voor het maken van de platen en aan de munters voor het stempelen van de stukken wordt niet vermeld; dit is echter zeker niet hoger geweest dan de in de Brabantse munten voor kopergeld voorgeschreven bedragen van 2, resp. 1 stuiver per mark.⁸ Daarbij komen nog vaste kosten als brandstoffen en andere hulpmaterialen, beloning van de stempelsnijder, salaris en kosten van de waardijn, wellicht tezamen op f 1.500,- per jaar, benevens een geheel onbekend bedrag dat de muntmeester ongetwijfeld zou moeten betalen aan de tussenpersonen die de nieuwe muntstukken in circulatie zouden brengen.

Voor de voorgenomen aanmuntung van 100.000 mark ontstaat dan deze rekening:

Nominale waarde (60 oorden = 15 stuiver per mark)	f 75.000,-
Kosten:	
sleischat (2 st. per mark)	f 10.000,-
loon van werklieden en munters (3 st. per mark)	„ 15.000,-
inkoop van koper	„ 33.500,-
vaste kosten	„ 1.500,-
	„ 60.000,-
Bruto winst	f 15.000,-

Deze winst is Cannarts echter ontgaan, want zijn verzoek werd afgewezen. De motieven die tot deze afwijzing hebben geleid worden in het desbetreffende besluit niet genoemd. Er moet daarvoor aan twee mogelijkheden worden gedacht. Het is denkbaar dat de leden van de Staten-Generaal het in de vorige alinea naar voren gebrachte hebben overwogen en dat zij ook door een eerste aanmuntung bij wijze van proef – overigens al vrij omvangrijk – toe te staan de deur zouden openzetten voor een ongelimiteerde aanmuntung van kopergeld, waaraan naast de overvloedige emissies van

Luik, van de Spaanse Nederlanden en van de Limburgse heren bepaald geen behoefte kon bestaan. Het is echter de vraag of zij zich zoveel zorg hebben gemaakt over de kwaliteit van de geldcirculatie in het zover afgelegen gebied. Het feit dat de gedeputeerden van Holland de zaak nader hebben overwogen schijnt eerder in een andere richting te wijzen.⁹ Vermoedelijk hebben vooral zij hierin een bedreiging voor provinciale voorrechten gezien. Immers, de muntslag was, hoewel de Staten-Generaal algemene voorschriften uitvaardigden en een zeker toezicht uitoefenden, feitelijk in handen van de soevereine gewesten. Het ligt voor de hand dat Holland ervoor teruggeschrokken is medewerking te verlenen aan het ontstaan van een eigen muntrecht van de Staten-Generaal, al was dit lokaal nog zo beperkt, en daardoor een mogelijk precedent voor verdere afbrokkeling van de provinciale soevereiniteit op muntgebied te creëren. Een op deze motieven gegrond afwijzend advies van Holland zal bij de gedeputeerden van de andere gewesten, die in wezen dezelfde belangen hadden, onmiddellijk weerklank hebben gevonden. Op deze wijze is de snelle afwijzing ondanks een positief advies van Generaalmeesters het gemakkelijkst te verklaren.

¹ Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage, Arch. Staten-Generaal no 3251 (resoluties in dato). De originelen van het request en de bijbehorende stukken zijn niet meer voorhanden, maar copieën komen voor in Arch. Generaal-meesters van de Munt no 8, fo 180 vlg. Een behandeling van het eerste request komt in de resoluties niet voor.

² J. de Chestret de Haneffe, *Numismatique de la Principauté de Liège* (Bruxelles 1890), p. 415.

³ *Ibid.*, p. 314-317.

⁴ Voor de behandeling van de Friese oorden zonder jaartal: A. van der Wiel, in *JMP* 28 (1941), p. 10.

⁵ A. de Witte, *Histoire monétaire du Brabant III* (Anvers 1900), p. 105.

⁶ N. W. Posthumus, *Nederlandsche Prijsgeschiedenis I*, 's-Gravenhage 1943), p. 371-372. Zie ook: F. C. Spooner, *L'économie mondiale et les frappes monétaires en France 1493-1680* (Paris, 1956), p. 45.

⁷ Archief Generaal-meesters van de Munt no 8, fo 185.

⁸ F. Verachter, *Histoire monétaire de Bois-le-Duc* (Antwerpen 1845), p. 210.

⁹ Overigens is noch in de Resoluties van de Staten van Holland noch in die van Gecommitteerde Raden een aantekening over deze materie terug te vinden.

H. Enno van Gelder

LEZEN EN KIJKEN

De laatste jaren is de belangstelling voor de numismatiek sterk gestegen. Dit blijkt niet alleen uit het flink gegroeide aantal verzamelaars, maar eveneens uit de steeds aanwassende stroom publikaties over allerlei numismatische onderwerpen.

Bij veel verzamelaars leeft ten onrechte het idee, dat deze publikaties uitsluitend bedoeld zijn voor de vak-numismaten, maar niets is minder waar. Vooral in de laatste jaren is een aantal boeken verschenen, gericht op een groot geïnteresseerd publiek.

Omdat mij vaak de vraag gesteld wordt: waar kan ik iets lezen over Griekse of Romeinse munten? wil ik hier enige publikaties signaleren en van een – uiteraard subjectief – commentaar voorzien.

Het gaat hierbij niet om catalogi waarin men de stukken die men in bezit heeft of verwerft, kan aanstrepen, maar om literatuur die informatie verschaft over de Griekse of de Romeinse munten in het algemeen.

Voor de Nederlandse verzamelaars die het betreunden dat de *Muntwijzer voor de Romeinse tijd*, samengesteld door Prof. dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta en Drs. W. A. van Es, niet meer verkrijgbaar was, is er goed nieuws. In de loop van het najaar van 1974 of het voorjaar van 1975 zal er van dit boek een nieuwe druk verschijnen. Deze tweede druk zal wat het fotogedeelte betreft vrijwel geheel identiek zijn aan de vorige; de tekst is echter volledig herzien en bijgewerkt. Tevens wordt er een hoofdstuk in opgenomen over de Romeinse munten in België, zodat het boek ook voor de verzamelaars in dat land van belang is.

In Engeland verscheen in 1970 in de serie *Practical Handbooks for Collectors*, een deel getiteld *Roman Coins*, geschreven door Ri-

chard Reece. In dit boek wordt in een aantal korte hoofdstukken de ontwikkeling van het Romeinse geld vanaf de tijd van de vroege republiek (3e eeuw voor Chr.) tot het einde van de vijfde eeuw na Christus geschetst. Veel aandacht wordt besteed aan de legende op de munten, omdat dit het beste middel is tot identificatie. Het boek bevat bijna 1000 zwart-wit afbeeldingen van Romeinse munten. Is het boek van Reece te beschouwen als een eenvoudig handboek, het volgende boek is van geheel ander karakter. Als tegenhanger van het prachtige plaatwerk *Greek Coins*, samengesteld door Kraay en Hirmer, verscheen in 1973 eenzelfde boek *Roman Coins*, samengesteld door Kent, Overbeck, Stylow en Hirmer. Honderden prachtige foto's, waarvan vele in kleur, brengen de ontwikkelingsgang van de Romeinse munten in beeld. Niet alleen topstukken en unica zal men erin aantreffen, ook de gewone munten, waarvan menig verzamelaar er wel een of meer in zijn collectie bezit, kan men erin zien afgebeeld. Omdat de aandacht in dit boek speciaal gericht is op het bekijken van de foto's, is de tekst summier gehouden; ondanks deze beperking is de schrijver van deze tekst, de conservator van het British Museum, John Kent, erin geslaagd een uitstekend overzicht van de Romeinse numismatiek te geven.

Voor het zo omvangrijke gebied van de Griekse numismatiek heeft een goede inleiding lange tijd ontbroken. Bijzonder toe te juichen valt daarom de verschijning van *Greek Coins*, door G. K. Jenkins, eveneens conservator van het British Museum. (Er bestaan edities in het Engels, Frans en Duits). In dit boek van ruim 300 pagina's geeft Jenkins een duidelijk beeld van de huidige stand van zaken op het gebied van de Griekse numismatiek. In de laatste decennia is vooral op het gebied van de Griekse numismatiek enorm veel werk verzet, met als gevolg dat veel hypothesen onhoudbaar bleken, dateringen gewijzigd moesten worden en nieuwe theorieën werden opgesteld.

Veel van dit alles is in dit werk terug te vinden, maar de presentatie is zodanig, dat het

boek plezierig leesbaar blijft. Het boek is geïllustreerd met ongeveer 700 afbeeldingen, waarvan een aantal in kleur.

In dezelfde serie als het boek van Jenkins verscheen ook een deel over *Byzantine Coins*, geschreven door P. D. Whitting. (Ook dit boek is te verkrijgen in de Franse, Duitse en Engelse taal). Na een algemene inleiding beschrijft Whitting de lange rij van keizers die tussen 491 en 1453 na Chr. (val van Konstantinopel) over het Byzantijnse Rijk hebben geregeerd. Duidelijk wordt uiteengezet hoe onder de verschillende keizers allerlei wijzigingen optreden in type, muntsoort, gewicht etc. In de munten van de verschillende keizers kan men de perioden van opbloei en van verval van het Byzantijnse rijk goed volgen. Bijzonder nuttig zijn enkele opmerkingen achter in het boek over de keizerlijke kledij (regalia). Van de ongeveer 450 afgebeelde munten is ook hier weer een aantal in kleur weergegeven. In dezelfde serie is inmiddels een derde deel verschenen, over *Roman Coins*, geschreven door C. H. V. Sutherland. Dit boek is pas enkele maanden geleden verschenen; ik heb het dan ook nog niet in handen gehad.

Wie zich interesseert voor de boeiende periode van het Hellenisme, de tijd van Alexander de Grote en zijn opvolgers, kan veel van zijn gading vinden in Davis en Kraay, *The Hellenistic Kingdoms - Portrait Coins and History*. In de tekst wordt de geschiedenis van de Hellenistische vorsten in Egypte, Syrië, Bactrië en India, Klein-Azië en Griekenland beschreven; het fotogedeelte bevat ruim 200 afbeeldingen van Hellenistische munten. Deze periode is immers juist de tijd waarin het vorstenportret voor het eerst op de munten verschijnt. Door de muntportretten zijn deze heersers voor ons geen vage figuren uit het verleden, maar reële personen, met wier uiterlijk wij volkomen vertrouwd zijn. Voor de numismaten is nog een speciaal hoofdstuk over de hellenistische munten aan de tekst toegevoegd.

Wie een of meer van deze boeken aanschaft,

kan verzekerd zijn van een verantwoorde, boeiende en goed leesbare tekst, maar meer nog van vele avonden kijkgenot door de vele prachtige foto's.

Al de genoemde werken zijn verkrijgbaar bij de numismatisch en/of gewone boekhandel. Daar kan men U ook inlichten omtrent de (op het moment vaak onder invloed van valutaschommelingen wisselende) prijzen. Onderstaand volgen de volledige gegevens met een vage aanduiding van de prijs.

Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta en Prof. Dr. W. A. van Es, Muntwijzer voor de Romeinse tijd, 2e druk, ter perse, ± f 15,-.

Richard Reece, *Roman Coins*, 1970, Serie Practical Handbooks for Collectors, Benn Ltd., omstreeks f 20,-.

Kent-Overbeck-Stylov-Hirmer, *Roman Coins*, 1973, meer dan f 100,-.

G. K. Jenkins, *Greek Coins*, 1973, Serie The World of Numismatics, omstreeks f 65,- voor de Engelse editie.

P. D. Whitting, *Byzantine Coins*, 1973, Serie The World of Numismatics, omstreeks f 65,- voor de Engelse editie.

C. H. V. Sutherland, *Roman Coins*, 1974, Serie The World of Numismatics, omstreeks f 65,- voor de Engelse editie.

N. Davis en C. Kraay, *The Hellenistic Kingdoms - Portrait Coins and History*, 1973, omstreeks f 65,-.

J. P. A. van der Vin

In de afgelopen maanden herdachten twee Nederlandse instellingen hun jubileum met de uitgifte van een penning. Het Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland' bestond op 6 augustus 50 jaar. Bij gelegenheid van dit jubileum werd een zilveren penning (50 × 50 mm) geslagen, waarop staat afgebeeld de eerste rijksdaalder die in 1584 te Hoorn werd geslagen. Op de hoeken van de penning zijn de wapens van West-Friesland, Hoorn, Enkhui-zen en Medemblik aangebracht. De prijs van deze penning bedraagt f 70.—. Inlichtingen zijn te verkrijgen bij het secretariaat van 'Oud West-Friesland', postbus 125 te Hoorn.

De tweede instelling is de Koninklijke Noord- en Zuid-Hollandse Redding-Maatschappij, die dit jaar het 150-jarig bestaan viert. Deze penning, ontworpen door de heer Geurt Brinkgreve, is geslagen in goud en in brons. De gouden penning heeft een diameter van 22,6 mm, de bronzen heeft een doorsnede van 60 mm. De prijs van de gouden penning bedraagt f 250,—, van de bronzen f 25,—. Ook hier kunnen inlichtingen worden gevraagd en bestellingen worden geplaatst bij het secretariaat '150 reddingjaren', antwoordnummer 150 te Amsterdam (of Spinozastraat 1, Amsterdam 1004).

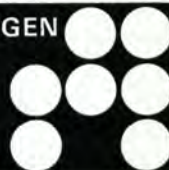
NUMISMATISCHE JEUGDCLUB

46e bijeenkomst op 4 mei 1974 — Drs J. Vinkenburg sprak over 'Middeleeuwse munten', waarbij een overzicht werd gegeven van de ontwikkeling van één soort (kleine) zilveren munten via grotere zilveren naar gouden munten. De aandacht werd gevestigd op de enorme variatie van munttypes en muntwaarden in de latere Middeleeuwen. Spreker had uit eigen kollektie munten ter illustratie meegebracht.

47e bijeenkomst op 1 juni 1974 — Van munten van de Haagse handelaar A. J. van der Berg werd een veiling gehouden, die door enkele leden van de club zelf was verzorgd. Een goede opbrengst was het resultaat.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Twente

(Secr.: Weyerstraat 27, Overdinkel)

70e bijeenkomst op 9 mei 1974 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus besprak deze avond de penningen van koningin Wilhelmina. De boeiende lezing werd geïllustreerd met vele prachtige exemplaren uit de kollektie van de spreker. Na de lezing was er een informeel samenzijn als beëindiging van het seizoen.

Kring Amsterdam

(Secr.: Julianakade 70, IJmuiden)

238e bijeenkomst op 13 maart 1974 — Ds. J. A. de Vor, Amsterdam spak over De Syrische Koningen. Een bijzonder boeiend verhaal met vele anekdoten, geïllustreerd met dia's en gedocumenteerd met kaarten en een stamboom.

239e bijeenkomst op 10 april 1974 — De Brabantse Revolutie van 1790 was het onderwerp van de lezing die Dr. H. J. van der Wiel uit Gouda op de hem eigen wijze bracht.

240e bijeenkomst op 8 mei 1974 — De heer Tyll Kroha uit Keulen hield een uitvoerige beschouwing over: Die Münzwage in der Geschichte des Geldes. Het bijzonder interessante verhaal werd geïllustreerd met een enorme hoeveelheid muntweegschalen, door hem uit Keulen meegebracht.

Kring Groningen

(Secr.: Hertenaan 14, Haren (Gr.))

159e bijeenkomst op 15 maart 1974 — Onze leden, de Heren A. S. Fogteloo, F. Jonkman en J. C. van der Wis spraken respectievelijk over Primitief Geld, enkele bijzondere Munten en Penningen uit zijn verzameling en Pseudo Munten.

160e bijeenkomst op 19 april 1974 — De Heer H. G. Dijkstra uit Emmeloord hield een lezing over de Gelderse Vorsten en hun munten. Aan de hand van vele stukken uit zijn verzameling hield de spreker een boeiend betoog over het oude Gelre, zijn graven en hertogen.

161e bijeenkomst op 17 mei 1974 — De heer Van der Vin van het Koninklijk Penningkabinet sprak over de Griekse Munten in hun natuurlijke omgeving en nam ons aan de hand van prachtige dia's mede op een reis door het Griekenland van de klassieke oudheid.

Kring Oost-Nederland

(Secr.: Arnhemsestraatweg 93b, Rheden)

Op 26 maart werd voor ons door de firma Schulman een besloten veiling gehouden, voorafgegaan door een interessante causerie onder de titel Schoonheid en Zeldzaamheid van Munten en Penningen.

Dr. D. A. Wittop Koning uit Amsterdam hield op 30 april aan de hand van stukken uit zijn collectie een inleiding over De Penningen geslagen op de Munt van Harderwijk. Het onderwerp gaf aanleiding tot een geanimeerde discussie.

Op 28 mei 1974 werden de activiteiten in het eerste halfjaar besloten met een ruilavond in Deventer, georganiseerd in samenwerking met de kringen Kampen, Twente, N.O.-polder en Hoogeveen. De belangstelling voor deze gecombineerde bijeenkomst was bemoedigend.

Kring Rotterdam

(Secr.: Burg. Lefèvre de Montignylaan 190)

111e bijeenkomst op 2 april 1974 — Op deze avond confronteerde Ds. A. de Haan ons met bijbelse en religieuze spreken op munten; een onder-

werp dat, kris kras door de muntgeschiedenis gaande, weer eens een heel ander aspect belichtte, hetgeen dan ook met veel enthousiasme werd aangehoord.

112e bijeenkomst op 7 mei 1974 — Met niet minder enthousiasme werd geluisterd naar en na afloop geanimeerd discussieerd over de voordracht die Mej. v. d. Meer hield over een onderwerp en een tijd, die slechts zelden ter sprake komen; een voordracht die dan ook voor vele leden een volkomen nieuw terrein — dat van de Vikingschatten — belichtte.

113e bijeenkomst op 4 juni 1974 — Zoals gebruikelijk werd de laatste vergadering van het seizoen geheel gewijd aan enkele korte voordrachten van de leden over bepaalde stukken uit hun verzameling. Bij zo'n gelegenheid blijkt steeds weer welk een onverwachte kennis er in de Kring verborgen is.

Kring Brabant

(Secr.: Zilvermeeuwlaan 23, Eindhoven)

127e bijeenkomst op 14 maart 1974 — De Heer Lod. Beuth hield een voordracht, Spiegel Historiaal van de Vrijheidstrijd in de Nederlanden, over de penningen van de Tachtigjarige Oorlog.

128e bijeenkomst op 11 april 1974 — De Heer B. van Hasselt hield een voordracht over Joodse Munten.

129e bijeenkomst op 9 mei 1974 — Op deze bijeenkomst werd een onderlinge veiling gehouden onder leiding van ons medelid de Heer W. J. A. de Jong.

Kring Noordoostpolder

(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsloot)

33e bijeenkomst op 21 maart 1974 — Dhr. A. Verbeek uit Emmeloord sprak over de begintijd van de Poolse muntslag. Dhr. L. M. Wielhouwer uit Emmeloord sprak over Joodse munten van voor de jaartelling tot heden.

34e bijeenkomst op 18 april 1974 — Ons eigen lid dhr. H. G. Dijkstra uit Emmeloord sprak over de geschiedenis van de muntslag van Gelderland, waarbij prachtige dia's van Gelderse munten werden getoond.

35e bijeenkomst op 16 mei 1974 — Dhr. J. J. Brands uit Nieuwdordrecht hield een boeiende vertelling over muntgewichten, gewichtdoosjes en waagjes. Van enige dezer instrumenten werd de werking gedemonstreerd.

36e bijeenkomst op 20 juni 1974 — Deze avond werd er een onderlinge veiling gehouden.

Kring Utrecht
(Secr.: Johan Wagenaarkade 71 I)

12e bijeenkomst op 15 mei 1974 — De Heer B. G. P. Rogmans uit Bloemendaal sprak over: Aluminium munten als verzamelobject.

Kring Kampen
(Secr.: Erasmuslaan 4, Zwolle)

65e bijeenkomst op 13 mei 1974 — Voor deze bijeenkomst was met Dr. H. van Mook een afspraak gemaakt. Helaas bleek Dr. Van Mook verhinderd. Door bemiddeling van het K.P.K. werd Drs. J. P. A. van der Vin bereid gevonden te komen spreken over Griekse Munten. Hij deed dat op een zeer boeiende wijze aan de hand van niet uitsluitend dia's van munten, doch ook van door hem zelf gemaakte dia's van de plaatsen die met de munten in verband stonden.

Tenslotte dient nog de contactdag op 20 april te worden vermeld. Aan de 80 deelnemers is door deze kring een gevarieerd en goed georganiseerd programma geboden. De dag mag een succes worden genoemd.

66e bijeenkomst op 10 juni 1974, tevens de laatste avond van het seizoen. Hoewel zoals gebruikelijk getracht is aan deze sluitingsavond, waarvoor ook de dames waren uitgenodigd, een feestelijk tintje te geven, was de opkomst matig. Voor de gehouden veilingen bestond nauwelijks belangstelling. Naast de veilingen werd de avond gevuld met hersengymnastiek en een verloting. Een versnapering kwam ten laste van de kringkas.

Kring Zeeland
(Secr.: Zuidzandsestraat 88, Oostburg)

62e vergadering op 11 april 1974 — Ruilbeurs tezamen met de Num. Kring De Baronie.

63e vergadering op 9 mei 1974 — Onderlinge veiling ten bate van de kas.

64e vergadering op 13 juni 1974 — Ruilbeurs en sluiting van het seizoen.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

237e bijeenkomst op 27 maart 1974 — Medewerkers van het Koninklijk Penningkabinet hielden

korte voordrachten: drs. J. P. A. van der Vin over de munten van keizer Elagabalus, drs. G. van der Meer over plaquettes van K. Lanting en penningen van de Franklin Mint, dr. H. Enno van Gelder over het geld dat graaf Willem IV tijdens een expeditie naar het Heilige Land en naar Pruisen in 1345 gebruikte.

238e bijeenkomst op 25 april 1974 — Ir. H. H. Palstring hield een met talrijke voorbeelden uit zijn collectie geïllustreerde causerie over minder gebruikelijke 'muntvormen en muntmetalen'.

239e bijeenkomst op 15 mei 1974 — Drs. C. F. J. Klaassen hield een gedocumenteerde voordracht over 'De oprichting van de Munt in Zeeland', verduidelijkt met fraaie kleurendia's.

Kring Limburg
(Secr.: Sint Hubertuslaan 25)

131e bijeenkomst op 24 januari 1974 — Op deze datum had de jaarvergadering plaats, die slechts door een beperkt aantal leden werd bijgewoond. De Heer Van Pol nam ontslag als penningmeester na een woord van dank voor zijn bemoeiingen voor het vele werk wat hij voor de Kring heeft verricht. In zijn plaats wordt de Heer H. G. van der Dussen benoemd. De Heer Ing. H. Hamelers wordt Adjunct-Secretaris.

132e bijeenkomst op 21 maart 1974 — Deze bijeenkomst had een feestelijk karakter vanwege het feit dat de Kring 15 jaren bestond. De Heer A. H. Moers memoreerde in een geestige voordracht het ontstaan en de ontwikkeling van de Kring, waarna een verloting plaats had van munten en numismatische boeken. Deze bijeenkomst had plaats te Bunde in de Expo-Hal en was druk bezocht.

133e bijeenkomst op 25 april 1974 — Ruilbijeenkomst te Bunde in de Expo-Hal. Er was weinig belangstelling.

134e bijeenkomst op 11 mei 1974 — Onder leiding van de Heer v. d. Dussen werd in het lokaal der N.S. te Roermond een muntveiling gehouden die druk bezocht werd.

135e bijeenkomst op 22 juni 1974 — Dr. H. Enno van Gelder hield in de Expo-Hal te Bunde een interessante voordracht met lichtbeelden over de munten van Filips II gedurende de Tachtigjarige oorlog in de Zuidelijke Nederlanden. Een klein maar selectief gezelschap, bestaande uit leden en genodigden, volgde deze voordracht en was dankbaar gestemd.

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MÉDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

GERHARD HIRSCH
NUMISMATIKER
MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Mauritslaan 61
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
NUMISMAAT

munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990 en 255736

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums, grote sortering numismatische
literatuur, bankbiljetten en een zeer
fraaie collectie Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

LANZ GRAZ

VEILING III

op 22 november 1974, Hotel Daniel, Graz

STEDEMUNTEN

Talers – dubbele talers – Medailles
zeer zeldzame stukken uit oude verzameling

VEILING IV

op 23 november 1974, Hotel Daniel, Graz

ROMEINSE MIDDELBRONZEN

Assen – Dupondii
Interessante oude verzameling

geïllustreerde katalogus à f 8,-

MÜNZHANDLUNG LANZ

Hauptplatz 14 – Postfach 677
A-8011 GRAZ/ÖSTERREICH

AUKTION 6

AM 26 UND 27 NOV. 1974 IM HOTEL BAYERISCHER HOF

AUSGEWÄHLTE ANTIKE MÜNZEN

GRIECHENLAND . ROM . BYZANZ

KATALOGE STEHEN AB 15. OKT. 1974 ZUR VERFÜGUNG
MÜNZENHANDLUNG GITTA KASTNER
8 MÜNCHEN 2 . PROMENADEPLATZ 9
TELEFON 089 / 29 90 70

MONNAIES - MÉDAILLES - JETONS

EXPERTISES

MAISON FLORANCE

(Mme N. KAPAMADSI)

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. 250 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

ALBERT SCHWEITZER

modelé: Pol Dom
afmeting: 92 mm
gietspenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 85,-

JEAN DE LA FONTAINE

modelé: Pol Dom
afmeting: 88 mm
gietspenning - brons
oplage: 450 stuks
prijs: f 85,-

DRIEKONINGEN

modelé: Niel Steenberg
afmeting: 75 mm
gietspenning - brons
oplage: 250 stuks
prijs: f 70,-

VINCENT EN THEO VAN GOGH

modelé: Ossip Zadkine
afmeting: 70 mm
slagpenning - brons - hoog reliëf
oplage: 750 stuks
prijs: f 40,-

VINCENT VAN GOGH

modelé: J. B. Gutterswijk
afmeting: 60 mm
slagpenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 26,-

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO
Leden van de Vereniging voor Penningkunst
ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten
Telefoon 01717-4500